

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie
Studijní program: učitelství pro 2. stupeň základní školy
Studijní obor: Český jazyk - občanská výchova
(kombinace)

**MANŽELSTVÍ V ČESKÉ SPOLEČNOSTI
(SOCIOLOGICKÁ PRESPEKTIVA)**

**Marriage in The Czech Society (Sociological
Perspective)**

Diplomová práce: 08-FP-KFL-168

Autor:

Eva Repáňová

Podpis:

Adresa:

5. května 90

549 81, Meziměstí

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Ševeček, Ph.D.

Konzultant: -

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
95	8	-	15	59	1CD

V Liberci dne: 4. 4. 2010

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 485 352 515

Fax: 485 352 332

Katedra filozofie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Eva Repáňová

adresa: ul. 5. května 90, Meziměstí 549 81

obor (kombinace): Český jazyk – Občanská výchova

Název DP: Manželství v české společnosti (sociologická perspektiva)

Název DP v angličtině: Marriage in The Czech Society (Sociological Perspective)

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Konzultant:

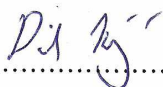
Termín odevzdání: 30. dubna 2009

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 26. března 2008

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): EVA REPÁŇOVÁ

Datum: 12.5.2008

Podpis:

Cíl:

Výklad sociologické perspektivy manželství jako sociální instituce a jeho proměny v současné české společnosti.

Požadavky:

Studentka objasní základní pojmy, vysvětlí základní sociologické koncepty týkající se manželství a podá analytický výklad stávající situace manželství prostřednictvím statistik a výsledků sociologických výzkumů. Manželství zde bude zachyceno v souvislosti s podobou rodiny a rodičovství, v kontextu přeměny sociálních rolí muže a ženy.

Literatura:

- Čermáková, M. **Proměny současné české rodiny**. Praha: SLON, 2000.
 - Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka. **České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina**. 1.vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.
 - Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. **Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě**. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2004.
 - Možný, Ivo. **Sociologie rodiny**. Vyd. 2., upr. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002.
 - Večerník. **Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998**. Vyd. 1. Praha : Academia, 1998.
-

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Děkuji PhDr. Ondřejovi Ševečkovi, PhD. z katedry filosofie Technické univerzity v Liberci za odborné vedení mé práce, rady a pomoc.

ANOTACE

Diplomová práce je věnována problematice manželství v české společnosti. Sleduje vývoj rodiny a manželství z historického hlediska. Soustředí se na otázky vznik a zánik manželství. Obsahuje oddíl, který se věnuje rodičovství. Zaměřuje se zejména na vznikající varianty současné české rodiny – nesezdaná soužití, neúplné rodiny a registrované partnerství. Práce analyzuje také podstatný aspekt této problematiky, kterým jsou změny názorů české společnosti na manželství a současný rodinný stav.

Klíčová slova: manželství, sňatečnost, rozvodovost, rodičovství, mimomanželská plodnost, registrované partnerství

SUMMARY

This diploma thesis applies to problems of marriage in the Czech society. It observes trends in family and marriage within a historical context. (Family trend and marriage trend from historical standpoint). It focuses on questions of marriage inception and destruction. It contains a chapter about parenting and is aimed at rising variants of contemporary Czech families - unmarried cohabitation, incomplete families and registered partnership. The diploma thesis also analyses relevant aspect of this problems such as which are changes in opinion of the Czech society about the marriage and current marital status.

Key words: marriage, marriage rate, divorce rate, parenting, non-marital fertility, registered partnership

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Diplomarbeit ist der Eheproblematik in der tschechischen Gesellschaft gewidmet. Es verfolgt die Familien- und Eheentwicklung aus der historischen Sicht. Es konzentriert sich auf Fragen der Eheentstehung und -vernichtung.

Es enthält ein Abschnitt, der sich dem Elternverhalten widmet. Es konzentriert sich vor allem auf entstehende Varianten der derzeitigen tschechischen Familie - ein nicht getrauenes Zusammenleben, eine unvollständige Familien und eine registrierte Partnerschaft. Die Arbeit analysiert auch den wesentlichen Aspekt von dieser Problematik, denen die Meinungsunterschiede der tschechischen Gesellschaft auf die Ehe und den derzeitigen Familienstand sind.

Schlüsselwörter: die Ehe, die Eheschliessungsquote, die Scheidungsquote, das Elternverhalten, die außereheliche Zeugungsfähigkeit, die registrierte Partnerschaft

ÚVOD	9
1 RODINA A MANŽELSTVÍ.....	11
1.1 ZÁKLADNÍ SOCIOLOGICKÉ KONCEPCE.....	12
1.1.1 Významné teorie sňatkového trhu.....	17
2 SPOLEČNOST A MANŽELSTVÍ V ČESKÉM KONTEXTU	19
2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ MANŽELSTVÍ.....	19
2.2 SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA.....	21
2.3 POSTOJE SPOLEČNOSTI K MANŽELSTVÍ.....	23
3 VZNIK MANŽELSTVÍ.....	26
3.1 PŘEDSTAVY MLADÝCH LIDÍ O MANŽELSTVÍ A UZAVÍRÁNÍ SŇATKŮ	26
3.1.1 Okolnosti pro uzavírání sňatků.....	28
3.1.2 Sňatečnost a faktory, které ji ovlivňují.....	31
3.1.3 Prvosňatečnost a sňatečnost rozvedených.....	35
3.2 RODIČOVSTVÍ.....	38
3.2.1 Mateřství.....	41
3.2.2 Otcovství.....	45
4 ZÁNİK MANŽELSTVÍ.....	50
4.1 ROZVODOVOST V ČESKÉ REPUBLICE	51
4.2 FAKTORY ROZVODOVOSTI	54
4.3 POSTOJE SPOLEČNOSTI K ROZVODŮM.....	58
5 VZNAJÍCÍ VARIANTY SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY.....	63
5.1 MIMOMANŽELSKÁ PLODNOST.....	64
5.1.1 Neúplné rodiny a svobodné matky.....	67
5.1.2 Nesezdaná soužití	69
5.2 REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ	74
5.2.1 Postoje společnosti k registrovanému partnerství	77
5.2.2 Registrovaní partneři a rodičovství	80
ZÁVĚR.....	86
PROSTUDOVANÁ LITERATURA	89

ÚVOD

Téma manželství jsem si pro svou práci vybrala hned z několika důvodů. Manželství je instituce, která se dotýká téměř celé populace. Už malé holčičky sní o velké pohádkové svatbě a krásném ženichovy. Ve většině případů stojí na počátku vzniku rodiny. Naše společnost však objevila nové formy soužití, které vedou k založení rodiny mimo manželství, a začala sňatek odsouvat na pozadí svých plánů.

Několik závažných změn přišlo v 90. letech, v české rodině došlo k poklesu sňatečnosti, naopak k vzrůstu rozvodovosti. Zvětšil se počet lidí, kteří žijí v nesezdaném soužití a v opakovaném manželství. Změnily se role mužů a žen v rodině. Mimo manželství se rodí čím dál více dětí. Tyto i jiné skutečnosti se snažím osvětlit z hlediska příčiny a podmínek jejich vzniku. Zásadním úkolem této práce je objasnit, zda je manželství v české společnosti stále aktuální institucí, která je základem české rodiny. Jestli mladí lidé stále přemýšlí o vstupu do manželství, a která část populace se manželství vyhýbá. Obecná pracovní hypotéza, na níž je práce založena, vychází z předpokladu, že česká společnost stále vkládá do manželství jistou důvěru.

Vedle teoretických východisek představuje hlavní složku práce rozbor dat. Data se nachází v odborných textech autorů. Celá práce je kompilátem, který analyzuje statistiky, odborné články a dostupné výzkumy a současně, jak doufám, přináší na téma nový, komplexnější pohled.

Moje práce sleduje instituci manželství z hlediska jejího vývoje a aktuálních proměn. První kapitola se zabývá manželstvím jako tématem sociologických koncepcí. Následující kapitola už se věnuje českému manželství. Popisuje, jak manželství vypadalo dříve, a jak vypadá dnes. Její hlavní částí je podkapitola, která přehledně představuje současné názory společnosti na manželství. Třetí kapitola rozebírá podrobně vznik manželství, které okolnosti jsou pro uzavření manželství rozhodující, jaká je v současné době v České republice sňatečnost. V této kapitole se snažím vysvětlit, proč se lidé od manželství odklánějí a vybírají si jiné možnosti soužití. Do této kapitoly jsem zařadila i rodičovství, které s manželství úzce souvisí. Čtvrtá kapitola mapuje rozvodovost české společnosti z hlediska historického vývoje tohoto indikátoru i z hlediska proměn názorů společnosti. Poslední kapitola se zabývá vznikajícími

varianty současné české rodiny, ze kterých jsem vybrala nesezdaná soužití a neúplné rodiny. V dnešní době je velmi diskutovaná nová varianty soužití, která podle některých sociologů stojí proti dnešní rodině, a to je registrované partnerství. Této skupině věnuji jednu podkapitolu, která se zabývá problematikým rodičovstvím registrovaných partnerů.

Pracovala jsem s mnoha prameny. Rodina se řadí k tématům, která jsou sociologicky velmi dobře zpracovaná. Kromě monografií existuje velké množství sociologických studií, které se věnují dílčím tématům souvisejících s rodinným životem. Sociologické výzkumy současné české rodiny reagují ve většině případů na znepokojující trendy rodinného chování. Nejčastěji je v této souvislosti poukazováno na snižující se počet ročně uzavřených manželství a nárůst rozvodů. Moje práce se opírá i o současná demografická data. Základem mé práce se stala kniha Ludmily Fialové *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* a výzkum Marie Čermákové (1997), která se věnuje hlavně genderové otázce a měnícímu se postavení ženy v rodině. Stěžejní literaturou pro první kapitolu, která se věnuje sociologickým koncepcím rodiny, byly dvě publikace od Iva Možného. Poznátky z této stěžejní literatury jsem se snažila doplnit o další literaturu. Pracovala jsem s texty Tomáše Katrňáka (2001), Jany Paloncyové (2002), Petry Šalamounové (2004), Dany Hamplové (2008), Radky Dudové (2006) a Hany Maříkové (2008). Využila jsem dat statistické ročenky z roku 2000 až 2008, které jsou dostupné na internetových stránkách českého statistického úřadu. Nejméně publikací jsem našla k tématu registrované partnerství a rodičovství, což je pochopitelné, protože zákon o registrovaném partnerství je poměrně novou událostí v české společnosti. Konkrétně se problematikou homosexuálů ve svých studiích zabývá Věra Sokolová a Pavlína Janošová.

S prameny jsem pracovala tak, aby se v každé kapitole objevilo více zdrojů, které se problematikou zabývají. Hlavním úkolem bylo vhodně roztřídit získané informace tak, aby směřovaly k zodpovězení výzkumné otázky celé práce.

1 RODINA A MANŽELSTVÍ

Žijeme ve velké společnosti, která je provázána společenskými vazbami. Nepochybujeme o nich, pouze je přijímáme. Je možné, že nejhlubší vazby nám nabízí rodina? Rodina, ve které jsme vyrůstali a ve které žijeme. Pro vazby ve společnosti je důležitý cit, přičemž na prvním místě stojí láska ve všech podobách mateřská, partnerská, otcovská i dětská. Pokud je láska základem rodiny, můžeme říci, že rodina nám poskytuje jednu z nejpevnějších vazeb. Je ale pro rodinu podstatné manželství? Pokud ano, je nárůst rozvodů, hlasitý alarm dnešní společnosti? Nebo je to naopak důkaz zbytečnosti této instituce? Proč se většina mladých lidí rozhodla manželství odsunout ze svého života? Existuje ideální věk nebo ideální partner pro založení rodiny?

Rodina je základní společenskou institucí a základem každého národa, který je složen z mnoha rodin. „*Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejichž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Příbuzenství je potom vztah mezi jedinci, který vzniká sňatkem anebo pokrevními vazbami*“¹ Podoba rodiny vychází z legitimacy, kterou považuje společnost za běžnou a správnou. V rozličných dobách a různých společnostech se můžeme setkat s jiným pojetím rodiny. V našem kulturním kontextu je běžná rodina spojena s monogamií a skládá se z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptovaných potomků, tedy rodina nukleárního typu. V minulosti byla nukleární rodina více či méně integrována do jiných příbuzenských vztahů. Rozšířená rodina je, pokud k manželům přiřadíme další příbuzné. Široká rodina je dvougenerační s dalšími generacemi a nepokrevními příbuznými.²

Manželství je možné definovat jako pevný sociálně akceptovaný legalizovaný svazek osob různého pohlaví s proměnnou strukturou. Objevuje se i termín manželská rodina nebo párová rodina. Párová rodina vzniká setkáním muže a ženy, kteří spolu později uzavřou sňatek.

Rodina nepřestává být živým tématem, které je neustálým zdrojem sociologických výzkumů. I přes katastrofické předpovědi o jejím pomalém rozpadu, o

¹ Giddens A. Sociologie. Argo: Praha. 1999. str. 156.

² Možný, I. Moderní rodina (Mýty a skutečnosti). Brno: Blok. 1990. str. 17 – 19.

hrozbách vyplývajících z nárůstu rozvodů nebo poklesu porodnosti, je rodina stále nejvýznamnějším pilířem socializace člověka.

1.1 Základní sociologické koncepce

Otázkami sociologie rodiny, jejího vzniku a vývoje se sociologie zabývá v podstatě od svého vzniku. Sociologie rodiny zkoumá rodinu jako jednotku společnosti zaručující reprodukci druhu. Popisuje nejen funkci rodiny jako celku, její organizační strukturu, ale také funkce jednotlivých členů rodiny a jejich postavení v rámci rodiny. Zkoumá rodinu nejen ze statistického pohledu vymezeného časového období, ale i v rámci dynamických procesů probíhajících v čase. Vytvářely se různé teorie a názory, které se mezi sebou liší, nebo jsou dokonce protichůdné. V procesu zkoumání rodiny a „rodinného chování“ se formovalo množství otázek a odpovědí.

Ačkoliv se s první teorií rodiny můžeme setkat už v nejstarších literárních památkách, sociologie se jí začala věnovat až v 19. stol. První základní poznatky vycházely z **historické-právní školy** a z **myšlení sociálních kritiků a reformátorů**. Institucionální historicko-právní škola se rozšířila na počátku 60. let 20. stol. společně s evolucionismem a etnografickými teoriemi. Věnovala svou pozornost systému norem, které se vztahovaly k rodinnému životu. Právní normy se staly nástrojem analýzy forem manželství a rodiny. Středem jejich zájmu byla rodina střední a vyšší třídy. Nejvýraznější postavou je **Henry Sumner Maine**, který věřil, že v určitém období převládá určitý typ práva a tomu odpovídá i určitá rodinná norma. Jedinec ve feudální společnosti se řídil statusovým právem, žil v patriarchálních velkorodinách, které mu určovaly jeho status, takže veškeré jeho možnosti závisely na sociálním statusu rodiny. Ve shodě s postupy historicko-právní školy vytvořil teorii o rodině i **Emile Durkheim**. Rozlišil dva typy rodiny. Soudobou rodinu označil jako **manželskou** a tradiční rodinu jako **patriarchální**, která se skládá s rodičů a rodin jejich ženatých synů. Manželská rodina vznikala rozdělením příbuzenské rodiny. S rostoucím majetkem se člověk osamostatňuje a autorita otce v rodině slábne. Děti opouštějí rodinu dříve a základními členy rodiny zůstává manžel a manželka. Durkheim se domnívá, že manželská rodina není tak pevná jako rodina patriarchální. Za hlavní stabilizátor rodiny považuje sociální

status, který se dříve dědil stejně jako majetek. Odchod jednoho z manželů často vede k okamžitému rozpadu manželské rodiny. **Herbert Spenser**, představitel evolucionismu, přichází s tvrzením, že rodina je součástí přírody, ale vzniká historickým vývojem, abychom jí porozuměli, musíme ji sledovat od jejích nejnižších forem k nejvyšším. Vznikaly tak teorie, které popisovaly vývoj forem rodiny od počátku do současnosti.³

Se změnou společenských poměrů, industrializací, sekularizací a rychlou urbanizací přichází druhá vlna sociologických koncepcí rodiny. Sociální reformátoři se zajímali o rodiny nižších vrstev nebo o rodiny se sociálními problémy. **Frédéric Le Play** stál u vzniku empirické sociologie rodiny. Jako první objevil poměrné jednotky pro studium rodiny. Věřil, že rozpočet rodiny a finanční prostředky jsou zdrojem podstatných informací o rodinném životě. Jeho práce byla přínosem pro sociologii jako vědu, použil metody, které byly užívány až o mnoho let později, vytvořil schéma výzkumného rozhovoru a dotazník pro sběr dat. Le Playova studie nebyla pouze ekonomickou analýzou, doplnil ji informacemi o samotné rodině (náboženství, postoje členů rodiny, návyky životní styl...), proto měla mnoho následovníků v Německu, Francii i v Belgii. Rodina je základní jednotka společnosti a podle svých monografií ji rozdělil, na rozdíl od Durkheima, na tři typy: patriarchální velkorodinu, nestabilní rodinu a kmenovou rodinu. Jeho typologie je základ pro konzervativní tradice v sociologii, která usilovala o vytvoření objektivní vědy o rodině, jejíž výsledky mají podpořit obnovení rodinné morálky.

- **Patriarchální rodina** (famille parentale) se sestává ze čtyř generací s několika nukleárními rodinami. Všichni členové rodiny pracují bez nároku na odměnu, nemají nic v osobním vlastnictví. Rodina se řídí tradicí. Otec po svatbě dětí je stále dominantní osobou v jejich novém životě. Stabilita rodiny je velmi vysoká.
- **Nestabilní rodina** (famille instable) vzniká jako důsledek individualismu a industrializace. V rodině žijí jen rodiče a nesezdané děti. Děti po svatbě rychle opouštějí rodinu a necítí žádný závazek vůči rodičům nebo sourozencům. Otcovská autorita a ochrana slabších členů rodiny mizí.

³ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 24-28.

Rodiče a nesezdané děti jsou ve stáří izolováni a často umírají opuštěni. Tato rodina nemá dostatečnou stabilitu.

- **Rozvětvená rodina** (famille souche) se nachází mezi patriarchální rodinou a individuální svobodou nestabilní rodiny. Jejím základem je rodinný dům, ve kterém nejstarší syn zůstává po svatbě a přebírá zodpovědnost za udržení kontinuity rodinného života. Rodinný majetek přechází nerozdělený do jeho rukou. S tímto postavením je však spojena povinnost zaopatřit rodiče a podporovat sourozence. Nerozdělený majetek podporuje dobrou morálku, pořádek, čistotu a radost z rodinného života.⁴

Česká sociologie rodiny začíná u **Tomáše G. Masaryka** (1850 – 1937), který byl představitelem spíše psychologizující sociologie, českou sociologii obecně vedl v liberálním duchu. Instituce rodiny jako sociologického fenoménu mu ale byla cizí. Zabýval se otázkou ženské emancipace. Druhou významnou postavou, která rovněž zakládala českou sociologii, byl **Emanuel Chalupný** (1879 – 1958), jenž sociologii rodiny věnoval již systematickou pozornost. Jeho dílo bylo ovlivněno naturalismem. Věnoval se matriarchátu a postavení ženy ve společnosti. Dalším zakladatelem sociologie byl **Inocenc Arnošt Bláha** (1879 – 1960), který napsal o sociologii rodiny dva spisy. Podle něj je rodina v krizi a byla v krizi, ve svých pracích se zabývá krizí společnosti z pohledu liberálního, sociálně citícího intelektuála dané doby. Posledním mužem, kterého zmíním v souvislosti s českou sociologií rodiny je **Otakar Machotka** (1899 – 1970), který se ve své práci držel empirické metody a objektivitu. Zavedl v Čechách techniku dotazníkového šetření a rozbor hromadných dat.⁵

Období po druhé světové válce je dobou rozmachu rodinného života, tedy i sociologických koncepcí rodiny. V českých zemích byla sociologie v 50. letech zakázána, takže rozvoj sociologie můžeme monitorovat pouze v kontextu evropského a amerického vývoje. Hlavní školou sociologického myšlení po válce v USA byl **strukturální funkcionalismus**.

Strukturní funkcionalismus nejlépe reprezentuje **Talcott Parsons**. Parsonsův celostní přístup nazírá každý sociální systém jako složeninu jednotlivých prvků, které

⁴ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 27-33.

⁵ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 39-41.

mají samy strukturu. Tyto subsystemy plní vůči sobě navzájem a vůči celku určité funkce, každý systém směřuje ke stavu relativní rovnováhy. Prostřednictvím socializace se společenská struktura a její funkce předává z generace na generaci. Výchova je vpravování do jednotlivých společensky předdefinovaných rolí a pomocí sankcí se dosahuje plynulého fungování společnosti a zajišťuje každému naplnění jeho biologických i osobnostních potřeb. V rodině je více než v kterékoliv skupině nutné udržet všeobecně vysokou úroveň vzájemné intenzivní emocionality. Základem je pevné a láskyplné pouto mezi mužem – otcem a ženou – matkou. Sexuální láska je pro ně monopolizována právě institucí manželství. Přísná dělba rolí mezi mužem a ženou je ve strukturním funkcionalismu pojímána jako nutný doplněk pro fungování kapitalistické společnosti (žena pečuje o muže a muž zajišťuje ženu, aby se mohla věnovat domácnosti a dětem). První, spíše doplňující reakce na strukturní funkcionalismus byla teorie manželské rodiny **William J. Gooda**. Gooda charakterizoval rodinný život v západních společnostech. Manželská rodina má jistou autonomii, protože do každodenních aktivit manželského páru a jejich dětí nezačleňuje široké příbuzenstvo. Příbuzenský vztah je chápán jako dvojstranný vztah a vztahy k ostatním příbuzným vnímá každý z manželského páru jinak. Protože je rodina nelokální, nejsou žádné potíže s adaptací přistěhovaného partnera na příbuzné druhého, ale jen mezi manželským párem samotným. Ten se zakládá bez významnějšího vlivu příbuzenstva. Goode naboural hypotézu, že industriální společnost přinesla manželskou rodinu – mohlo to být přesně naopak – mobilní nukleární rodina umožnila industrialismus.⁶

Tím vývoj sociologie rodiny nekončí. Po rozpadu klasických teorií přichází v 70. letech 20. století pod vlivem změn ve společnosti nové pohledy. Významným směrem pro sociologii rodiny v této době je **symbolický interakcionismus, teorie sociální směny, teorie systému, teorie konfliktu a sociobiologie**.

„Symbolický interakcionismus obohatil sociologii rodiny zejména konceptem sociální role jako strukturně vázaného, nicméně trvale sociálně vyjednávaného předpisu chování, v němž nezanedbatelnou úlohu hraje i pochopení a výklad signálů od

⁶ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 42 – 54.

*relevantních druhých nositelů rolí.*⁷ Tato teorie byla velmi populární v 70. a 80. letech, kdy ženy hromadně vstupovaly do pracovního procesu.

Teorie sociální směny je založena na přesvědčení, že lidé jednají tak, aby zvýšili šance svého úspěchu na maximum. Dle jedince se určují normy a sociální struktury, protože člověk před určitým činem zvažuje poměr mezi náklady a výnosy svého rozhodnutí a vybírá si řešení, které je pro něho výhodnější.

Pro **teorii systému** představuje rodina komunikační systém, jenž při případně vzniklé podvojně vazbě ve vnitřní komunikaci vede člena rodiny k schizofrennímu jednání. **Peter L. Berger** a jeho sociální konstrukce reality vznikla v návaznosti na rodinu. Berger spolu s Kellnerem hovoří v rámci manželství o původních hodnotách, které si manželé do svého svazku přinesli a jež zhodnocují a přetvářejí až do vytvoření nové, rodinné konstrukce reality.

Další významnou teorií pro sociologii rodiny je teorie konfliktu. **Teorie konfliktu** vystupuje v marxismu, freudismu a feminismu a vychází z premisy, že kde existuje společnost, tam musí být nutně přítomen konflikt. Na základě shromážděných materiálů se změnil pohled na tradiční evropskou rodinu. Evropská tradiční společnost byla stejně nestálá, jako je dnešní moderní rodina, namísto dnešních rozvodů byla dříve zdrojem nestability vysoká úmrtnost, morové epidemie, hladomor a válečné drancování. **Randall Collins** je představitelem umírněné konfliktní sociologie a definuje vlastnictví v rodině pomocí tzv. generačního vlastnictví. V generačním vlastnictví mají rodiče právo nad dětmi, tudíž tedy i děti jsou určitým vlastnictvím. Reálný podíl vlastnictví domácnosti mezi mužem a ženou je rozdělen velmi nerovnoměrně. Teoretikové poprvé vyslovili, že rodina není jen prostor soukromý, nýbrž je závislá jak na soukromém světě, tak i na veřejném.

Poslední teorií je **sociobiologie**, která se pokouší vysvětlit jevy ve společnosti pomocí přírodních zákonitostí. Významným poznatkem, o nějž se sociobiologie opírá, je, že každý člověk má ve své genové výbavě schopnost naučit se navazovat individualizované sociální vztahy skrze lásku. Pro sociobiologii je základním vztahem v rodině vztah dítě - matka, byl zpochybněn vztah muže a ženy jako hlavní sociální vazba v rodině. Významným představitelem sociobiologie je **Edward O. Wilson**.⁸

⁷ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 65.

⁸ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 56 - 72.

1.1.1 Významné teorie sňatkového trhu

V každé společnosti existuje prostor, v němž dochází k setkávání, vzájemnému hodnocení a třídění párů, které potencionálně míří k manželství. Sňatkový trh je možné vnímat jak kvantitativně, tak kvalitativně. „Kvantitativní pohled na sňatkový trh je založen na porovnávání velikosti generací potenciálních snoubenců. Jako příklad je možné uvést situaci v České republice v 90. letech, kdy do věku uzavírání prvních sňatků vstupovaly početně silné generace ze 70. let. Ženy se v průměru vdávají dříve než muži, jinými slovy muži si berou mladší partnerky. Z tohoto důvodu procházely generace žen 70. let v 1. polovině 90. let tzv. sňatkovou tísní, neboť generace jim odpovídajících snoubenců byly méně početné.“⁹ Kvalitativním pohledem na sňatkový trh se zabýval ekonom **Gary S. Becker**, který tvrdil, že lidé si hledají partnera, protože role mužů a žen jsou rozdílné, takže partnerství v podstatě znamená pro oba dva partnery jisté usnadnění života – partneři se v partnerském svazku doplňují. S rozvíjející se ekonomikou dochází ke změně postojů, role mužů a žen se postupně mění, žena se více zapojuje na trhu práce, a nutnost manželského svazku se ze společnosti vytrácí. Role mužů a žen si tímto spíše konkurují. Žena je dnes díky svému zaměstnání v podstatě na muži ekonomicky nezávislá a sňatek pro ni ztrácí atraktivitu. Tato změna může vést k odsouvání sňatků nebo později i k rozvodům.¹⁰

Podle Beckerovy teorie sňatkového trhu partneři na trhu jednají racionálně. Podstatou samého hledání ideálního partnera je tradiční dělba rodových rolí, ve které jde o maximalizaci prospěchu. Na trhu hledají, co jim chybí, a nabízejí, co by potencionální partner mohl potřebovat. Tím, že lidé hledají partnera relativně dlouho, chtějí mimo jiné snížit riziko „špatné volby“. Kvalita výběru se tak zvyšuje. Racionálně jednající osoba bude shromažďovat informace a hledat ideálního partnera do té doby, než náklady odkladu sňatku převýší výnosy jeho oddálení.¹¹

Valerie **K. Oppenheimerová** se rovněž zabývá fungováním sňatkového trhu. Ve své stati Teorie načasování manželství zaměřuje na načasování a na samotný proces vstupu do manželství. Teorie vznikla na základě podobnosti s trhem pracovním.

⁹ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 22.

¹⁰ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 22.

¹¹ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 104 – 105.

Podobnost nachází v modelech chování osob hledající zaměstnání. Lidé, kteří si hledají práci, věří, že existuje několik výborných míst, a pokud je chtějí, musí se více snažit. Odmítají nabídky, které nenaplní jejich představy, a tím přichází o plat, který by už u méně dobrých míst pobírali. Odlišným znakem je, že na pracovní trh vstupují lidé z vlastní vědomé a dobrovolné angažovanosti, kdežto sňatek uzavírají i lidé, kteří o něm dříve neuvažovali a přímo po něm netoužili.¹² „Výběr „konečného“ partnera je dokončen, jestliže partner vyhovuje minimálním požadavkům kladeným na jeho vlastnosti. Čím jsou požadavky náročnější, tím déle a s větším nasazením musí být partner hledán. Z hlediska počtu potenciálních partnerů je nejvýhodnější uzavřít manželství v mladém věku, ale z hlediska informovanosti o vlastnostech partnera je výhodnější uzavřít manželství až v pozdějším věku. Jistější tedy je uzavřít sňatek později, protože člověk se vyvíjí a mění v závislosti na získaných zkušenostech. Tuto tezi podporují i data, manželství uzavřená v nižším věku (kolem 20 let) mají statisticky vyšší rozvodovost než manželství uzavřená ve vyšším věku. U těchto sňatků velmi záleží na schopnostech odhadnout budoucí vlastnosti sebe sama a partnera. Vedle manželství se rozšiřuje nový typ partnerského chování – nesezdané soužití, které se z této perspektivy zdá velice výhodné. Partneři mohou stále hledat na sňatkovém trhu a přitom využívat výhod společného života s partnerem.“¹³

Bernard Murstein vytvořil třístupňový výběr potencionálního partnera, model s názvem SVR teorie (stimulusvalue-role-theory), který pracuje s tezí, že vzájemná přitažlivost je založena na výměně aktiv a pasiv, které partneři vkládají do vztahu. Rovnováhy výměny se dosahuje na třech úrovních:

- První stadium se nazývá stimulus stage a jedná se o období, kdy výběr partnera ovlivňují faktory, které stimulují náš zájem.
- Druhá fáze je typická ve své hodnotové orientaci. Jde o hledání shody v oblasti manželství, sexu a životních cílů.
- Ve třetí – poslední fázi se představy orientují ke skutečnostem, jak bude partner plnit své budoucí rodinné role – rodičovské, hospodářské, sexuální a milenecké¹⁴

¹² Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 103.

¹³ Palonciová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 22.

¹⁴ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 102.

2 SPOLEČNOST A MANŽELSTVÍ V ČESKÉM KONTEXTU

Sigly¹⁵ uvádí, že je možné rozdělit dějiny současné rodiny na dvě základní období. První počítá od 19. století až do šedesátých let 20. století, které je charakteristické manželskou láskou, pozorností upřenou na dítě a jasnou dělbu práce mezi mužem a ženou. Druhé období začíná 60. léty 20. století a pokračuje dodnes. Abychom byli schopni pochopit dnešní demografickou situaci, musíme se vrátit zpátky do let 80. a 90., kdy se odehrály zlomové politické události, které později ovlivnily i populační vývoj společnosti

2.1 Historický vývoj manželství

Česká republika je jednou ze zemí bývalého komunistického bloku, kde byl od poloviny 60. let vytvořen jednotný systém pro způsob života ve společnosti. Socialistické státy toužily po udržení prosté reprodukce obyvatelstva, tak aby měli zaručený přirozený vývoj společnosti, dostatek spolehlivých pracovníků a schopných vojáků. Na finální reprodukci mělo vliv několik faktorů, které se odrážely v životech mladých lidí. Ve společnosti bylo minimální procento studujících na středních a vysokých školách, byly upřednostňovány učební obory, které jsou rychlejší variantou přípravy na budoucí povolání. Chlapci a dívky byli na budoucí život „připraveni“ už v 17-18 letech. Téměř celá společnost byla práce schopná, každý měl zajištěné pracovní místo. Stát podporoval mladá pracující manželství prostřednictvím nízké úročnější novomanželských půjček, propracovanou síť mateřských škol a jeslí nebo finančními ústupky (dotované ceny potravin). V době normalizace v 70. letech bylo hlavním cílem nejvíce usnadnit život pracujícím a pečujícím matkám. Stát zakládáním jeslí a výstavbou sídlišť umožňoval rodinám snadnější sladění pracovních a rodinných rolí. Cílem sociálního systému bylo odvést pozornost mladých lidí od politické

¹⁵ De Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.

angažovanosti a naopak připravit perfektní podmínky pro rodinnou realizaci. Slabinou socialistického systému bylo nedostatečné materiální zabezpečení rodin (nedostatky v zásobování domácností, špatná bytová politika). Nedostatek bytů zapříčinil, že spousta mladých manželství žila několik prvních let společně se svými rodiči. Ještě v roce 1991 nemělo 65 tisíc mladých manželství vlastní byt.¹⁶

Mladí lidé vstupovali do manželství v nízkém věku. V 80. letech byl průměrný věk nevěst 21,7 roků a průměrný věk ženichů 24,5 roků. Vysoký počet sňatků vedl k intenzitě rozpadů manželství, a to až na 37% z původního počtu uzavřených sňatků. Většina dětí se rodila do manželství (92-94%). Pouze 2 až 3% vdaných žen zůstávalo bezdětných, což odpovídá procentuelně ženám neplodným. Ženy se stávaly matkami poměrně brzy, průměrný věk byl na úrovni 22,4 roků. Před třicátým rokem většinou matky končily se svou reprodukční činností. Rodina se dvěma dětmi se stala hlavním rodinným modelem již v druhé polovině 50. let a přetrvala až dodnes, kdy je stále ideálním typem rodiny pro většinu mladých lidí. Od vrcholu demografické vlny, která proběhla v první polovině 70. let, počty narozených dětí postupně klesaly. Na počátku 80. let se udržovala úhrnná plodnost¹⁷ na úrovni kolem 2,00 dětí, do 1989 se snížila na 1,87 dítěte.¹⁸

Na počátku 90. let dochází k druhému demografickému přechodu, který proběhl v západních zemích již v 60. letech. Politické změny vedly ke změnám životních podmínek společnosti. Po roce 1989 se začaly snižovat demografické rozdíly mezi východem a zbytkem Evropy. Změny, které probíhaly v západní Evropě desetiletí, se v ČR uskutečnily během několika let. Otevřely se hranice a mladí lidé dostali nové možnosti v podobě cestování, kvalitnějšího studia a podnikání. Společnost se tak přetvořila ve společnost demokratickou, kde mají lidé větší prostor pro individuální volby. Tímto krokem se zařadila do skupiny západoevropských populací, kde je v populaci běžný vysoký podíl celoživotně svobodných a vyšší věk při vstupu do manželství. Na sňatkový trh nastupuje generace, která má odlišné názory na manželství a rodičovství.

Demografické změny devadesátých let se projeví ve všech oblastech, které s manželstvím souvisí. Došlo k prudkému poklesu sňatečnosti, který je patrný hlavně

¹⁶ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 11.

¹⁷ Průměrný počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku.

¹⁸ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 12-13.

v letech 1992 až 1994. Za tímto úbytkem stojí především pokles v mladých věkových skupinách, pokles prvních sňatků. Tomu odpovídá nárůst svobodných mezi mladými lidmi. Průměrný věk snoubenců vzrostl u obou pohlaví o více než 3 roky (průměrný věk prvního sňatku u mužů 27,7 roků a u žen 25,4 roků v roce 1997). Vzniká nová demografická struktura, v níž začíná být značný podíl svobodných mezi mladými lidmi. Stejně tak roste rozvodovost, ale rozvedení lidé méně vstupují do nových manželství, a tak počty rozvedených mužů ve věku 20-34 let vzrostly během sedmi let ze 45 tisíc na 65 tisíc a počty žen z 66 tisíc na 88 tisíc. Změny ve sňatkovém chování zapříčinily pokles porodnosti. Přes 80% dětí se v ČR rodí do manželství. Průměrný věk rodičů žen vzrostl v letech 1990 – 1997 o 1,6 roku, to zapříčinilo oddálení narození druhého dítěte. Zatímco v celé české historii byl zaznamenán pokles porodnosti v úbytku narození třetích a dalších dětí v pořadí, v devadesátých letech byl převýšen úbytkem počtu dětí v prvním a druhém pořadí.¹⁹

Změny demografického chování vyspělých zemí v druhé polovině 20. století se snaží vysvětlit celá řada sociologických teorií. „Rozlišují se tzv. *normativní (kulturní) přístupy, které předpokládají, že se za změnami rodinného chování skrývají především změny hodnotové, a teorie racionální volby, které poukazují na změnu objektivních podmínek, například situaci na pracovním trhu. Rozdíl mezi normativními teoriemi a teoriemi racionální volby by se dal rovněž charakterizovat tak, že zatímco se normativní teorie soustředí na cíle a na to, co lidé chtějí, teorie racionální volby věnují pozornost prostředkům, tedy tomu, co lidé mohou.*“²⁰

2.2 Současná česká rodina

Moderní rodina, jak si ji představujeme, je párová monogamní a tvoří ji muž, žena a jejich děti - hovoříme o tzv. nukleární rodině. Tato představa je mylná, a to v tom smyslu, že ani v minulosti, ani nyní nejde o všeobecně rozšířený model rodiny. Zároveň také tento pro českou populaci „ideální a přirozený typ“ rodiny je v současné době jen

¹⁹ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 15 - 17.

²⁰ Hamplová, D. Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním. str. 9.

málo přítomen.²¹ „Zastoupení jednotlivých forem rodinného soužití je v průřezu i vývoji velice nestejněměrné, protože preference „tradičních“ rodinných forem vede k jejich kumulaci do několika typů, představující jen malou část reálného typového spektra.“²² Rostoucí bohatství v individuálních životních drahách každého jednotlivce má pravděpodobně vliv i na zvyšující se rozčleněnost typů společného soužití. Dnes hovoříme o takových formách, jako jsou nesezdaná soužití, zvyšující se počet neúplných rodin²³ a stále častější výskyt domácností jednotlivců, kteří jsou v mladším či středním věku.

Rodina se odhaluje, přestává být pouze soukromou záležitostí. Ztrácí tak jednu ze svých základních funkcí – funkci seberegulační. S rozšířením vědních oborů vzniká i veřejná podpora rodiny v podobě manželského a rodinného poradenství. Řešení rodinných problémů se tak přesunuje mimo rodinu, institucionalizuje se. Lidé tím ztrácí schopnost řešit své problémy sami – spoléhají se na rady odborníka. Věda přispěla k rozvoji plánovaného rodičovství a předešla úmrtnosti novorozenců.

Zvyšují se počty svobodných a rozvedených, zatímco počty vdaných a ženatých klesají. Ustupuje se od krycích sňatků a ubývá gravidních nevěst, mladí lidé uskutečňují sňatky až po narození dítěte nebo vůbec. Lidé zakládají dnešní rodinu ve vyšším věku. Založení rodiny předchází dlouhodobý vztah, který v průměru trvá dva roky. Nesezdaná soužití jsou spíše přechodným stavem, kterým se mladí lidé ujišťují ve výběru správného partnera.

Problematika rozvodu je dnes již nedílnou součástí rodinného života. Ve 20. století došlo díky zjednodušující se legislativě, reagující na sekularizaci a modernizační vývoj společnosti, k růstu počtu manželství, která skončila rozvodem. Přesto bývá rozvod často spojován s tzv. krizí rodiny.²⁴

Skupina lidí, kteří žijí sami v jednočlenné domácnosti, je označována jménem singels. Základním znakem této části obyvatelstva, je absence rodičovství. I když počet lidí s celoživotní nulovou reprodukcí vzrůstá, většina singlů ho vnímá jako pouhou životní fázi. Ta se ovšem stále častěji prodlužuje, až se mění v definitivní situaci. V současné době se tato skupina začíná znatelně zvětšovat, dříve kolem 12 %, dnes v

²¹ Možný, I. Moderní rodina: Mýty a skutečnosti. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. str. 19.

²² Machonin, P., Tuček, M. Česká společnost v transformaci. : K proměnám sociální struktury. 1 vyd. Praha: SLON, 1996. str. 280.

²³ neúplné rodiny vznikají právním aktem - rozvodem manželství

²⁴ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 47.

některých zemích kolem 25 %. Pro Možného je tento vzrůst důsledkem životního stylu současných západních společností, a dobrovolné orientace na nerodinný život.²⁵

Od roku 2000 předpokládají populační prognózy zvýšení plodnosti a její následnou stabilizaci na západoevropské úrovni 1,5 dítěte na jednu ženu. Založení rodiny není rozhodnutím, které by se vázalo pouze na sociální politiku státu, roli zde hrají především objektivní podmínky i subjektivní preference. Mladí lidé chtějí být soběstační a nezávislí na státu i na širší rodině. Chování mladé generace je pouze racionální reakcí na novou sociální realitu 90. let. To, že současná mladá generace dává přednost poznávání života a snaze získat určitý sociální status před tím, aby se ženila a vdávala v mladém věku, aby měla v mladém věku vyšší počty dětí, je spíše výrazem nového životního stylu a nového racionálního přístupu než sobeckého chování.²⁶

V dnešní společnosti je spousta prostoru pro vyjádření se a prosazení se, rodinná perspektiva a rodinné problémy jsou však opomíjeny. Klade se důraz na jedince a rodinný život se z veřejných témat vytrácí.

2.3 Postoje společnosti k manželství

Pokles sňatečnosti je možné vysvětlit hned několika způsoby. K základnímu zjištění patří, že na jedné straně je těžištěm dnešních změn hodnot spojených s rodinným chováním rostoucí individualismus, tolerance a důraz na autonomii. Česká společnost se odklání od tradičních forem rodinného soužití, a přibližuje se tak západnímu modelu rodiny. Na druhé straně se ukazuje, že navzdory sociálním, ekonomickým a kulturním proměnám si manželství stále udržují své místo v hodnotové orientaci společnosti. Obecně platí, že starší generace si cení manželství více. Pro nejmladší generaci je partnerství důležité a stojí na předních příčkách hodnotového systému, ale nemá potřebu svůj vztah legitimizovat. Staví manželství na stejnou úroveň jako alternativní formy partnerského soužití. Hodnoty se dle věku výrazně nemění. Lidé se nebrání rozvodům, ale současně uznávají nezastupitelnou funkci manželství. Mladí lidé se liší od starší generace tím, že spíše než opakované manželství akceptují

²⁵ Možný, I. Rodina a společnost. Praha: SLON. 2006. str. 198.

²⁶ Palonciová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 67.

nesezdaná soužití. „*Pokles hodnoty rodičovství a mírný růst významu majetku a osobních zájmů potvrzují jinde zjišťované tendence k individualismu. Potřeba uspět v profesi je pro ekonomicky aktivní populaci také celkem stabilní. Mladší lidé více než starší rozlišují mezi hodnotou „mít spolehlivého životního partnera“ a hodnotou „žít ve spokojeném manželství“. Život s partnerem bez sňatku se stává, zejména pro mladé lidi, obvyklou formou soužití alespoň v určité fázi života, stále častěji před prvním sňatkem či do narození prvního dítěte, ale také u rozvedených a ovdovělých. Dáme-li lidem v sociologickém šetření vybrat mezi různými možnostmi uspořádání partnerského života, preference manželství převládají.*“²⁷

V regionu střední postkomunistické Evropy stojí ČR na posledním místě v názorech na význam manželství. Češi považují tradiční obsah manželství za méně důležitý než lidé ve zbylých zkoumaných zemích. Manželství označují v mnohem vyšší míře za přítěž, která omezuje jejich osobní svobodu a znamená konec romantiky ve vztahu (názory se v průběhu let mění – v 90. letech považovala manželství za omezující třetina populace a dnes si to myslí jen čtvrtina, což je však stále dvojnásobek oproti zbývajícím zemím).²⁸ Manželství je v České republice stále silně spojováno s rodičovstvím. Hlavní představou o manželství tvoří teze, že rodičovství je náplní manželství. Setkáváme se s nárůstem počtu alternativních forem partnerství, které jsou společnosti přijímány jako určité varianty manželství pouze do okamžiku, než se v nich narodí děti. Společnost je stejně málo tolerantní i k bezdětnému manželství.

V čem tedy dnes spočívá hodnota manželství? Změna funkce manželství po roce 1989 zapříčinila, že Češi se nezaobírají obsahem manželství. Před rokem 1989 plnilo manželství funkci realizační. Dnes se pomalu vrací k tradičním hodnotám jako je naplnění citových vazeb a poskytování sociálního zázemí, což je předpokladem šťastného života (tabulka č. 1). „*Starší i aktuální šetření zjišťují, že důležitost instituce manželství je výrazně spojována s jeho funkcí zázemí poskytujícího materiální (konkrétně finanční) jistoty partnerům, je zde však kolísání a spíše pokles. Za důležité*

²⁷ Kuchařová, V. Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství. [online]. VÚPSV. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://katedraspsp.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZV_SEN4_Kucharova.pdf. str. 4-5.

²⁸ Černý, J. Manželství v transformaci. [online]. Socioweb, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=116&lst=103>.

jsou považovány také právní záruky majetkových vztahů, které manželství přináší. Uznání této hodnoty podle šetření z roku 1996 a 2001 za pět let vzrostlo. Odpovídá to realitě, kde legislativně nejsou v řadě oblastí zajišťována nesezdaným partnerům stejná práva jako manželům.“²⁹

Tabulka č. 1: Porovnání souhlasu s vybranými hodnotami manželství v průběhu let.

rok	určitě souhlas	spíše souhlas	ani souhlas, ani nesouhlas	spíše nesouhlas	určitě nesouhlas
Hlavní výhodou manželství je finanční jistota					
1994	14	22	24	24	16
1996	7	25	-	45	23
2001	10	31	-	40	19
Hlavním smyslem manželství je zajistit majetková a jiná práva					
1996	6	30	–	43	21
Hlavní výhodou manželství je zárukou majetkových vztahů					
2001	11	34	-	36	18
Manželství je určitou zárukou šťastného a vyrovnaného života jednotlivce					
1996	33	51	–	12	3

Zdroj: Kuchařová, V. Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství str. 5

²⁹ Kuchařová, V. Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství. [online]. VÚPSV. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://katedra-spsp.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/projekty/RZV_SEN4_Kucharova.pdf. str. 5.

3 VZNIK MANŽELSTVÍ

Základem manželství je jednotný étos, který je mimo jiné tvořen společnými investicemi manželů, a to jak ekonomickými, tak i emocionálními. V druhé polovině 90. let 20. století dramaticky poklesla sňatečnost. Tento pokles vyvolal diskusi o jeho příčinách, a to zejména o podmínkách pro založení rodiny, ale i o hodnotě samotného manželství. Základní otázka zní, nakolik jsou změny demografického chování společnosti vyvolány změnami hodnotového systému a nakolik podmínkami ekonomickými, společenskými nebo politickými. Pokud jde o zásadní změny v chování, můžeme 90. léta považovat za počátek nové éry, jejíž průběh byl ovlivněn ekonomickým vývojem.³⁰

3.1 Představy mladých lidí o manželství a uzavírání sňatků

Jak už zde bylo řečeno, mladí lidé mají jiný názor na manželství, než mají jejich rodiče nebo prarodiče, kteří vyrůstali v jiné politické situaci. Od 70. let bylo možné získat při sňatku výhodnou novomanželskou půjčku, kdy stát garantoval nízký úrok pro novomanžele mladší 30 let. Uzavření sňatku přinášelo určité materiální výhody. To byl jeden z důvodů, proč před rokem 1989 uzavírali mladí lidé první sňatek ve velmi nízkém věku. V 90. letech se naopak ekonomická samostatnost stala podle názorů mladých lidí jednou z nejdůležitějších podmínek uzavření sňatku.³¹

Jaké místo zabírá manželství v životních plánech mladých lidí dnes? Jeden z výzkumů³² se zaměřil na mladé studenty a dal jim vybrat ze sedmi předpokládaných plánů – studium, úspěch v zaměstnání, samostatné podnikání, cestování, zájmy a koníčky, manželství, snaha mít děti. Přičemž nejmladší skupina (18-20 let) chtěla nadále pokračovat ve studiu- asi 33%, více než polovina studentů chtěla nastoupit do

³⁰ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 27

³¹ Palonciová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 10.

³² Tento průzkum vychází z výsledků výzkumného projektu, který byl podpořen Grantovou agenturou Akademie věd České republiky v letech 1997 – 1999 (grantové číslo A8028701/1997)

zaměstnání v příštích letech. Samostatnému podnikání se mladí lidé věnovat spíše nechtějí - 77%. Nejčastěji o podnikání přemýšlejí starší respondenti, a to převážně muži. Dvě třetiny nepředpokládaly, že by vycestovaly do zahraničí na zkušenou. Ačkoliv tato generace má předpoklady a otevřené možnosti doplňovat si odborné i životní zkušenosti v cizích zemích. Zájem o cestování projevovaly ve větší míře ženy než muži, mladší lidé častěji než starší.³³ Manželství je závažným krokem v budoucím životě, jde v něm hlavně o změnu způsobu života. Klíčovými vlastnostmi je odpovědnost, tolerance a umění přizpůsobit se. Možná to jsou ty podmínky, které většinu mladých lidí na počátku odradí. „Do manželství hodlalo vstoupit buď přímo, nebo na po nesezdaném soužití, téměř 90% dotázaných mladých lidí. V nejbližších několika letech však hodlala určitě uzavřít sňatek jen necelá pětina a spíše třetina dotazovaných. (...) V několika příštích letech počítali se vstupem do manželství nejčastěji podnikatelé a zaměstnaní, vždy ženy častěji než muži. Pokud jde o vzdělání, nejrozhodněji se pro manželství vyslovili absolventi vysokých škol, stejně často muži jako ženy.“³⁴

Muži mají na prvním místě plán věnovat se vlastním koníčkům společně s představou dobrého postavení v pracovním životě. U žen na prvním místě je úspěch v pracovním životě a teprve poté vlastní zájmy. Na třetím místě v pomyslném žebříčku se u žen umístilo manželství a rodičovství.³⁵

Ve výzkumu byl položen mladým lidem dotaz: „Představte si, že byste se chtěli vdát (oženit), které z těchto důvodů by hrály při vašem rozhodování roli?“ Jako nejdůležitější důvody k uzavření sňatku uváděli mladí lidé lásku a snahu, aby se děti narodily do manželství. O prvenství se tak dělí důvody emocionální i praktické. Tradiční model rodiny s mužem živitelem a matkou pečovatelkou je stále aktuální, vyplývá to z toho, že největší rozdílnost názorů se objevila u ekonomických důvodů k uzavření sňatku. Ženy kladou větší důraz na finanční zázemí. Vysvětlením může být to, že ženy mají všeobecně menší platy a předpokládají, že v době mateřské dovolené se o ně musí manžel dobře postarat. Jako nejméně důležitý důvod vyšel tlak rodičů a společnosti, ale dá se předpokládat, že při skutečném rozhodování hraje větší roli. Naše okolí nás ovlivňuje a mění nám názory nebo plány, mladí lidé neradi přiznávají, že jsou stále ovlivnitelní vlastními rodiči. Názory mužů a žen se výrazně neliší. Ženy více myslí

³³ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 49-54.

³⁴ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 55-56

³⁵ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 51.

na zázemí a většina mužů na pravidelný sex. Překvapivě muži dají více na společenské normy a častěji označili narození dětí do manželství jako důležitý důvod (tabulka č. 2). Rozdílné názory jsou ovlivněny odlišným vzděláním. Dívky s vysokoškolským a středoškolským vzděláním jsou více romantické, lásku jako podstatný důvod pro uzavření manželství označilo více než 95%. Vyučené ženy jsou tedy více pragmatické a kladou větší důraz na finanční zajištění.³⁶

Tabulka č. 2: Důležitost důvodů pro uzavírání manželství (podle genderu v %).

Důvody k uzavření sňatku	muži				ženy			
	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne
Nesouhlas rodičů s nesezdaným soužitím	7,9	18,7	39,3	34,1	10,5	22,1	43,1	24,3
Společenské zvyklosti	6,4	21,1	44,7	27,8	4,7	25,0	40,9	29,4
Snaha, aby se děti narodily do manželství	31,2	42,4	17,1	9,3	37,1	38,7	16,2	8,0
Nejistota vztahu bez právních záruk	7,4	25,8	47,8	19,0	10,7	31,9	39,3	28,1
Snaha pojistit si partnera	5,3	15,4	43,9	35,4	6,2	17,9	42,2	33,7
Možnost seberealizace	7,7	33,6	38,9	19,8	10,1	35,0	40,2	14,7
Touha po bezpečném zázemí	26,4	49,5	18,1	6,0	27,4	53,0	16,0	3,6
Jistota pravidelného sexu	20,0	46,7	23,2	10,1	18,9	40,2	27,9	13,6
Finanční zajištění	16,5	36,9	34,2	12,4	25,2	46,3	23,6	4,9
Jasně majetkové vztahy	13,8	34,2	38,4	13,6	16,4	37,1	34,4	12,1
Láska	69,2	23,9	4,0	2,9	73,8	20,4	2,2	3,6
Mít pomocníka v domácnosti	16,3	43,1	28,2	12,4	17,2	43,8	28,6	10,4

Zdroj: Fialová, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: SLON, 2000. str. 76.

3.1.1 Okolnosti pro uzavírání sňatků

Samotné přání sňatku nebo žádost o ruku k uzavření manželství nestačí. Musí být splněny objektivní podmínky, které jsou často hlavním důvodem pro odkládání sňatků. Podmínky lze rozdělit do čtyř základních okruhů.

³⁶ Fialová, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: SLON, 2000. str. 76.

- **Ekonomické podmínky**, které zahrnují ekonomickou samostatnost, výdělečnou činnost s dostatečným finančním příjmem a samostatné bydlení.
- **Podpora druhých**, která představuje pomoc ze strany rodičů a státní oporu.
- **Splnění formálních náležitostí**, které jsou dány společenským míněním. Budoucí manželé musí dosáhnout plnoletosti a měli by mít ukončené vzdělání.
- **Silný partnerský vztah** je předpokladem šťastného manželství. Základem takového vztahu je dlouhodobá známost a prověřená schopnost žít společně.³⁷

Nejčastěji mladí lidé poukazují na nedostačující ekonomické zázemí a přisuzují významnou roli i splnění formálních náležitostí. Menší počet uznává dlouhodobý partnerský vztah za nutnou podmínku pro uzavření manželství. Názory se liší s dosaženým vzděláním. Mladí lidé s vyšším vzděláním zdůrazňují hlavně samostatnost a vyspělost, kdežto s nižším vzděláním spíše ekonomické zázemí a podporu.³⁸

Muži i ženy stále shodně uvádějí, že nejdůležitější pro uzavření sňatku je možnost samostatného bydlení. Vlastní byt je znakem ekonomické nezávislosti na rodičích. Zajímavé je, že respondenti, kteří by nejraději žili v jednom manželství po celý život, nepokládali pro uzavření sňatku samostatné bydlení za podmínku tak často jako ti, kteří by preferovali žít se svým partnerem nesezdaně. Více než polovina lidí žijících v manželství považuje za velmi důležité vyřešení bytové otázky před sňatkem. Tento postoj lze vysvětlit jako projev odpovědnosti a pragmatického přístupu k manželství. Z tohoto hlediska můžeme nesezdaná soužití interpretovat jako přechodnou formu soužití, která po vyřešení finančního a trvalého bytového zabezpečení končí sňatkem.

Problematická bytová situace v České republice se stala jednou z hlavních překážek v uzavírání sňatků bez ohledu na politickou situaci nebo režim. Nízká úroveň výstavby bytů byla do konce 60. let, zlepšení nastalo až v 70. letech, kdy se zvýšil roční počet dokončených bytů ze 70 tisíc na téměř 100 tisíc. Od toho roku však počet ročně

³⁷ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 77.

³⁸ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 78.

dokončených bytů klesal. V roce 1995 se postavilo pouhých 13 tisíc bytů.³⁹ „V porovnání s ostatními zeměmi bylo v České republice v 90. letech dokončeno nejméně bytů - necelé 2 byty na 1 000 obyvatel, v Maďarsku bylo dokončeno v průměru o jeden byt na 1 000 obyvatel více, ve Francii bylo v tomto období dokončeno v průměru 6 bytů na 1 000 obyvatel.“⁴⁰

V současné době je pořízení nového bydlení pro velkou část českých domácností příliš nákladné, a to zejména pro mladé rodiny. Bytový trh využívá nutnosti a touhy mladých lidí po vlastním bydlení, jednopokojové a menší dvoupokojové byty jsou paradoxně nejdražší na trhu. Mladí lidé se v nouzových případech uchylují ke společnému bydlení s rodiči. V porovnání s předešlými lety se však vícegenerační soužití dnes vyskytuje méně. „Podíl bytových domácností s více než dvěma cenzovými⁴¹ domácnostmi se snížil z 12 % v roce 1970 na 8,6 % v roce 1991.“⁴²

Během několika let se názory na okolnosti výrazně nezměnily. Podpora druhých se vyskytuje na posledních místech u obou pohlaví, až v posledních letech kladou ženy větší důraz na podporu ze strany rodičů. (tabulka č. 3). „Zajímavým poznatkem je to, že mladí lidé přisuzují bydlení a finančnímu zajištění relativně větší důležitost než dokončenému vzdělání. Tato skutečnost zřejmě na jedné straně vede k relativizaci významu ukončeného vzdělání při sňatku, na druhé straně může být dokončené vzdělání ve vztahu ke sňatku chápáno jako samozřejmá, a tedy méně důležitá podmínka.“⁴³ I přesto je vzdělání na předních místech. Prozkoušení se navzájem ve společném bydlení a hospodaření v žebříčku stoupá. To vysvětluje nárůst nesezdaných soužití a potvrzuje teorii o přechodném období. Ženy nepřikládají velkou důležitost úspěchu v zaměstnání tak jako muži, což je možné vysvětlit klasickým rozdělením rolí – žena se více stará o rodinu, muž o její zabezpečení. (tabulka č. 3)

Závěrem je možné říci, že za nejdůležitější objektivní podmínku pro vstup do manželství je obecně považováno individuální materiální zajištění, a to hlavně v podobě

³⁹ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 11.

⁴⁰ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 11.

⁴¹ nejmenší kolektivita osob, spjatá **společným bydlením, společným hospodařením a většinou i příbuzenskými vztahy**. Dělí se na úplné rodinné domácnosti, neúplné rodinné domácnosti, vícečlenné nerodinné domácnosti a domácnosti jednotlivců

⁴² Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 12.

⁴³ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 11.

vlastního bydlení a vlastního výdělku, a dále podpora původní rodiny. Založení rodiny je pragmaticky odkládáno do doby, kdy jsou mladí lidé dostatečně finančně zajištěni.

Tabulka č. 3: Pořadí důležitých okolností pro uzavření sňatku.

důležité okolnosti pro uzavření sňatku	rok 1997		rok 2001	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Dostatečný finanční příjem	1.	2.	2.	2.
Jistota podpory ze strany rodičů	8.	8.	8.	5.
Jistota podpory ze strany státu	7.	7.	7.	7.
Samostatné bydlení	2.	1.	1.	1.
Společné bydlení již před sňatkem	5.	4.	3.	3.
Ukončené vzdělání	3.	3.	4.	4.
Základní vybavení do domácnosti	4.	5.	6.	6.
Zkušenosti ve svém zaměstnání	6.	6.	5.	8.

Zdroj: Palonciová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 12., Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: SLON, 2000. str. 79.

3.1.2 Sňatečnost a faktory, které ji ovlivňují

Většina teorií sňatkového trhu předpokládá, že se při hledání setkají dvě rozumné osoby, to ale zejména u mladých zamilovaných párů není jistotou. Pro většinu lidí je láska a zamilovanost hlavním ukazatelem na toho pravého. Volba partnera je ale všude na světě a v každé době strukturována podle viditelných vzorců. Láska a zamilovanost jsou pouhé intimní a individuální prožitky, které jdou napříč všemi sociálními rozdíly.

Až do konce minulého století ve většině společností nebylo párování záležitostí pouze samotné dvojce. Hlavním ovlivňujícím faktorem je rodina a okruh přátel. Rodina působí na potomky z hlediska své autority, ale i z hlediska názorů a postojů, ve kterých je celý život vychovávají. Výběr ale ovlivňují objektivní faktory sociální a kulturní povahy, které předcházejí samotnému rozhodnutí – teritoriální blízkost, věková homogamie, náboženská homogamie, etnická homogamie a vzdělanostní homogamie.⁴⁴ Ve většině případů se hledají, nacházejí a zůstávají spolu dvojce, které pocházejí ze stejných nebo podobných poměrů.

⁴⁴ Možný, I. Moderní rodina: Mýty a skutečnosti. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. str. 110.

- **Sousedství a teritoriální blízkost** – pravděpodobnost, že si za svého partnera lidé vyberou někoho ze svého blízkého okolí je velmi vysoká, výjimku tvoří lidé, kteří dojíždějí za zaměstnáním nebo vzděláním mimo svoje bydliště. Vyskytují se ale manželství, která jsou mezinárodní. V České republice podíl sňatků, kdy alespoň jeden ze snoubenců nebyl státním příslušníkem ČR, činil v roce 2008 8,4 %. Absolutně bylo uzavřeno 4 394 sňatků osob s cizí státní příslušností, z čehož více než polovina byla uzavřena ženou z ČR a cizincem.⁴⁵ „Mezi muži a ženami z ČR, kteří uzavírají sňatek s cizincem, existují určité rozdíly v četnosti jednotlivých státních příslušností jejich partnerů. Shodně jsou nejvíce zaznamenávaná nově uzavřená manželství Čecha/Česky se státní občankou/občanem Slovenska, ovšem u českých žen jde o zastoupení zhruba čtvrtinové, kdežto u českých mužů téměř poloviční (mezi sňatky Čecha a cizinky). Na dalších místech se pozice státních občanství u mužů a žen liší. U mužů z ČR jsou četnější manželské svazky s ženami z Ukrajiny, příp. z Ruska, zatímco vedle českých žen převažují ženiši s občanstvím Spojeného království či Německa.“⁴⁶
- **Věková homogamie** – Ve většině případů se berou partneři s velice podobným věkem. Za homogamní jsou obvykle považovány sňatky, ve kterých věkový rozdíl mezi ženichem a nevěstou nepřesahuje pět let. Vzhledem k tomu, že velká většina prvních sňatků se v současnosti odehrává v poměrně úzkém věkovém rozmezí 20–30 let, je prostor pro věkovou odlišnost partnerů malý a věková homogamie je velice silným pravidlem. Homogamie má svá specifika.⁴⁷ „Hovoříme-li o věkových preferencích, musíme si uvědomit, že v tomto případě je pod obecnou tendencí k homogamii skryta výrazná struktura komplementarity. Sňatek, v němž jsou ženich a nevěsta na rok stejně staří, je z hlediska obecné teorie

⁴⁵ Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 11.

⁴⁶ Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 15.

⁴⁷ Fučík, P. Věková homogamie českých sňatků 1920–2000. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2cb9930f9deeb5612f9ad06e830ab017a3c435e_220_07fucik17.pdf. str. 720.

příkladem silné homogamie, z hlediska preferencí sňatkových kandidátů je to ale sňatek mírně nevyrovnaný, neboť většina nevěst preferuje ženicha o málo staršího, než jsou samy, a většina ženichů hledá nevěstu mladší. U ženichů však není toto pravidlo tak silné, jako u nevěst.⁴⁸

Vše je ovlivněno věkem a pohlavím sňatkových kandidátů. Mladí muži okolo 20 let uznávají věkově blízké nevěsty, a to mladší i starší bez rozdílu. Postupem času se ovšem obracejí směrem k mladším ročníkům a vybírají už jen mezi stejně starými a mladšími nevěstami. Ženy okolo 20 let naopak neakceptují mladší ani stejně staré ženichy a orientují se pouze na muže starší. Postupem času však začínají hledat i mezi potenciálními ženichy ve stejném věku, jako jsou samy, a ještě později již akceptují i mladšího ženicha.⁴⁹

- **Etnická a rasová homogamie** – V České republice jsou předsudky velmi silné hlavně v romské otázce. Smíšená manželství nejsou ve společnosti tak běžná, častěji se můžeme setkat s typem běloška žena a Rom muž.
- **Náboženská homogamie** - Jak se dnešní společnost stává otevřenější, bariéry se stávají prostupnější. Míra náboženské homogamie stále klesá. V Evropě se snižuje s postupující sekularizací, respektive se převrací v homogamii osob bez vyznání.⁵⁰
- **Vzdělanostní a třídní homogamie** – V České republice se od 40. let ženy a muži vzdělanostními strukturami k sobě přibližují. Ženy stále častěji uzavírají sňatky s muži stejně vzdělanými, jako jsou ony samy. Tento proces se odráží v jejich pracovním i v rodinném životě, jak v zaměstnání, tak v domácnosti jsou z rozhodovacího hlediska slabším partnerem muže.⁵¹ Manželství se tak z hlediska vzdělání stává více homogenní. „V souboru událostí, při kterých byl znám stupeň vzdělání obou partnerů, bylo 58 %

⁴⁸ Fučík, P. Věková homogamie českých sňatků 1920–2000. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2cb9930f9deeb5612f9ad06e830ab017a3c435e_220_07fucik17.pdf. str. 720.

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ Možný, I. Moderní rodina: Mýty a skutečnosti. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. str. 114.

⁵¹ Machonin, P., Tuček, M. Česká společnost v transformaci: K proměnám sociální struktury. 1. vyd. Praha: SLON, 1996. str. 60.

párů se stejným vzděláním a dalších 36 %, kdy jeden z partnerů byl o jeden stupeň vzdělanější než druhý.“⁵²

Sociolog R. F. Winch uznává význam sociologických faktorů, a to hlavně v prvopočátcích vztahu, ale nejsou pro něho určující při rozhodování. Podstatou výběru partnera je uspokojení osobních potřeb. Dochází k tomu dvěma způsoby. V prvním případě si oba partneři navzájem uspokojí potřeby, ale každý na jiné úrovni. V druhém případě si partneři uspokojí jiné potřeby, přičemž výměny se mohou navzájem doplňovat, nebo se navzájem vylučovat.⁵³

Počet sňatků uzavřených v České republice v roce 2008 klesl v porovnání s rokem 2007 na 52 457 (tabulka č. 4). Stále nedosáhl nejnižší hranice nově uzavřených manželství, která byla zaznamenána v roce 2003. Nejvíce lidí přicházelo do obřadních síní v roce 1990. Tento nárůst byl ovlivněn vyhlášením o zrušení novomanželských půjček. Ve čtyřech následujících letech, tedy do roku 2007, byl zaznamenán nárůst sňatků. Nyní opět přichází pokles, který může být pouze přechodný vzhledem k vysokému nárůstu v roce 2007, ale také může být počátkem dlouhodobějšího snižování absolutního počtu sňatků. Nejvíce sňatků uzavírají tradičně dva svobodní snoubenci. Dlouhodobě druhou nejčetnější skupinu tvoří sňatky, kdy jsou oba novomanželé rozvedení, dále svazky rozvedené a svobodné osoby.⁵⁴

Tabulka č. 4: Počty sňatků v ČR

rok	1989	1990	1991	1993	1995	2001	2003	2004	2006	2007
Sňatky absolutně	81 262	90 953	71 973	66 033	54 956	52 374	48 934	51 447	52 860	57 157

Zdroj: Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. ČSU, 2008.

⁵² Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 11.

⁵³ Plešava, I. Spolu každý sám: v manželství a rodině. Praha: Lidové noviny, 1998. str. 91 – 92.

⁵⁴ Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 11.

3.1.3 Prvosňatečnost a sňatečnost rozvedených

Pro celkovou úroveň sňatečnosti je klíčová zejména prvosňatečnost, tedy sňatek uzavřený dvěma svobodnými osobami (tabulka č. 5). Výsledky pro rok 2008 nejsou pro tento druh sňatečnosti šťastné, došlo ke značnému poklesu. Pokud by její úroveň z roku 2008 byla zachována, tak by ve věku 50 let zůstalo svobodných 40,4 % mužů a 33,9 % žen, což představuje prozatím historicky nejnižší hladinu sňatečnosti v českých zemích vůbec. Za současné situace v prvosňatečnosti by tak ve věku 30 let ještě 70,0 % mužů a 53,4 % žen zůstávalo svobodnými. „V roce 1991, stejně jako v letech osmdesátých, byla pravděpodobnost uzavření prvního sňatku u obou pohlaví nejvyšší ve věkové skupině 20-24 let. Pokles, který přišel v 90. letech 20. století, se nejdříve dotkl právě úrovně sňatečnosti nejmladších svobodných 20-24letých mužů a žen a také 15-19letých žen.“⁵⁵

Prvosňatečnost prošla vývojem. *Například v roce 1910 muži uzavírali první sňatky v průměru ve 28 letech, dost často však i ve věku nad 30 let. Jejich partnerky vstupovaly do manželství jen mírně mladší, v průměru ve věku 25,4 let. Přes polovinu dívek se vdalo do 25 let věku, ale třicetileté nevěsty nebyly ve společnosti výjimkou. Trvale svobodnou však zůstávala každá desátá žena, a to spíše důsledkem neúspěšnosti na sňatkovém trhu. Důvody byly ekonomické, hmotné statky spolu s krásou nevěsty hrály svou hlavní roli při výběru budoucího partnera.*⁵⁶

Obdobná situace byla i v meziválečném období. Počet sňatků osob mladších třiceti let se snížil oproti početnosti z roku 1910. Nejpravděpodobnější příčinou poklesu je hospodářská krize, která proběhla v letech 1930-1931. „Celkově se ale v průměru muži ženili častěji než před první světovou válkou a u mužů i žen lze pozorovat mírný posun vstupu do manželství do nižšího věku. Do 25 let se již oženilo 31% mužů a 58 % žen.“⁵⁷

Po druhé světové válce se situace výrazně změnila. Poprvé v novodobé historii mladí lidé uzavírali sňatky, aniž měli vlastní byt, ale v podmínkách plné zaměstnanosti. Hlavní příčinou se stávaly obavy z totálního nasazení. Byt nebyl dosažitelný pro většinu mladých lidí několik dalších let, takže bylo zcela běžné, že několikačlenná rodina se

⁵⁵ Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 13.

⁵⁶ Fialová, L. Ke změnám sňatkového chování. In Česká demografická společnost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. (nestránkováno)

⁵⁷ Fialová, L. Ke změnám sňatkového chování. In Česká demografická společnost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. (nestránkováno)

tísnila v malém bytě. Do prvního manželství se vstupovalo v dřívějším věku. „Průměrný věk při prvním sňatku klesl u mužů pod 25 let, u žen pod 22 let. Do dvaceti let věku bylo ženatých 10 % mužů a vdáno téměř 50 % žen. Těžiště sňatečnosti mužů se přesunulo do věku pod 25 let, ve 25 letech žilo v manželství na 70 % mužů a více než 86 % žen. Trvale svobodných zůstávalo v populaci 6 % mužů a 3 % žen.“⁵⁸ Změnil se postoj k výběru budoucího partnera, rozhodující byly city. Při rozhodování o životních prioritách mohla ve prospěch manželství svědčit podpora státu, neboť daň z příjmu byla pro ženaté a vdané příznivější.

„Přesto je patrné, že se od druhé poloviny šedesátých let intenzita sňatečnosti mírně snižovala. Pokles časně sňatečnosti souvisel pravděpodobně s mírným vzestupem délky vzdělávání, které se ale pro většinu populace omezovalo na vyučení nebo středoškolské studium. Na vysoké školy odcházelo pouze 7-10 % mladých lidí.“⁵⁹ Model, který byl takto vytvořen, plně odpovídal dobovému způsobu života. Byl velmi stabilní, od šedesátých do konce osmdesátých let se téměř neměnil. Změna životních podmínek po roce 1989 byla zásadní. Manželství se již zdaleka není jediným cílem snah mladých lidí, jako tomu bylo v první polovině 20. století. Ženy mohou dosáhnout svých cílů i bez manželství. Muži se mohou realizovat v pracovní oblasti. A protože až do roku 1992 převládal vstup do manželství v nízkém věku, za nových ekonomických podmínek nastala na několik let situace, kdy je osob ochotných uzavřít sňatek velmi málo.⁶⁰

Již v letech 1993-2000 došlo k vzestupu průměrného věku při prvním sňatku o více než tři roky, u mužů i u žen, do roku 2004 se hodnota tohoto ukazatele zvýšila o dalších více než 1,5 roku. Je zajímavé, že změna se odehrála u obou pohlaví v jiném roce. Prvosňatečnost se u mužů poprvé změnila v roce 1994 a u žen roku 1997. Počínaje rokem 2003 je tak nejvyšší intenzita prvosňatečnosti mužů zaznamenávaná až ve věkové skupině 30-34 let (tabulka č. 5). Trend zvyšující se úrovně prvosňatečnosti osob starších 30 let je výraznější až od počátku 21. století. Nositeli změn na sňatkovém trhu se staly generace narozené na konci první a ve druhé pol. 70. let. Nejvyšší

⁵⁸ Fialová, L. Ke změnám sňatkového chování. In Česká demografická společnost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. (nestránkováno)

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ tamtéž

prvosňatečnost vykazovaly v roce 2008 ženy narozené v roce 1980 a muži v roce 1979 a 1978.⁶¹

Tabulka č. 5: Sňatečnost podle genderu.

ROK	průměrný věk při prvním sňatku		úhrnná sňatečnost rozvedených v %	
	muži	ženy	muži	ženy
1991	24,7	22,3	51,6	51,5
1994	26,1	23,9	-	-
1997	27,6	25,4	-	-
2001	29,3	26,9	43,2	41,8
2003	30,2	27,7	-	-
2004	30,5	28,0	41,8	40,8
2005	30,7	28,1	41,7	40,7
2006	31,0	28,4	42,5	40,9
2007	32,2	28,6	47,9	46,6
2008	31,4	28,8	44,5	44,0

Zdroj: Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. ČSU, 2008. str. 13.

Také vývoj sňatečnosti druhé skupiny sňatkuschné populace, tj. rozvedených či ovdovělých osob, zaznamenal určité změny. V důsledku snižování intenzity sňatečnosti svobodných se zvyšoval podíl opakovaných sňatků na přibližně jednu čtvrtinu u mužů i u žen.⁶² Podle dat z konce 80. let uzavírali rozvedení další sňatek téměř v 60 %, v roce 2000 jen ve 40 % (tabulka č. 5). Doba mezi zánikem předchozího manželství a dalším sňatkem se prodloužila v průměru na 6 let. Pokud by úroveň sňatečnosti rozvedených z roku 2008 zůstala zachována, tak by nový sňatek uzavřelo 44,5 % rozvedených mužů a 44,0 % žen, a to v průměru 7,5 resp. 7,8 let po rozvodu.⁶³

⁶¹Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 13.

⁶²Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf). str. 13.

⁶³Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 25.

Zdá se, že ubývá případů, kdy důvodem k rozvodu je uzavření dalšího sňatku s jiným partnerem. Častěji toto další manželství bývá nahrazeno nesezdaným soužitím. „Z hlediska věku rozvedených mužů a žen došlo ke snížení intenzity sňatečnosti ve všech věkových skupinách, nejvýrazněji u osob mladších 30 let (přibližně třikrát). Ve všech věkových skupinách však byla intenzita vstupu do dalšího manželství u mužů vyšší než u žen. Tento výsledek je ovlivněn rozdílnou šancí mužů a žen na sňatkovém trhu, neboť ženy stojí často v čele neúplné rodiny, což mnohdy komplikuje navázání dalšího vztahu.“⁶⁴

„Generace, které dnes dospívají, mohou tedy volit - volit dle svých zájmů, svých možností, svých představ o budoucnosti i dle své odvahy. První z těchto generací se rozhodly pro delší vzdělávání, částečně i pro neformální svazky. Přesto vstupují do manželství zatím zhruba ve stejné intenzitě jako generace jejich prarodičů. Jaká ale bude výsledná úroveň jejich sňatečnosti a jaká bude úroveň sňatečnosti dnes dorůstajících generací, lze zatím jen obtížně předpovídat.“⁶⁵ Jak se na demografické změny dívá samotná společnost? Muži i ženy se názorově výrazně neliší. Většina hodnotila společenské změny neutrálně a zbytek společnosti měl spíše negativní postoje. Z výzkumů vyplývá, že nejmladší skupina (18 – 29 let) nemá názor na klesající sňatečnost, sňatkovou situaci v České republice nehodnotí ani kladně, ale ani záporně. Naopak více než polovina dotázaných ve věku 60 a více let považuje sňatkovou situaci za špatnou. Střední vrstva obyvatelstva (30 – 44 a 45 – 59 let) se v názorech shoduje. Jen necelých 10% míní, že situace je dobrá, většina k ní zaujímá neutrální postoj.⁶⁶

3.2 Rodičovství

Ačkoliv chování společnosti prošlo změnami, hodnota rodiny se stále pohybuje na předních místech pomyslného hodnotového žebříčku a názory na rodičovství se

⁶⁴ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. 2002. str. 25.

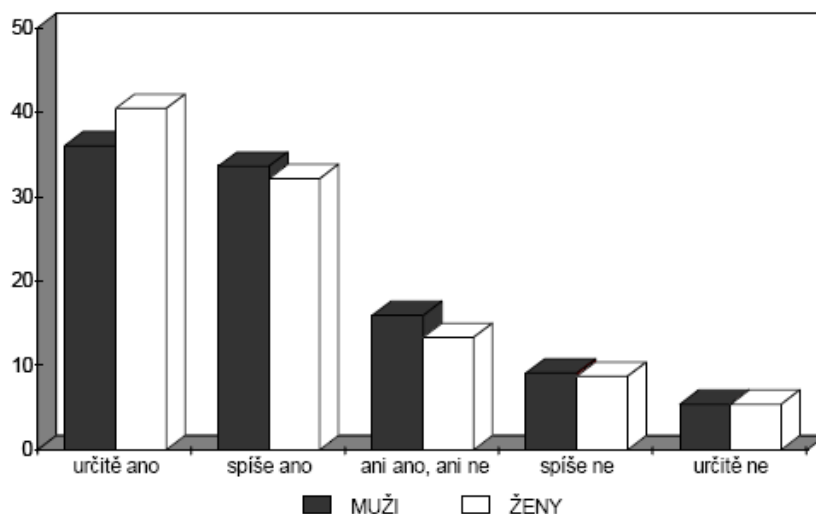
⁶⁵ Fialová, L. Ke změnám sňatkového chování. In Česká demografická společnost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. (nestránkováno)

⁶⁶ Hamplová, D. Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In Hamplová, D., Šalamounová, P., Šamanová, G. Životní cyklus v sociologickodemografické perspektivě. Praha: SOÚ AV ČR. 2006. str. 13.

výrazně nemění. Lidé věří v rodinu a vnímají ji jako důležitou součást svých hodnot. Rodičovství je pro většinu lidí smyslem jejich života.

Donedávna rodičovství neodmyslitelně patřilo k manželství. V roce 1994 potvrdil výzkum vysokou míru souhlasu, jak u mužů, tak u žen, výrokem: „Lidé, kteří by chtěli mít děti, by měli uzavřít sňatek.“. Nesouhlasí jen 14% respondentů (graf č. 1). Tlak na to, aby děti vyrůstaly v rodině legitimizované sňatkem, byl v české společnosti silný. Kromě Japonska (41,9%) a Bulharska (54,6%) nám nekonkuruje žádná ze sledovaných zemí. Názory jsou značně konzervativní, což lze zřejmě vysvětlit sociální zkušeností, kterou si nese česká společnost z minulého komunistického období, kde se více než 90% žen vdávalo. I rozvedená žena měla vyšší sociální status než svobodná. Většina mladých párů vnímala těhotenství jako jeden z hlavních důvodů k uzavření manželství.

Graf 1. Míra souhlas s výrokem: „Lidé, kteří by chtěli mít děti, by měli uzavřít sňatek.“ (dle genderu v %).

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 59.

Pro dnešní generaci není mimomanželské rodičovství neobvyklou záležitostí. S výrokem, že děti by se měly rodit pouze do manželství, souhlasí 57 % lidí ve věku 25-34 let, ale 78 % ve věku 55-64 let. Obě generace se mnoho neliší v názorech na společnou výchovu dítěte oběma rodiči. Pro společnou výchovu je 46 % mladých v uvedeném věku a 58 % starších v uvedeném věku, ostatní souhlasí s tím, že dítě může stejně dobře vychovávat jen jeden z rodičů. Lidé, kteří plánují více dětí, častěji zastávají

názor, že pro výchovu dítěte je nutná účast obou rodičů. Téměř shodné názory mají různé důvody, starší generace je tolerantnější k rozvodům, a mladší generace se přiklání k rodičovství za svobodna. Vdané ženy a ženatí muži zastávají názor, že děti by se měly rodit pouze do manželství. Přesto pro velkou část lidí při plánování rodičovství není manželství podmínkou. Z výsledků je patrné, že společnost je otevřenější a tolerantnější, tedy dochází k uvolňování hodnot ve vztahu k manželství a rodičovství.⁶⁷

Ačkoliv pro většinu mladé populace je rodičovství jeden z hlavních cílů, nenaplnují ho snadno. Do cesty se jim staví ekonomické překážky, které zahrnují nejistotu v zaměstnání s rostoucí nezaměstnaností, bytovou problematiku nebo zvyšující se životní náklady. Hlavním důvodem je ale změna životního stylu. Mladí lidé mají mnohem více možností pro splnění svých vedlejších cílů (tabulka č. 6), které jsou podmíněny delším vzděláním, které vede k menší závislosti na rodině, ale k vyšší samostatnosti. Na pomyslných vahách stojí proti sobě profesní kariéra a rodičovství, přičemž mladí lidé si dnes více uvědomují náročnost a rizika spojena s rolí rodiče.

Tabulka č. 6: Svoboda rodičů – výrok: „Mít děti znamená velké omezení svobody rodičů.“

rok	Určitě souhlasím	Spíše souhlasím	Ani souhlas, ani nesouhlas	Spíše souhlasím	Určitě nesouhlasím
1994	5	17 (26)	19	35 (45)	23
2001	10	31	-	40	19

Zdroj: Kuchařová, V. *Postoje k manželství a rodičovství a reflexe podmínek pro rodičovství*. str. 11.

I přesto se mladí lidé nenechají profesní kariérou zcela ovlivnit a své rodičovské plány realizují. Nemít děti pokládá za ideální jen zanedbatelný počet dotázaných (pouze muži). Téměř většina mladých lidí považuje za ideální mít dvě děti (67,3%). Ve svých názorech se neliší od jiných zemí, které považují za ideální právě model dvou dětí.⁶⁸ Z různých výzkumů je známo, že počet plánovaných dětí se nekryje s počtem skutečným. Ve svých výzkumech zjistila D. Hamplová, že 91% dotázaných se shoduje

⁶⁷ Kuchařová, V. *Postoje k manželství a rodičovství a reflexe podmínek pro rodičovství*. str.10.

⁶⁸ Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. Socioweb, 1997. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/153_97-8wptext.pdf. str. 63 – 64.

v odpovědích na otázky: „Kolik dětí chcete celkem mít?“, „Kolik dětí jste si plánovali v mládí, v době při uzavírání manželství?“.

3.2.1 Mateřství

Samotný výraz rodičovství je genderově neutrální a jeho podstata se dá vyjádřit třemi základními komponenty, které rozlišil Lamb.

- **Přímou interakcí**, což je doba, kterou rodič stráví bezprostředně se svým dítětem. Tedy doba hraní, krmení, koupání, povídání si. Logicky je to komponent, který vyžaduje největší časové zapojení rodiče.
- **Dostupnost** představuje stupeň, kdy se rodič přímo dítěti nevěnuje, ale vykonává činnosti spjaté s výchovou nebo je dítěti na dosah. Rodič je v určité pohotovosti.
- **Zodpovědnost** je poslední složkou rodičovství. Problematické je její vymezení. Prakticky jde o souhrn povinností, které si plně uvědomuje a uvědoměle je vykonává.⁶⁹

Z výzkumu „Naše společnost“, který byl proveden v dubnu roku 2003, vyplývá, že o děti více pečuje právě matka. Je tedy stále v rodině důležitější osobou, která je s dětmi v každodenním kontaktu a obstarává časově náročnější aktivity, jako péči v době nemoci, učení nebo čtení pohádek.

Česká společnost je poznamenána bývalým matriarchátem.⁷⁰ Dominanci ženy v rodinném životě je možné lehce odhalit. Vlastní rodina je z příbuzenstva spojena především s rodinou rodičů ženy. Rodiče ženy jsou více zapojeni do nově vznikající rodiny dcery, podílí se na výchově vnoučat a více rodinu podporují.

Role matky se proměnila na přelomu 60. a 70. let. 20. století. Snížil se počet sňatků a zároveň vzrostl počet rozvodů. Ženy získaly větší svobodu v oblasti rozhodování. Díky antikoncepci a možnosti interrupce ovládly reprodukční systém společnosti. Muži tak ztratili své výsadní postavení v rodinném životě. Otevřel se pracovní trh a ženy dostaly možnost zapojit se výrobního procesu. Dnes jsme již ve třetí generaci zaměstnaných žen a nelze očekávat, že by se tato generace práce vzdala. Pracující žena je role, která je podporována společenským klimatem. Tato atmosféra je

⁶⁹ Kuchařová, V. Postoje k manželství a rodičovství a reflexe podmínek pro rodičovství. str. 9.

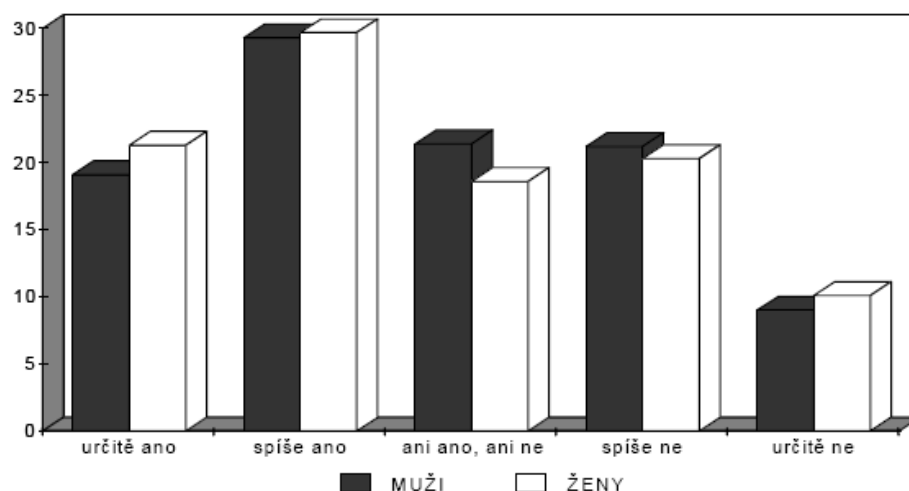
⁷⁰ Vláda matky, respektive vláda ženy. Žena a potažmo matka se totiž stala skutečnou vládkyní svého rodu, její role byla dokonce silnější než role muže v patriarchátu.

tvořena vzdělanostní strukturou, generačními zkušenostmi, ekonomickou situací rodin, systémem hodnotových orientací jednotlivých profesních skupin žen a nízkým sociálním statusem nezaměstnaných žen. Výzkum, který prováděla Marie Čermáková, nám odpověděl na otázky týkající se pohledů společnosti na pracující ženy. Naše společnost je spíše skeptická v názorech na pracující matky. Řadíme se k zemím, které projevily nižší souhlas s výrokem, že **pracující žena může svému dítěti poskytnou stejnou lásku a jistotu jako matka, která není zaměstnaná**. Téměř 46,6% mužů je přesvědčeno, že nemůže. Přes polovinu žen (54%) věří, že toho je schopna.

Tradiční model v ČR předpokládá, že žena kombinuje svou práci se svými rodinnými závazky tak, aby rodina nedošla újmy. Možností, jak udělat spokojenou matku i zbytek rodiny, je více - zkrácený úvazek, méně náročná práce, práce mimo vlastní kvalifikaci. „*Genderové rozdíly jsou hluboce zakotveny ve stereotypech, které se vztahují k roli ženy či muže. Tyto stereotypy fungují nejen běžně v pracovních a rodinných strukturách, ale nevyhýbají se vůbec myšlení a jednání českých žen. Jde v podstatě o hluboký, neřešený konflikt mezi tím, co žena dělá (tj. pracuje), a mezi tím, co si myslí, že by měla dělat, aby to bylo správné (být doma). Tuší, že je správné a nutné pro její identitu, aby chodila do práce, ale cítí se také připoutána k domovu. Tento konflikt nevyřešil ani socialismus, a nevyřeší jej ani nové ekonomické a sociální podmínky po roce 1989.*“⁷¹ Za poslední roky je otázka práce a domácnosti stále aktuálnější. Setkáváme se v českých rodinách s genderovou asymetrií. Konflikt je pouze problémem ženy, protože partner se obvykle nepodílí na jeho řešení. Dochází k nepochopení a zpochybnění úlohy otce nebo hlavy rodiny. Výzkum prokázal, že jen třetina respondentů nesouhlasila s výrokem – **Je-li žena zaměstnaná na celý úvazek, rodina tím v zásadě trpí** (graf č. 4). Téměř pětina neměla na tuto otázku žádný názor (většinou muži, což autoři vysvětlují, tím, že se spíše vyhýbají odpovědi). Pokud ČR porovnáme s jinými zeměmi, řešíme tento konflikt hůře. Ve většině zemí je průměrný nesouhlas mnohem vyšší (Kanada 60%, Norsko 48%).

⁷¹Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. Socioweb, 1997. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/153_97-8wptext.pdf. str.16.

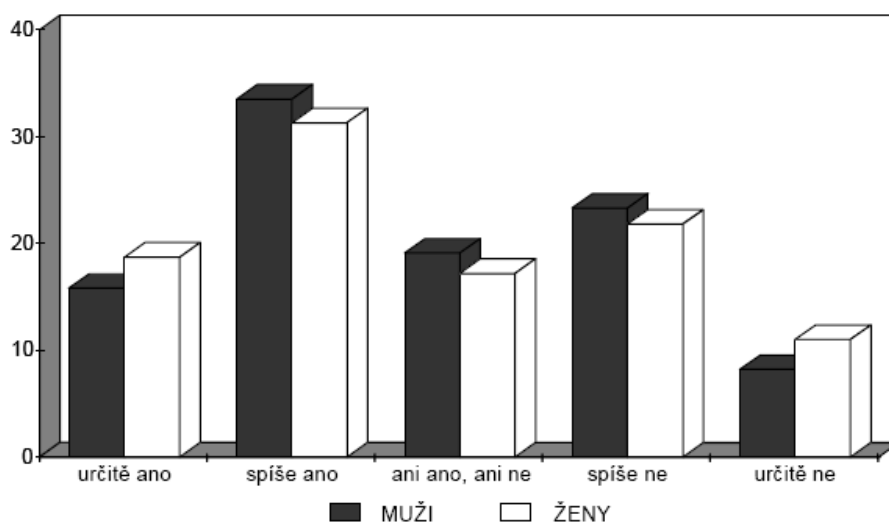
Graf č. 2: Míra souhlasu s výrokem: „Je-li žena zaměstnaná na celý úvazek, rodina tím v zásadě trpí“ (dle genderu v %).

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 16.

Zajímavé výsledky jsou v názorech na pracující matku s dítětem v předškolním věku. Názory se neshodují se skutečným stavem české společnosti. Ačkoliv většina matek v tomto období pracuje, téměř polovina respondentů je přesvědčena, že dítě v předškolním strádá, pokud jeho matka pracuje. (graf č. 3). V jiných zemích bývalého sovětského bloku je tato tendence ještě vyšší (Rusko 70%, Maďarsko 73%).

Graf č. 3: Míra souhlasu s výrokem: „Předškolní dítě pracující matky pravděpodobně strádá“ (dle genderu v %).

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 15.

Česká republika je stále genderově stereotypní z pohledu ženské socializace, většina lidí předpokládá, že ženy mají pečovatelské funkce vrozené a jsou tedy schopné se realizovat jen v domácnosti. Dvě třetiny žen i mužů se identifikují s názorem: „**Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech.**“

Podobný výrok: „**Být ženou v domácnosti uspokojuje stejně, jako pracovat v zaměstnání.**“, který však převádí touhy do skutečného života. „*Být ženou v domácnosti má však v české společnosti pejorativní konotaci s neproduktivními činnostmi. Ženy v domácnosti měly velmi nízkou sociální prestiž a nejsou důvody pro jakoukoli změnu myšlení. Tyto předpoklady potvrzují výsledky výzkumu, protože jen 26% osob (mužů a žen) se souhlasně identifikuje s výrokem. Nesouhlas je větší u žen (52%) - než u mužů (43%). Opět jedna třetina mužů a pětina žen zaujímají neutrální postoj, což samo o sobě vypovídá - "nemám názor, netýká se mé situace". Zde však může i znamenat, že již několik generací vůbec žádnou zkušenost s "pozicí ženy v domácnosti" nemá.*“⁷² Tento postoj k uspokojení ženy v rámci domácností je jeden z mála, kde je možné pozorovat názorovou diferenciaci. Více se s nesouhlasem identifikují lidé s vyšším vzdělanostním statusem, vyšším ekonomickým postavením, bydlící ve větších městech a sebeidentifikující se s vyšší sociální pozicí. Jako nejlepší způsob vyjádření nezávislosti ženy uznávají právě zaměstnání, a to 55% žen, ale i 47% mužů. Opět se objevuje velká část těch, kteří se nevyjádřili (30% mužů a 25% žen). Nezávislost ženy nespojuje se zaměstnáním čtvrtina mužů, ale také pětina žen. V ČR se nepřikládá velkým význam nezávislosti žen, ačkoliv většina žen je reálně nezávislá – má vlastní příjem. Většina žen dnes spíše musí pracovat, aby pomohly s finančním zabezpečením rodiny.

Výzkumy prokázaly, že česká společnost se v otázkách postojů k rodině a práci nedělí podle pohlaví, ale že postoje jsou ovlivněny věkem, vzděláním, pracovní pozicí, zkušenostmi, náboženskou orientací a dalšími charakteristikami. Zhruba polovina souboru se přiklání k modelu, v němž je žena pečovatelským středem rodiny, která má jasná pravidla a hierarchii hodnot. Stále je žena vnímána jako pečovatelka, která musí být zaměstnána z finanční nutnosti dvou příjmů v rodině. Není jisté, zda by většina žen chtěla nadále pracovat, kdyby nebyla potřeba druhého příjmu nutnosti. Nicméně, za

⁷² Čermáková, M. *Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*. str. 18.

všech okolností, je ochotna pokládat za optimální pro rodinu, děti a rovněž ženu jen tento model. K modelu zaměstnaná matka se kloní zhruba třetina souboru. Model vyjadřuje sociálního status ženy, jejího muže i rodiny, tady je více zaměřen na části rodiny než na rodinu jako celek. Pro jeho fungování je důležitá vzájemná dohoda a podpora partnerů.

3.2.2 Otcovství

Otec je tradičně vnímán jako hlava rodiny, která do výchovy zasahuje, když je potřeba přísného zákazu nebo rozkazu. Během několika let se pohled na otce změnil. V 19. století byl otec skutečná autorita, zastupoval právně nejen své děti, ale i svou manželku, byl jediným živitelem rodiny, a to mu dávalo právo o všem a za všechny rozhodovat. Nemožnost jistě dokázat otcovství vyžadovala jasná pravidla rodinného soužití, jejichž součástí byla absolutní podřízenost manželky. Celý sociální systém spočíval na systému reprodukce zaměřené na ekonomické statky, základní jednotkou byla rodina a otec byl její představitel. Matka byla pouze zastupitelným článkem, bez možnosti o svém životě rozhodovat. Neexistovala účinná antikoncepce, která by byla přístupná ženám – jedinou možností, jak regulovat porodnost, byla zdrženlivost, která byla závislá na ochotě a odhodlání muže, a kontrola reprodukce, stejně jako moc nad výchovou dětí, tak spočívala v rukou mužů.⁷³

Výzkumy z 80. let 20. století prokázaly, že otec je až třetí složkou rodiny, na prvních pozicích je žena a její vztah k dítěti. Otec se na běhu domácnosti nepodílí ani v každé dvacáté rodině. Ve většině rodin rozhoduje žena a jen v 3,3 % domácnostech disponuje muž s penězi. Co se týká spokojenosti manželů, výzkum naznačil, že žena žije v rodině, se kterou není spokojena, a muž žije v rodině své ženy.⁷⁴

V 90. letech 20. století dochází k posunu, rodina se stala demokratičtější a otec se více podílí na výchově dětí. Ačkoliv několik zahraničních studií dokazuje, že změny jsou pomalé a neúplné. Došlo k odbourání mýtů a stereotypů (např. muž není schopný se postarat o děti, muž se má starat o peníze a žena o domácnost). „*Je zřejmé, že*

⁷³ Radimská, R. Mateřství, otcovství a moc. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 4, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 1-3. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.google.com/search?q=Radimská%20R.+Mateřství%20a%20otcovství%20a%20moc.&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a>.

⁷⁴ Možný, I. Možný, I. *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. str. 107- 108.

participace otce v rodině by neměla zahrnovat jen jeho účast, resp. spoluúčast na tom, co je označováno jako rodičovská práce, ale rovněž účast na širší práci pro rodinu („family work“), kterou lze vymezit jako (shodnou, srovnatelnou) participaci obou partnerů ve všech oblastech rodinného života, tj. na finančním a materiálním zabezpečení rodiny, na bazální péči i na emočním nasazení spojeném s péčí a starostí o druhé, na chodu a managementu rodiny a domácnosti, na udržování příbuzenských a přátelských sítí.“⁷⁵

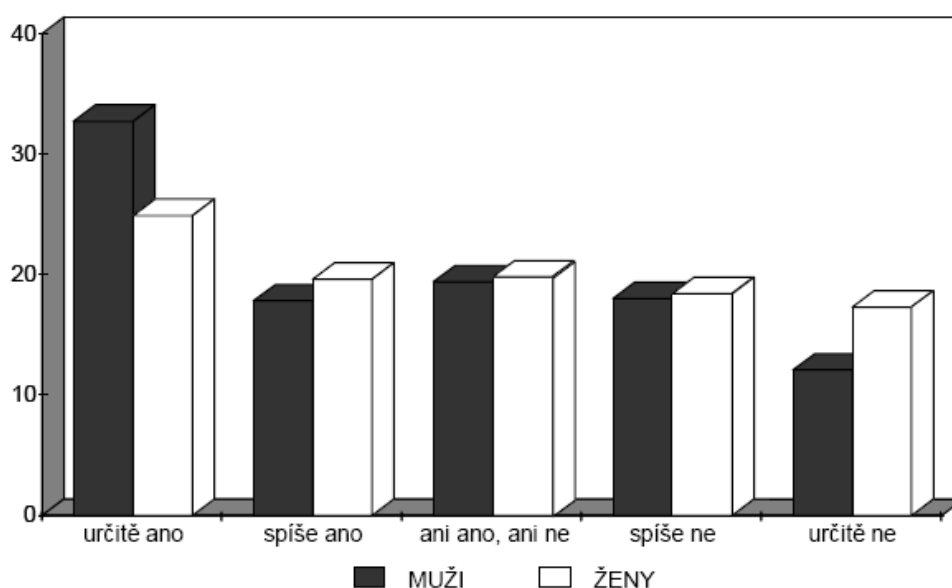
Krokem k demokratizaci v rodině je zákon, který umožňuje otcům využít rodičovskou dovolenou. V České republice platí od roku 2001, zatímco ve skandinávských zemích je pro otce rodičovská dovolená běžná už od 70. let 20. století. Otcové na rodičovské dovolené jsou přesto v České republice spíše výjimkou. „*Důkazem je nejen samotný nízký počet otců, tak postoje rodičů malých dětí k možnosti využití rodičovské dovolené otcem. Ty zůstávají většinou odmítavé. Zhruba 63 % rodičů dětí mladších deseti let se domnívá, že situace, kdy muž pečuje doma o děti a žena chodí do práce, není v pořádku. Muži (66 %) dokonce o něco častěji než ženy (61 %) považovali využívání rodičovské dovolené otci za situaci, která není v pořádku.“*⁷⁶

Z výzkumu Marie Čermákové vyplývá, že s výrokem: „**Není správné, aby byl muž doma s dětmi a žena chodila do práce**“, souhlasí polovina českých mužů a téměř polovina žen. Přestože se s největší pravděpodobností v životě žádný z tázaných s tímto modelem nesetkal - s výrokem nesouhlasí jedna třetina mužů a 36% žen (graf č. 4) Byla zjištěna korelace mezi sociální pozicí a vlastním názorem. Lidé v dělnické třídě většinou souhlasí s výrokem (60%), stejně jako lidé z nižší třídy (60%), kterých se ale větší část neuměla rozhodnout, překvapivě i lidé z vyšší vrstvy souhlasí s výrokem ve větším počtu (38%), ačkoliv je to ze všech uvedených tříd nejméně. Střední třída je v souhlasu a nesouhlasu spíše vyrovnaná.

75 Maříková, H. Když dva dělají totéž [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2008012715>. (nestránkováno)

76 Nešporová, O. Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 7, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. (nestránkováno)

Graf č. 4: Míra souhlasu s výrokem: „Není správné, aby byl muž doma s dětmi a žena chodila do práce“ (dle genderu v %).

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 23.

Rodiny s pečujícími otci, jsou ojedinělé, ale dostávají se více do povědomí společnosti. S více případy a zkušenostmi stoupá ve společnosti i popularita otce na rodičovské dovolené. Absolutní počet otců na rodičovské dovolené se postupně zvyšuje. V roce 2001 tvořili otcové 0,80% osob na rodičovské dovolené a v roce 2007 už 1,4% osob na rodičovské dovolené. (databáze MPSV).

Tabulka č. 7. Pobírání rodičovského příspěvku dle pohlaví v číslech.

	2004	2005	2006	2007
ŽENY	268 363	282 305	398 259	327 445
MUŽI	3 021	3 875	4 073	4 574

Zdroj: MPSV

Abychom se v problematice zorientovali, je možné rozdělit pečující otce do skupin podle toho, jak se se svou rolí identifikují. První skupinu tvoří muži, kteří si tuto roli sami zvolili a považují ji za součást své osobnosti. To jsou otcové, kteří se veřejně vyjadřují k tomuto tématu. Druhou skupinu tvoří otcové, kteří se za svou roli stydí. Neidentifikovali se s ní a často také oficiálně nejsou na mateřské dovolené. Mezi těmito protipóly jsou otcové, kteří se se svou rolí zcela neidentifikují, ale pozici zvládají stejně

dobře jako otcové ze skupiny první. Obvykle byli do této role dotlačeni ekonomickými okolnostmi.⁷⁷

Důvody, které rodiče vedou k tomu, že otec odchází na rodičovskou dovolenou, lze rozdělit do dvou skupin. První a klíčovou skupinu tvoří pól profesní, který souvisí s financemi. Častým důvodem je, že matka je lépe finančně ohodnocena než otec, nebo je ve vyšším postavení a nechce se vzdát své kariéry. Otcem na rodičovské dovolené je také často muž, který může své zaměstnání vykonávat z domova. Druhou skupinu tvoří osobnostní rysy rodičů, které jsou podpořeny vzájemným vztahem. Žena je smířena s otcovou celodenní péčí o dítě a muž je ochoten tento úkol přijmout. *„Zhruba 62 % matek dětí mladších deseti let by nesouhlasilo s tím, aby jejich partner zůstal doma a celodenně pečoval o dítě formou rodičovské dovolené. Souhlas by svému partnerovi poskytlo pouze 26 % dotázaných žen. Zbýlých 12 % nevědělo, zda by umožnilo svému partnerovi, aby využil rodičovskou dovolenou. Tento výsledek svědčí o tom, že malá četnost mužů pečujících o malé děti není způsobena pouze jejich vlastním rozhodnutím, ale do značné míry se na ní podílí i postoj partnerky. Vysokoškolačky jsou přitom nejotevřenější a jsou nejčastěji ochotné souhlasit s tím, aby jejich partner zůstal doma a pečoval o dítě (35 %), zatímco ženy s nejnižším vzděláním by to nejčastěji svým partnerům „rozhodně nepovolily“.“⁷⁸*

„Můj táta je třeba takový ten klasický chlap. On vydělává, on rozhoduje. S mým prvním odchodem na mateřskou měl tedy velký problém.“ (David na rodičovské dovolené)⁷⁹

Otcové se vesměs shodují, že okolí na ně pohlíželo „skrz prsty“. Ať už spolupracovníci muže, kteří tento krok vnímali jako „nemužský“, nebo spolupracovnice ženy, které pohoršovalo „neženské“ chování matky. U mužů se projevují city jako strach o dítě a přecitlivělost. Jejich představy o náročnosti neodpovídaly skutečnému nasazení. Shodují se v názoru, že rodičovská dovolená není dovolená, ale zároveň je to

⁷⁷ Kubíčková, K. Matkové: Mateřští otcové. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 3, č. 4, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. str. 2.

⁷⁸ Nešporová, O. Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 7, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. (nestránkováno)

⁷⁹ Kubíčková, K. Matkové: Mateřští otcové. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 3, č. 4, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. str. 2.

nejkrásnější období, které mohou prožívat se svými dětmi. Péče o dítě tak není vrozenou schopností, ale dovednost, kterou se může nebo musí člověk naučit. „Kvalitativní výzkum ukázal, že muži jsou velmi schopní v péči o malé děti, mírné potíže jim ovšem může činit péče o domácnost. V rodinách, kde muži pečují o děti, většinou dojde ke vzájemnému konsenzu a žena se snaží muži v péči o dítě a domácnost významně pomáhat.“⁸⁰

Některé ženy jsou přesvědčeny, že otec je schopen se dětem věnovat stejně dobře jako matka. Muži mají výhodnější podmínky, které žena v pozici matky v opačném případě nemá. Muž se nestará o dítě celý den. Po příchodu z práce přebírá žena starost o děti i o domácnost, muž má volno na vlastní aktivity. Nevykonává veškeré domácí práce, ale jen ty nejnutnější, zbytek dokončí žena po zaměstnání. I přesto je tento model funkční a většinou vede ke stmelení nukleární rodiny. Oba manželé jej hodnotili kladně. Jeho přínos spatřovali v upevnění vzájemných vazeb v rodině, a to především vazby mezi otcem a dítětem, ačkoliv se tím oslabuje dominantní postavení muže v rodině. Dále v uvědomění si náročnosti tradiční ženské role.

Pečující otcové přináší nový pohled na rodinu a bourají tradiční genderové role, které se v rodině objevují. Tradiční otcovské a mateřské role si jsou bližší. Rozdělení povinností mezi oba rodiče přispívá k vyloučení výhradní zodpovědnosti ženy za péči o dítě a jeho výchovu. Rozšíření tohoto modelu by pro ženy znamenalo širší možnosti realizace v zaměstnání a více volného času. Taková rodina podporuje výchovu dítěte vyrovnanou atmosférou a spokojeností. Muž si uvědomuje náročnost role ženy - matky i ženy - živitelky rodiny. Žena si cení mužova pečovatelského, které je pozitivně hodnoceno i okolím (jiné maminky na rodičovské dovolené, jiné ženy, otcové). Je pozitivní, že naše společnost je otevřená k novým formám rodinného soužití. „Větší zapojení otců do rodinného života se však v tuto chvíli jeví jako příznivé, neboť napomáhá procesu zrovnoprávnění žen a mužů. Ve svém důsledku také oslabuje egoismus a vede k větší spolupráci jednotlivých členů v rámci rodiny.“⁸¹

⁸⁰ Nešporová, O. Životní styl rodin s otcem na rodičovské dovolené. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 7, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. (nestránkováno)

⁸¹ Nešporová, O. Životní styl rodin s otcem na rodičovské dovolené. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 7, č. 1, Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz. (nestránkováno)

4 ZÁNÍK MANŽELSTVÍ

Rozvod nebo rozpad partnerského vztahu představující zlomový moment v životech mnoha lidí je v české společnosti značně rozšířeným jevem. Rozvod je právním ukončením manželství, uskutečňuje se na základě žádosti nespokojených manželů, a platnosti nabývá po rozhodnutí soudu. Rozvod je tedy jediným možným právním prostředkem zrušení manželství, ale není to jediný způsob, jak manželství ukončit.⁸² Do roku 1949 zanikala manželství buď rozvodem, nebo rozlukou, která umožňovala další sňatek. Pokud někdo prošel rozvodem, ztratil možnost znovu vstoupit do manželství. Teprve zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném zavedl rozvod jako jedinou formu právního zániku manželství za života manželů.⁸³

Zánik manželství se pohybuje mezi dvěma póly. Na jedné straně stojí církve se svými zákony, které považují uzavřené manželství za posvátné, tudíž nezrušitelné. Na druhé straně zákony, které rozvod vnímají jako soukromou záležitost manželů. Mezi těmito póly je mnoho legislativ, které považují manželství za zrušitelné za určitých podmínek. Historie rozvodu sahá hluboko do 18. století, kdy proběhlo první zrušení manželství.

V různých kulturách a společnostech se liší názory na to, co musí manželé navzájem od sebe snést, než mohou hledat formální řešení manželských problémů. Společnosti se také liší v sociální a právní realizaci daného řešení. „*Velká proměnlivost norem a vzorců chování je doložena i historicky, a velmi často také platí jiné formy pro muže a jiné pro ženy. Ve většině známých kultur je překročení normy u ženy přísněji postihováno, zejména pokud se týká nevěry. Na počátku našich dějin Starý zákon sankcionoval v takovém případě zrušení manželství ukamenováním ženy.*“⁸⁴

⁸² Goode uvádí několik dalších způsobů ukončení manželství. Blíže Možný, I. Sociologie rodiny.

⁸³ Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

⁸⁴ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 171.

4.1 Rozvodovost v České republice

V naší společnosti vstupují mladí lidé na sňatkový trh s vědomím, že pravděpodobnost rozvodu je velmi vysoká. Vysoká rozvodovost však není v českých zemích novinkou posledních desetiletí.

Již v období první republiky byla úroveň rozvodovosti v českých zemích považována za vysokou. Během dalších let díky liberalizaci křivka rozvodovosti postupně stoupala. Výrazný nárůst se projevil až v polovině šedesátých let, protože v roce 1963 byl přijat zákon o rodině, kterým byl při rozvodu zrušen princip viny. První vzestup byl zaznamenán v roce 1955, ke druhému došlo v roce 1965 a poté se roční počty rozvodů celkem pravidelně zvyšovaly. V roce 1969 poprvé překročil absolutní počet rozvodů 20 tisíc a v roce 1984 poprvé převýšil hranici 30 tisíc. Od začátku šedesátých do počátku devadesátých let se ukazatele rozvodovosti zvýšily téměř na trojnásobek.⁸⁵ „Po roce 1989 se dlouhodobý růst počtu rozvodů zastavil na vysoké úrovni okolo 30 tisíc rozvodů a tento počet se ustálil prakticky po celá devadesátá léta. Dosud nejvíce rozvodů bylo zaznamenáno v roce 1996 (33 113 rozvodů), v tomto roce byla také nejvyšší hrubá míra rozvodovosti (3,21 rozvodů na 1000 obyvatel).“⁸⁶

V roce 1999 byl přerušen dlouhodobý trend mírného růstu rozvodovosti a počet rozvodů výrazně klesl. Hlavní příčinou poklesu rozvodovosti byla novela zákona o rodině (č. 91/1998 Sb.) s účinností od 1. srpna 1998, která nově upravila podmínky, za kterých může být rozvod uskutečněn. Demografické ukazatele, kterými můžeme charakterizovat úroveň rozvodovosti, poklesly v roce 1999, a to na úroveň z roku 1971.⁸⁷ Novela přinesla dvě podstatné změny.

- Ztížila rozvody manželství s malými dětmi. Praxi rozvod ovlivnila tato dvě ustanovení. Práva a povinnosti rodičů k dítěti musí soud upravit ještě před rozvodem manželství. Manželství nemůže být rozvedeno, pokud by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.
- Nabídla zjednodušené projednávání, tzv.: nesporný rozvod. Úkolem soudu již není hledání příčin rozpadu manželství. Soud rozvedl manželství,

⁸⁵Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

⁸⁶tamtéž

⁸⁷tamtéž

pokud byly splněny určité podmínky, mezi které patří: manželství muselo trvat alespoň jeden rok, manželé spolu minimálně šest měsíců nežili, k návrhu se druhý manžel připojil a manželé měli vyřešeny vzájemné majetkoprávní vztahy a poměr k nezletilým dětem.⁸⁸

Postupně s tím, jak se nová legislativa zaváděla do praxe, se během roku 2000 měsíční počty rozvodů nadále zvyšovaly. V roce 2001 vzrostl počet rozvodů opět nad hranici 30 tisíc. To dokazuje, že intenzita rozvodovosti se stále zvyšuje. Pokles, který byl zaznamenán v letech 1999-2000, byl pouze dočasným jevem. Po krátkém přerušení pak vzestup úrovně rozvodovosti pokračoval a v roce 2004, což je pět let po novelizaci zákona, dosáhl počet rozvodů historického maxima. Rozvedeno bylo 33 060 manželství. V posledních třech letech stagnuje na úrovni 31-31,5 tisíc rozvodů ročně.⁸⁹

Nejpřesnější popis rozvodovosti vzniká pomocí ukazatele úhrnné rozvodovosti.⁹⁰ (tabulka č. 8) Od 60. let 20. století pozorujeme jeho trvalý nárůst, poprvé překročil hranici 40 % v roce 1996 a i nadále postupně stoupá. V roce 1998 se již 43 % z původně uzavřených manželství rozvedlo. Rok 1999 je výjimečný díky legislativní úpravě, ale rok 2000 opět dokazuje návrat k úhrnné rozvodovosti nad úroveň 40 %. Nárůst je plynulý, až na zmíněný rok 2004, kde úroveň přesáhla 49 %, což bylo překonáno loňskými výsledky. V současné době končí rozvodem zhruba polovina českých manželství, v roce 2008 vystoupal ukazatel úhrnné rozvodovosti 49,6 %. Průměrná délka manželství se pohybuje okolo 12 let a rozvodovost dosahuje nejvyšší intenzity mezi třetím a šestým rokem trvání manželství.⁹¹

⁸⁸Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

⁸⁹tamtéž

⁹⁰ Vyjadřuje úroveň rozvodovosti manželství, neboli jaký podíl uzavřených manželství se rozvede. Vztahuje tedy rozvody ke sňatkům, ze kterých vycházejí. Počítá se jako **součet tzv. redukováných měr rozvodovosti podle doby uplynulé od sňatku**, které vztahují rozvody v určitém roce tříděné podle délky trvání manželství k výchozím sňatkovým kohortám.

⁹¹Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

Tabulka č. 8: Přehled úhrnné míry rozvodovosti v letech 1989 – 2008.

rok	úhrnná rozvodovost v %
1989	37,2
1991	34,8
1993	36,2
1996	41,8
1998	43,1
1999	32,5
2000	41,4
2002	45,7
2003	48,0
2004	49,3
2005	47,3
2006	48,7
2007	48,7
2008	49,6

Zdroj: Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. ČSU, 2008.

Pokud srovnáme Českou republiku se státy Evropské unie, řadí se k zemím s vysokou úrovní rozvodovosti, mezi které se počítají skandinávské země, Rusko a pobaltské státy, Velká Británie a Německo. Pro srovnání za rok 2002 dosáhlo vyšších hodnot úhrnné rozvodovosti pouze Švédsko (0,55), Belgie (0,54), Finsko (0,50), Bělorusko (0,50), Estonsko (0,48) a Dánsko (0,47).⁹² Není překvapením, že naopak k zemím s nejnižší intenzitou rozvodovosti v Evropě patří země se silnou katolickou tradicí, především Itálie, Španělsko a Polsko. Zajímavé je, že v porovnání se Slovenskou republikou má Česká republika horší výsledky. Situace ve Slovenské republice je rozdílná, během deseti let rozvodovost stoupla jen nepatrně. Úroveň rozvodovosti v naší zemi je asi o třetinu vyšší. Ukazatel rozvodovosti však vzhledem k

⁹² Populační vývoj v České republice - III. Rozvod. [online]. ČSÚ, 2003. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/D800380070/\\$File/4007rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/D800380070/$File/4007rra.pdf).

všeobecnému růstu počtu neformálních partnerských soužití bez uzavření sňatku přestává být odpovídajícím a objektivním ukazatelem stability rodinného soužití.⁹³

4.2 Faktory rozvodovosti

Nepříznivá úroveň rozvodovosti v České republice je způsobena mnoha specifickými faktory. Od 60. let až do začátku 90. let to byl především nízký sňatkový věk a vysoká intenzita sňatečnosti mladých lidí, kterou zvyšoval nedostatek kvalitní antikoncepce. Svou roli sehrával také nedostatek bytů. Sňatky byly často uzavírané z důvodu těhotenství partnerky a pozdější výchova dětí byla naplňována v relativně nízkém věku, který se často stával hlavní příčinou manželských krizí. Rozvod pro nezkušená a mladá manželství představoval rychlé a snadné řešení těchto problémů. Významnou roli v růstu úrovně rozvodovosti sehrála také sílící relativní ekonomická nezávislost ženy, která se zvyšovala úměrně s vysokou úrovní zaměstnanosti žen. Tradiční model rodinného života se vyznačoval brzkým sňatkem a následně narozením prvního dítěte hned po svatbě. Druhé dítě zpravidla přicházelo v krátkém časovém horizontu. Tato situace zapříčinila, že lidé ve středním věku musí bojovat s tzv. syndromem prázdného hnízda – tedy s životem pouze ve dvou.⁹⁴

Rozvodovost je možné sledovat z několika pohledů. V této práci se budeme věnovat čtyřem vybraným důležitým hlediskům.

- rozvody podle věku rozvádějících se manželů
- rozvody podle délky trvání manželství
- rozvody podle vzdělání manželů
- rozvody podle příčiny rozvratu manželství

Z hlediska věku rozvádějících se většina manželů rozvádí ve věku 20 – 24 let. V období od 60. do začátku 90. let v tomto věku rozvodovost vrcholila. Obecně platí, že s

⁹³ Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne=.

⁹⁴ Šťastná, A. *Vybrané faktory rozvodovosti*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46. (nestránkováno)

přibývajícím věkem partnerů roste také stabilita manželství. „S nízkým věkem při sňatku souvisela vysoká rozvodovost nejmladších manželství do 4 let po sňatku, která byla jednou z nejvyšších v Evropě. Naopak rozvodovost starších manželství (15 nebo 20 let po sňatku) byla v České republice ve srovnání se západní Evropou poměrně nízká.“⁹⁵

Je tomu tak z prostého důvodu. Mladá nestabilní manželství se rozváděla až po několika letech, tedy v jiné věkové skupině (nejčastěji 20 – 24 a 25 – 29 let). V nejmladší věkové skupině (15 - 19 let) byla rozvodovost poměrně nízká. Výsledky výběrových šetření ukazují, že manželství uzavřená ženichy mladšími 19 let se rozváděla téměř všechna. Manželství nejmladších nevěst jsou stabilnější, ovšem v důsledku toho, že mnoho mladých žen uzavíralo sňatek s podstatně staršími partnery.⁹⁶

V 90. letech se struktura rozvodů podle věku mužů a žen v rozvedených manželstvích podstatně změnila a rozvody přestaly být nejčastější u mladých manželů. „V roce 1989 bylo ze všech rozvedených 49 % mužů a 59 % žen ve věku do 35 let. V roce 2003 činil tento podíl u mužů 36,8 % a u žen 48,4 %.“⁹⁷ Pokles souvisí s propadem sňatečnosti v této věkové skupině v 90. letech. Celkově se zvýšil podíl rozvedených mužů ve vyšších věkových skupinách. „V roce 1989 bylo 8,7 % rozvedených mužů ve věku 45 - 49 let, v roce 2003 to bylo již 13,4 %. Podíl rozvedených mužů starších padesáti let z celkového počtu rozvedených mužů v daném roce stoupl z 8,4 % v roce 1989 na 15,4 % v roce 2003.“⁹⁸ Obdobná situace v porovnání v letech 1989 a 2003 nastala i u žen, ve věkové skupině 45 - 49 let vzrostl podíl rozvádějících se žen z 6,1 % na 10,4 % a u věkové skupiny starších padesáti let ze 4,8 % na 9,9 %. Dlouhodobý trend růstu rozvodovosti starších manželství dále pokračuje. Přibývá manželských párů, které se nedokázaly vypořádat se životem pouze ve dvou. Páry už necítí odpovědnost za výchovu dětí, a postrádají smysl manželství. Pro tuto skupinu je rozvod, v důsledku novely zákona o rodině z roku 1998, snadnější, dohodnou-li se na vypořádání majetkových poměrů.⁹⁹

⁹⁵ Šťastná, A. *Vybrané faktory rozvodovosti*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46. (nestránkováno)

⁹⁶ tamtéž

⁹⁷ tamtéž

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ Šťastná, A. *Vybrané faktory rozvodovosti*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46. (nestránkováno)

Z hlediska délky trvání manželství v průběhu devadesátých let výrazně ubyly rozvody manželství trvajících méně než tři roky a zvýšila se naopak intenzita rozvodovosti manželství trvajících déle než 10 let. Tento posun je patný i z průměrné délky trvání rozvádějících se manželství, která se během 90. let zvýšila o 2 roky z původní 10 let v roce 1990 na více než 12 let v roce 2003. (tabulka č. 9) Stále však platí, že nejvyšší intenzita rozvodovosti je ve 3. a 4. roce trvání manželství.¹⁰⁰

Vysoká úroveň rozvodovosti je spojena s postupným nárůstem počtu dětí, které mají zkušenost s rozvodem svých rodičů. V průběhu let 1960-1990 se zvyšovalo zastoupení rozvedených manželství se dvěma dětmi. Naopak od roku 1996 klesal počet i podíl rozvádějících se manželství s nezletilými dětmi a přibývalo rozvodů mladých i starších manželství bez dětí, což je dáno snížením počtu mladých vdaných žen, které odkládaly narození prvního dítěte. „*Přesto však z celkového počtu rozvodů v roce 1998 tvořily rozvody manželů s dětmi téměř 67 % a od jednoho z rodičů tak bylo odloučeno více než 32 tisíc dětí.*“¹⁰¹ Zákon o rodině z roku 1998 přispěl ke snížení intenzity rozvodovosti manželství s nezletilými dětmi, rozvody manželství s nezletilými dětmi tvořily téměř 60 % z celkového počtu rozvodů a rozvod svých rodičů prožilo téměř 21 tisíc dětí (tabulka č. 9). V roce následujícím již podíl opět stoupl nad 64 % a rozvod zasáhl více než 28 tisíc dětí.¹⁰² Tato skutečnost dokazuje, že změna zákona vedla ke ztížení rozvodů, kde byly ohroženy děti. Z výzkumů vyplývá, že rozvodovost těchto manželství se udržuje na nižší úrovni, tudíž pokles v roce 1999 nebyl pouhou krátkodobou reakcí na nové zákonné opatření. „*V současné době se podíl rozvádějících se manželství, ve kterých jsou přítomny děti, pohybuje okolo 60% hranice, i když od roku 2000 je patrný mírný pokles a naopak nárůst podílu rozvádějících se bezdětných párů. V roce 2008 byly nezletilé děti v 58,1 % rozvádějících se manželství.*“¹⁰³

¹⁰⁰ Šťastná, A. Vybrané faktory rozvodovosti. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46. (neustránkováno)

¹⁰¹ Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

¹⁰² tamtéž

¹⁰³ Rozvodovost. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_rozvod_obecne.

Tabulka č. 9: Ukazatelé rozvodovosti v letech 1991 – 2008.

ukazatel	1991	1999	2001	2004	2005	2006	2008
Počet rozvodů celkem	29 366	23 657	31 586	33 060	31 288	31 415	31 300
Rozvody návrhem ženy	18 976	15 972	21 231	22 110	20 772	20 946	20 346
Rozvody s nezletilými dětmi	21 053	14 177	20 549	20 805	19 210	19 003	18 196
Průměrná délka trvání manželství	10,1	10,8	11,3	11,9	12,2	12,0	12,3

Zdroj: Vývoj obyvatelstva české republiky 2008. [online]. ČSÚ, 2008.

Častějšími iniciátorkami v podání žádosti o rozvod jsou ženy (tabulka č. 9). Tato skutečnost není nikterak překvapující, souvisí s různými dopady rozvodu na jednotlivá pohlaví. Muži jsou významně tolerantnější k nevěrám. Ženy naopak jednají více emotivně. Průzkumy prokázaly, že ženy jsou v manželství více nespokojené. Pokud pár není schopen řešit své problémy, tak ženy vnímají rozvod jako shovívavější řešení problémové situace.

Na základě výpočtů lze určit úhrnnou úroveň rozvodovosti manželství zvlášť pro jednotlivé kombinace vzdělání manželů. Pokud by zůstala současná intenzita rozvodovosti zachována, tak se do 15 let od sňatku celkem rozvede 33 % manželství. Nejnížší rozvodovost vykazují manželství muže s vysokoškolským vzděláním a ženy se středním vzděláním s maturitou nebo manželství dvou vysokoškoláků. Naopak nejvyšší rozvodovost mají svazky dvou absolventů SŠ bez maturity, partnerů se základním vzděláním a v neposlední řadě muže základního vzdělání se ženou s vysokoškolským titulem.¹⁰⁴

V současné době více než polovina rozvádějících se párů uvádí jako příčinu rozvratu svého manželství rozdílnost povah a názorů. Statistika však přestala být objektivní v návaznosti na novelu zákona o rodině. Pokud jsou manželé domluveni na vypořádání majetku a na péči o nezletilé dítě, soud nezjišťuje konkrétní příčinu rozvodu. Partneři stále méně uvádějí pravé příčiny rozvratu manželství. „V roce 1980 byl alkoholismus muže soudem klasifikován jako příčina rozvodu 16,4 % manželství, v roce 2003 to bylo už pouze 4,4 % rozvodů. Zlé nakládání nebo odsouzení pro trestný čin muže bylo v roce 1980 příčinou 6,7 % rozvodů, v roce 2003 už pouze 1,1 %

¹⁰⁴ Populační vývoj v České republice - III. Rozvodovost. [online]. ČSÚ, 2007. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf). str. 17.

rozvodů.¹⁰⁵ (tabulka č. 10).¹⁰⁶ Konkrétněji příčiny rozvodů formulují spíše muži, na straně žen většinou soud nezjistil zavinění. V roce 2005 byl nejčastěji na straně mužů rozvod způsoben nevěrou jednoho z manželů, na druhém místě byl alkoholismus a třetí místo obsadil nezáměr o rodinu. Ženy nejčastěji uvádí za hlavní příčinu nevěru. Ostatní příčiny jsou spíše zanedbatelné. V 90. letech se objevuje často neuvážený sňatek jako jedna z hlavních příčin.¹⁰⁷

Tabulka č. 10: Struktura rozvodu podle příčin rozpadů v letech 1990 – 2005.

	Na straně muže						Na straně ženy					
	90	95	00	01	03	05	90	95	00	01	03	05
Alkoholismus	10,3	9,4	5,8	5,2	4,4	4,3	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6
Nevěra	15,0	12,9	8,0	7,2	6,3	5,9	13,2	10,5	5,6	4,7	4,0	3,7
Neuvážený sňatek	5,6	4,4	2,2	1,6	1,2	0,9	5,6	4,5	2,2	1,6	1,2	0,9
Nezáměr o rodinu	7,6	7,3	5,3	4,9	3,6	3,5	2,5	1,8	1,2	1,3	1,3	1,1
Rozdílné názory, povahy a zájmy	40,4	48,7	47,0	46,5	50,6	52,1	40,5	50,0	49,2	47,6	50,3	50,5
Sexuální neshody	2,7	1,7	0,6	0,5	0,4	0,4	2,7	1,7	0,6	0,2	0,4	0,2
Zlé nakládání, trestný čin	2,7	2,1	1,6	1,7	1,1	1,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Soud nezjistil zavinění	6,8	3,7	6,9	8,1	7,6	6,4	23,8	17,5	13,7	14,0	12,8	13,8
Ostatní příčiny	7,9	9,3	22,3	24,0	24,6	25,2	9,4	12,6	26,6	29,6	29,3	28,7

Zdroj: Vývoj obyvatelstva České republiky - III. Rozvodovost. [online]. ČSÚ, 2006.

4.3 Postoje společnosti k rozvodům

Celý proces rozvodu je náročný a značně zatěžující pro oba partnery, a to jak pro partnera, který podal žádost o rozvod, tak pro partnera druhého. Rozvod je často spojen s kompletní změnou celého života. Člověk se zbavuje nejen manželství, ale i staré identity. Dochází k novému uspořádání vztahu mezi přáteli, někdy je nutné změnit práci

¹⁰⁵ Šťastná, A. *Vybrané faktory rozvodovosti*. [online]. Demografie. Praha: ČSÚ, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46.

¹⁰⁶ tamtéž

¹⁰⁷ *Vývoj obyvatelstva České republiky - III. Rozvodovost*. [online]. ČSÚ, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/B9002B315A/\\$File/4007rr4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/B9002B315A/$File/4007rr4.pdf). str. 17.

i bydlení. Člověk mění svůj život v nový, a tudíž si musí zvyknout na nové prostředí. Pro iniciátora rozvodu jsou tyto změny o něco snadnější. Ten, pro koho je rozvod překvapením, musí řešit všechny problémy náhle, a navíc je vystaven společenskému šoku z odmítnutí a zklamání ze strany partnera.

Jak ženy, tak muži mají jiné specifické problémy, které jim přináší rozvod. „*To je dáno tím, že postavení mužů a žen v manželství není stejné. Rozdělení rodinných rolí a dělba práce v rodině stále předpokládá, že úkolem muže je finanční zajištění a úkolem ženy je péče o potomstvo, o muže a domácnost. Od žen se v manželství stále více než od mužů očekává, že zapomenou na své vlastní zájmy a touhy a postaví do popředí zájmy svého manžela a dětí. Na oplátku očekávají emocionální podporu, které se jim ne vždy dostává.*“¹⁰⁸ Rozvod je všeobecně vnímán spíše jako negativní jev ve společnosti. K negativním důsledkům rozvodu patří zejména pokles životní úrovně, a to především u osamělých matek, a ztráta kontaktů s dětmi hlavně na straně otců. V ČR se asi 50 % neúplných rodin pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima. V čele většiny těchto neúplných rodin stojí právě ženy, kterým jejich postavení na trhu práce navíc komplikují mnohé diskriminační mechanismy. Muži se oproti tomu po rozvodu obvykle začnou více věnovat své kariéře, ale velmi často přicházejí o blízký kontakt se svými dětmi.¹⁰⁹

Tabulka č. 11: Postoje společnosti k rozvodům dle pohlaví v %.

postoj k rozvodům	Muži	Ženy	celkem
Rozvod by měl být jednoduchou záležitostí	40,2	31,8	35,9
Rozvod by měl být nesnadný, když jsou v manželství děti	29,6	33,7	31,7
Rozvod by neměl být snadnou záležitostí	29,2	32,0	30,6
Rozvod by měl být zakázán	1,0	2,5	1,8

Zdroj: Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 96.

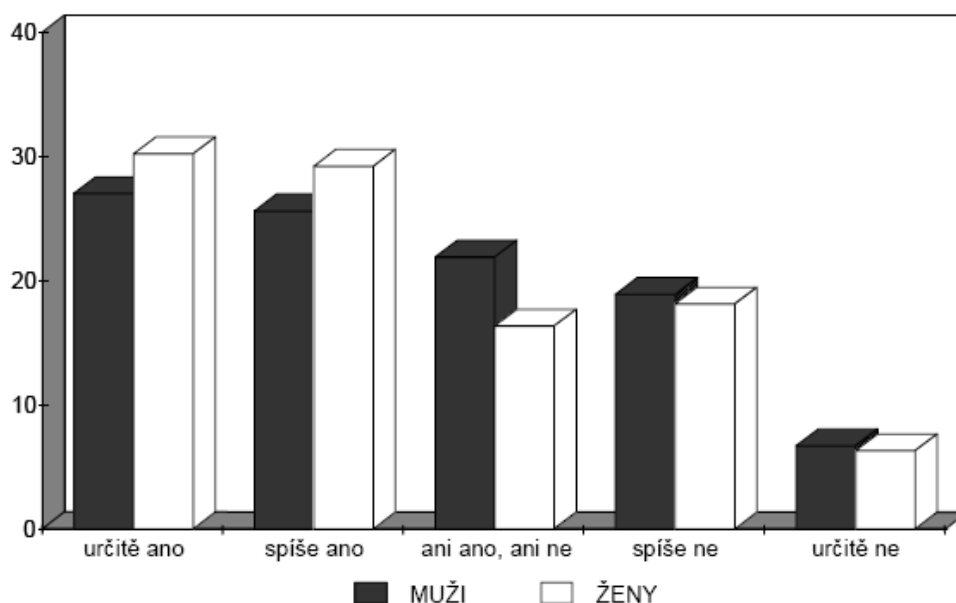
Postoje k rozvodům souvisí s názory na vznik rodiny a manželství. Podle sociologických výzkumů se Česká společnost v názorech na situaci rozvodů rozděluje. Názorová schizofrenie se projevuje dvojím hodnocením. Na jedné straně je rozvod

¹⁰⁸ Dudová, R. Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže. [online]. Socioweb, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=233&lst=108>.

¹⁰⁹ Dudová, R. Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže. [online]. Socioweb, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=233&lst=108>.

obecně hodnocen jako špatná věc, na druhé straně je považován za správné řešení nefungujícího manželství, a to jak bezdětného manželství, tak i manželství s dětmi. Podle výzkumů, které provedla M. Čermáková, většina populace souhlasí s výrokem: „Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, když pár není schopen řešit své manželské problémy.“ Celkem početnou skupinu, okolo 25% dotázaných, však tvoří muži i ženy, kteří s daným výrokem nesouhlasí. Větší míru souhlasu projevily zejména ženy, souhlasí téměř 60% žen a pouze 52% mužů (graf č. 4). Ženy častěji vidí rozvod jako adekvátní řešení situace, a to ve všech sociálních skupinách českých žen bez výjimek. Pokud bychom srovnali výsledky s jinými evropskými zeměmi, tak se výsledky ČR podobají pouze východnímu Německu a Maďarsku. Pokud jsou ve vztahu nebo manželství děti, je názorová situace ve společnosti obdobná.¹¹⁰

Graf č. 5: Míra souhlasu s výrokem: „Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, když pár není schopen řešit své manželské problémy.“ (dle genderu v %)

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 62

V roce 2001 zastávali nejmladší respondenti trochu jiné názory, přibližně dvě třetiny považovaly rozvod za jediné správné řešení situace, pokud manželé nejsou schopni řešit své problémy, udržet manželství kvůli dětem považovala za správné

¹¹⁰ Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. str. 62.

necelá čtvrtina mladých lidí. Více než polovina dotázaných se domnívala, že je při rozvodu třeba zvažovat jeho dopady na majetek a životní úroveň. Majetkové vztahy se v souvislosti s problematickou ekonomickou situací řady rodin staly pravděpodobně významnější součástí rozvodu, než tomu bylo před rokem 1989.¹¹¹

Mladí lidé, kteří chtějí žít v manželství, jsou častěji pro zpřísnění podmínek rozvodu. „V České společnosti převládá názor, a to ve všech věkových skupinách, že stát nemůže účinně působit na snížení rozvodovosti. Spíše než se snažit o zpřísnění zákonných podmínek rozvodu manželství by se měl stát podle respondentů snažit zlepšit rodinnou výchovu na školách a v médiích a přispět k rozvoji poradenských služeb a pomoci manželům v krizové situaci.“¹¹²

Společnost se nikterak neliší v názorech na nevěru, která je jednou z nejčastějších příčin rozvodu. Konzervativní stanoviska k nevěře zastávají především lidé starší 60 let. „Téměř jedna polovina respondentů mladších 60 let se domnívá, že náhodná jednorázová nevěra nemá na manželství vliv. Za nevěru, která komplikuje manželství, je českou společností považována nevěra jako krátkodobý vztah, opakované krátkodobé vztahy nebo delší známost pak představují vážné ohrožení manželství. Všichni respondenti bez ohledu na věk se pak ve více než 70 % shodují na tom, že nevěra jako vážný hluboký vztah nutně vede k rozvodu.“¹¹³ Téměř 10% mužů a 9% žen tvoří skupinu, která je zcela tolerantní k mimomanželskému sexu. Většina populace se drží tvrzení, že nevěra je téměř vždy nesprávné chování (graf č. 5). V porovnání s jinými zeměmi jsme překvapivě zařazeni mezi nejtolerantnější národy vůbec.¹¹⁴ Tolerance nevěry může být interpretována jako snaha prosadit vlastní nezávislost, naopak naprostá věrnost jako znak omezení partnerem. Otázkou však také zůstává, zda respondenti chápali uvedené stupně nevěry ve vztahu k manželství jako nevěru vlastní nebo nevěru partnera.

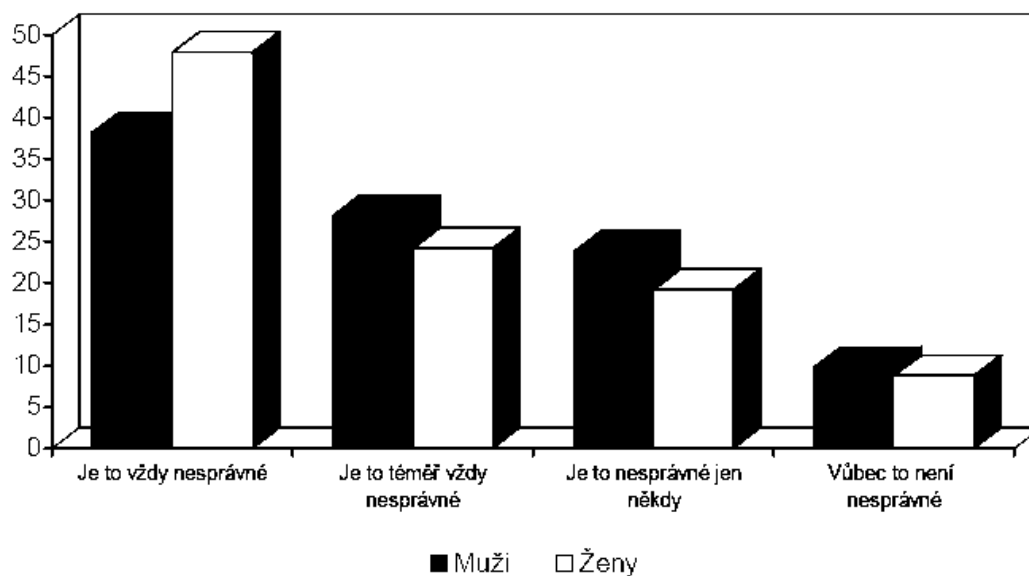
¹¹¹ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 13.

¹¹² Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 13.

¹¹³ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 13.

¹¹⁴ Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. str. 51.

Graf č. 6: Manželství a nevěra dle genderu v %.

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 51.

5 VZNIKAJÍCÍ VARIANTY SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY

Rodina je v dnešní době jednou velkou neznámou. Média nás upozorňují na dramaticky klesající porodnost a sňatečnost, na stoupající počet rozvodů, na stále větší počet dětí vyrůstajících s jedním rodičem. Ve společnosti se hovoří o krizi současné rodiny. Krizi lze chápat jako přechodnou změnu k horšímu, která nastoupila po určitém stabilním příznivém období. Projevem krize tradiční rodiny, je nahrazování tradičního manželství novými formami partnerského soužití. Během posledního století nejenže došlo k přechodu od manželství k alternativním formám soužití, ale i samotné manželství prošlo revolučním vývojem. V současnosti je jediným důvodem pro uzavření manželství vzájemná láska muže ženy. Stavíme více na vlastních citech, proto jsou manželství labilnější. Společnost prochází celkovou změnou a s ní i rodina. Rodina už není hlavní zárukou přežití, jako tomu bylo před sto lety. Sňatek už není institucí znamenající počátek společného života a smrt neurčuje, kdy skončí. Sám člověk si určuje, jak se jeho manželství bude vyvíjet. Tím se manželský život stal nestálým. Lidé většinu partnerských problémů řeší rozchodem. Děti z rodin, které se rozpadly, mají větší sklony řešit konflikty v manželství rozvodem. Svým způsobem je rozvod tedy záležitostí dědičnou. Je proto tradiční rodina přežitek?

Přibývá párů složených ze dvou mužů nebo žen, kteří vychovávají dítě, a stoupá počet těch, kteří se o potomka starají, aniž by měli partnera, a to jak žen, tak mužů. Zvyšuje se počet lidí, kteří spolu žijí bez pokrevní příbuznosti. Rodinu budoucnosti tvoří lidé, kteří se mají rádi a společně vychovávají děti ze svých předešlých vztahů.

Pokud porovnáme současný počet jevů hovořících pro krizi rodiny s počtem jevů pro změnu rodiny, výsledek podporuje teorii změny rodinného soužití. Ve společnosti se vyskytují neúplné rodiny a domácnosti jednotlivců, ve větší míře se ale setkáváme s manželstvím, nesezdaným soužitím a opakovaným manželstvím. Přičemž počty těchto nových forem společného soužití neustále stoupají. Na základě tohoto poměru, lze pravděpodobně předpokládat, že rodina se spíše institucionálně mění, než že by procházela krizí. To, že dochází k rozšiřování forem společného soužití tímto směrem,

souvisí pravděpodobně s již výše zmiňovanými ekonomickými a politickými změnami, ke kterým došlo po roce 1989.

Podle Giddense se manželství a rodina staly skořápkovými institucemi. Vnější obal institucí zůstal zachován, ale vnitřek se změnil. Manželství i rodina už nestačí plnit prvotní úkoly. Možný dodává, že poté, co došlo k oslabení jedné ze základních funkcí rodiny - funkci produkční. Rodina začala ztrácet monopol i v dalších svých funkcích. *„Tam, kde byla rodina kdysi nezastupitelná, nastoupili specialisté a formální organizace. Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí a masmédia zrušila monopol rodiny na jejich socializaci k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Lékaři, nemocnice a síť sociálních zařízení převzaly od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. Rodině zůstal konsum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná.“*¹¹⁵

5.1 Mimomanželská plodnost

K demografickým změnám ve společnosti patří i nárůst počtu dětí narozených mimo manželství. Tento fenomén není diskutován ve stejné míře jako pokles sňatečnosti nebo porodnosti, ale jeho intenzita stoupá stejně rychle. V roce 1986 se mimo manželství narodilo 7,4% dětí a v roce 2004 už 30,5% dětí, z toho vyplývá, že téměř každé třetí dítě, které se v České republice narodí, je nemanželské.¹¹⁶ Jednou z nejdůležitějších otázek spojených s rostoucí mimomanželskou plodností je, jaký podíl neprovdaných matek představují svobodné matky a kolik z nich žije s otcem dítěte. Často se totiž předpokládá, že nárůst mimomanželské plodnosti lze připsat tomu, že spolu mladí lidé sice žijí, ale necítí nutnost uzavírat manželství.¹¹⁷

Výzkum z roku 2006 ukazuje, že se za rostoucí mimomanželskou plodností skrývá jak rodičovství nesezdaných párů, tak zvyšující se počet osamělých matek. Bylo

¹¹⁵ Možný, I. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. str. 20.

¹¹⁶ Katrňák, T. Kdo jsou svobodné matky v české společnosti?. In Jiřina Kocourková; Ladislav Rabušic (Eds.): *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?*. Praha: UK Praha, 2006. Přírodovědecká fakulta, str. 45.

¹¹⁷ Hamplová, D. Dítě bez otce nebo bez prstýnku? [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=294&lst=120>.

zjištěno, že vzdělání matek hraje velkou roli, protože podíly neprovdaných matek i nesezdaných rodičovských dvojic stoupají se snižujícím se vzděláním. „Data navíc naznačují, že se podíly osamělých žen mezi neprovdanými matkami v posledních deseti letech stabilně zvyšují. V letech 1995-1998 se narodilo osamělým matkám 10 procent prvních dětí, v letech 1999-2002 se jednalo již o 13 % případů a v období 2003-2006 nežilo s otcem prvního dítěte již celých 17 % dotazovaných. Pokud tuto informaci vztáhneme na podíly mimomanželsky narozených dětí v celé české populaci, můžeme odhadovat, že se téměř pětina prvních dětí rodí osamělé matce.“¹¹⁸

„V devadesátých letech počet dětí narozených provdaným matkám poklesl o 40%. Počet dětí narozených neprovdaným matkám však současně vzrostl o 76%.“¹¹⁹ Z jaké příčiny se ženy rozhodly neprovdát se a vychovávat děti samy? Svou rodinnou situaci v době narození dítěte neprovdané matky vysvětlovaly následujícími důvody. Nejsilnějším důvodem se stala nejistota ohledně budoucnosti vztahu a nesouhlas partnera se sňatkem. Celkem 40 % neprovdaných matek věří, že manželství je zbytečná formalita a nepřináší žádné výhody. Přibližně třetina neprovdaných žen se nechtěla vdávat těhotná nebo je odrazovaly svatební náklady. Přibližně čtvrtina dotázaných připustila, že zůstat neprovdaná bylo finančně výhodnější. Méně častými důvody byla obava ze ztráty svobody a nezávislosti (22 % dotázaných), neukončené předchozí manželství partnera (16 % dotázaných) a absence partnera (11 % dotázaných).¹²⁰ Jana Chaloupková na základě výzkumu rozlišuje tři skupiny důvodů neprovdaných matek:

- *Absence partnera nebo jeho nesouhlas* - tato skupina důvodů je typická pro nedobrovolně osamělé matky. Celkově je to asi 30% neprovdaných matek. První dítě měly v průměru jako nejmladší (22,6 let) a je mezi nimi nejvyšší podíl žen se základním vzděláním a vyučených.
- *Liberální hodnotová orientace* - Další skupinu neprovdaných matek tvoří liberální matky (33 %), které žijí ve stabilním vztahu, ale manželství

¹¹⁸ Hamplová, D. Dítě bez otce nebo bez prstýnku? [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=294&lst=120>

¹¹⁹ Možný, I. Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. 1.vyd Praha: Portál, 2002. str. 39.

¹²⁰ Chaloupková, J. Diferenciace svobodného mateřství: proč svobodné matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství. [online]. Sda Inko. roč. 2, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://archiv.soc.cas.cz/download/624/DaV0702_p127_140.pdf. str. 130.

považují za zbytečnou formalitu. Liberální svobodné matky měly první dítě v nejvyšším věku (24,5 let) a jsou mezi nimi nadprůměrně zastoupeny vysokoškolačky a středoškolačky s maturitou. Většina žije v nesezdaném soužití.

- *Ekonomické důvody* – tyto důvody uvádělo nejvíce neprovdaných matek (37 %). Matky zaujímaly pragmatický postoj, že manželství je finančně nevýhodné. Z hlediska věku se situují mezi výše uvedenými skupinami a jejich vzdělanostní struktura se přibližuje průměru neprovdaných matek.¹²¹

Výzkumy potvrzují, že změna hodnot společnosti a rozšíření oblíbenosti nesezdaného soužití nejsou hlavními příčinami nárůstu mimomanželské plodnosti. Naopak naznačují, že většina neprovdaných matek hodnotí manželství pozitivně, a dokonce ho považuje za ideální formu partnerského uspořádání. Instituci manželství neodmítají, nejčastějším důvodem, kterým neprovdané matky vysvětlovaly, proč nevstoupily do manželství před narozením prvního dítěte, bylo to, že si nebyly jisté budoucností vztahu a že se sňatkem nesoehlasil partner. Mnohé páry, které by se dříve vzaly před narozením dítěte, dnes odkládají manželství až na pozdější dobu, ať už z ekonomických důvodů, nejistoty nebo nedůvěry k uzavření manželství. Nárůst mimomanželské plodnosti proto patrně koresponduje s oslabením snahy legitimizovat narození dítěte sňatkem spíše než s úplným odmítáním manželství.¹²²

Rodičovství mimo manželství se vyskytuje v různých formách a postoje k nim se mohou lišit. Děti narozené do nesezdaného svazku vyrůstající od narození s oběma rodiči, kteří pro ně mohou vytvářet prostředí výchovně a funkčně odpovídající manželství, jsou ve zcela jiné situaci než děti neprovdaných matek, které nežijí s otcem dítěte. Mínění veřejnosti se také může lišit v závislosti na okolnostech, které ženu k tomu mít dítě jako svobodná matka vedly. Jestli se tak stalo důsledkem neplánovaného

¹²¹ Chaloupková, J. Diferenciace svobodného mateřství: proč svobodné matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství. [online]. Sda Inko. roč. 2, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://archiv.soc.cas.cz/download/624/DaV0702_p127_140.pdf. str. 131-137.

¹²² Chaloupková, J. Diferenciace svobodného mateřství: proč svobodné matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství. [online]. Sda Inko. roč. 2, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://archiv.soc.cas.cz/download/624/DaV0702_p127_140.pdf. str. 137.

těhotenství, nefunkčního vztahu s otcem dítěte, nebo šlo o záměrně plánované rozhodnutí.¹²³

5.1.1 Neúplné rodiny a svobodné matky

Neúplné rodiny je možné definovat jako domácnost, ve které žije pouze jeden rodič alespoň s jedním dítětem. Podíl neúplných rodin se zvyšuje. *„Jedná se o rodiny vzniklé rozvodem, rozchodem, ovdověním, adoptí dítěte osamělou ženou nebo porodem mimo manželství, partnerství. Od počátku šedesátých let 20. stol. byl trend rodiny s jedním rodičem důsledkem převážně vzrůstajícího počtu rozvodů, v posledních letech je také odrazem nárůstu počtu žen, které mají děti mimo manželství – za svobodna.“*¹²⁴

V České republice neúplné rodiny tvoří 25 % všech domácností (tabulka č. 12). 90 % těchto domácností je tvořeno ženou žijící společně s dětmi. Neúplné rodiny existovaly v průběhu celé historie. I v minulosti tvořily významný podíl rodinných domácností, vznikaly však především v důsledku úmrtí jednoho z rodičů a menší pravděpodobnosti opětovného sňatku ovdovělých. Oproti minulosti tedy došlo ke strukturálním změnám.¹²⁵ V neúplných rodinách se setkáváme s horší ekonomickou a sociální situací. Rodiny jsou zařazené spíše v nižších příjmových pásmech, což je dáno absencí druhé ekonomicky činné osoby v domácnosti. Obecně platí, že se neúplné rodiny více vyskytují ve větších městech. *„Zatímco v nejmenších obcích do 2 tisíc obyvatel bylo v roce 2001 17% neúplných rodin se závislými dětmi, u obcí nad 1000 obyvatel byl tento podíl 32%.“*¹²⁶

¹²³ Chaloupková Jana, Soukupová Eva (2007) „Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství“ s. 29 – 48 in D. Hamplová (ed.), Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR Praha: Sociologický ústav AV ČR. str. 29.

¹²⁴ Kozlová, L., Tomanová, N. Dobrovolné mateřství bez partnera. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2006011603>.

¹²⁵ Šťastná, A. Neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 16. března 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=28.

¹²⁶ Vobecká, J. Neúplné rodiny v České republice. Pp. 191-203 in D. Hamplová, P. Šalamounová, G. Šamanová (eds.). Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. str. 196.

Tabulka č. 12: vývoj počtu rodinných domácností.

	1970	1980	1991	2001
Počet neúplných rodin	306 676	325 085	434 385	576 420
Počet úplných rodin	2 487 530	2 556 778	2 512 893	2 333 592
Počet rodin celkem	2 794 206	2 881 863	2 947 278	2 910 012
Podíl neúplných rodin v %	11,0	11,3	14,7	19,8
Podíl neúplných rodin se závislými dětmi	10,1	12,1	15,4	23,9

Zdroj: Vobecká, J. Neúplné rodiny v České republice. Pp. 191-203 in D. Hamplová, P. Šalamounová, G. Šamanová (eds.). Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. str. 192.

Osamělé matky lze obecně rozdělit do tří skupin.

- Ovdovělé matky – matky, kterým manžel, partner zemřel.
- Osamělé matky, které prošly vztahem, který se rozpadl.
- Nezávislé matky, které zvolily mateřství bez partnera. Záměrně zůstávají svobodné a mají dítě nebo děti s mužem, s nímž neplánují trvalý vztah, nebo ženy, které dítě adoptovaly nebo přijaly do pěstounské péče.¹²⁷

Většinu mimomanželsky narozených dětí představují děti svobodných matek. Tato skupina byla dříve vnímána společností spíše negativně, dnes negativní postoje slábnou a skupina je stále početnější. Jaké motivy vedou dnešní ženy k rozhodnutí pro mateřství bez partnera? Je to snad nový způsob rodičovství, který vytváří otevřenější rodinu? Takové chování žen může být reakcí na životní plány, vysoké nároky na budoucího partnera a touhu po stabilním vztahu v dnešní době. Argumentem žen je také snaha vyhnout se možnému traumatu dítěte z pozdější ztráty otce. Následující poznatky vychází z výzkumu, který se zabýval ženami – matkami, které dobrovolně a cíleně zvolily mateřství bez partnera.¹²⁸ Průměrný věk respondentek byl 35,4 let, nejčastěji měli vysokoškolské nebo středoškolské vzdělání, většina byla zaměstnána v ekonomickém nebo právnickém sektoru na pozici vedoucího pracovníka a jejich plat se pohyboval mezi 30 až 50 tisíci měsíčně. Ženy preferující mateřství bez partnera se

¹²⁷ Kozlová, L., Tomanová, N. Dobrovolné mateřství bez partnera. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2006011603>.

¹²⁸ Studie byla realizována na Zdravotně sociální fakultě JU a týkala se zmapování preference mateřství bez partnera. Celkem bylo formou krátkého řízeného rozhovoru osloveno 200 žen, dokončených a použitelných rozhovorů bylo 118. Úspěšnost byla 59 %. Vzhledem k počtu respondentek výsledky nelze generalizovat pro populaci ČR.

domnívají, že stejně kvalitní výchovu, jako oba rodiče, může poskytnout pouze jeden rodič. Jako hlavní důvody pro rozhodnutí vychovávat dítě bez stálého partnera uváděly nejčastěji neochotu se přizpůsobovat, touhu být nezávislá, budovat kariéru, a to ve 43,2 %. 31,4 % mělo špatné zkušenosti s muži. Necelá čtvrtina nenalezla vhodného partnera, se kterým by si přála dlouhodobě žít a mít dítě. Všechna rozhodnutí respondentek nebyla neovlivněna finančními důvody, ba ani jejich sexuální orientací¹²⁹

5.1.2 Nesezdaná soužití

Manželství na zkoušku, život na hromádce, společné soužití, život na psí knížku, polo manželství nebo odborněji kohabitace všechny tyto výrazy pojmenovávají jednu a tu samou skutečnost, a to nesezdaná soužití.

Ve společnosti přestal být párový život doménou právoplatně uzavřeného manželství. Nesezdané soužití se postupně rozšířilo v druhé polovině 80 let ze Skandinávie po celé Evropě. Mnozí lidé spolu sexuálně žijí, společně hospodaří a vychovávají děti, aniž by byli sezdáni.¹³⁰ Jednotliví autoři klasifikují nesezdané soužití podle různých kritérií – sdílení společného bydlení, sexuální život, společné finanční prostředky nebo podobnost s manželstvím. Giddens vysvětluje kohabitace jako stav, kdy spolu dvojice žije v sexuálním vztahu, aniž jsou ve svazku manželském. V nesezdaném soužití podle Poloncyové muž a žena žijí a hospodaří ve společné domácnosti, aniž by spolu zatím uzavřeli sňatek.¹³¹ Hamplová vysvětluje nesezdané soužití podobně, usuzuje, že nesezdané soužití nastává, pokud mladý pár společně žije v jedné domácnosti a společně hospodaří, aniž by vstoupil do manželského svazku.¹³²

Na rozdíl od manželství, jehož začátek i konec je definován zákonem o rodině, lze nesezdané soužití chápat různými způsoby. Můžeme ho rozdělit do dvou základních typů. Prvním je nesezdané soužití jako forma partnerství. Jedinec, který žije v takovém

¹²⁹ Kozlová, L., Tomanová, N. Dobrovolné mateřství bez partnera. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2006011603>.

¹³⁰ Rabušic, L. Bude česká plodnost i v budoucnu jedna z nejnižších v Evropě? In *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2006. od s. 66-80, str. 70.

¹³¹ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 26.

¹³² Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 122.

partnerství, nechce uzavřít manželství. Nesezdané soužití naplňuje celoživotní strategii partnerů. Druhá skupina lidí nesezdané soužití vnímá jako předstupeň manželství. Nesezdané soužití plní funkci zkušební, pomáhá přípravě na skutečné manželství. V tomto případě jde spíše o formu poznávání se.¹³³ Dále je možné rozlišit druhy nesezdaného soužití podle různých okolností.

- místo bydliště partnerů – rozlišujeme partnery žijící trvale v jednom bytě, partnery žijící odděleně (LAT), a partnery, kteří žijí převážně společně, ale mají jiné trvalé bydliště
- hledisko přítomnosti dětí – nesezdané soužití bez dětí, nesezdané soužití s nezletilými dětmi, nesezdané soužití, které se změní v manželství po narození dítěte, nesezdané soužití s dětmi s předešlých vztahů.

Podle zatím dostupných výsledků představovaly v letech 1980 a 1991 podíly lidí žijících v nesezdaném soužití přibližně 3% všech osob žijících s partnerem. Kohabitace v České republice jsou, na rozdíl od západních zemí, charakteristické tím, že v nich žijí lidé starší 35 let.¹³⁴ Ve věkové kategorii 20-24 let se pohybuje mezi 3,7-7,9 % u mužů a 6,6-14 % u žen. Podíl lidí, kteří v tomto věku žijí v nesezdaném soužití, v posledních letech stále roste. Celkově je možné říci, že, přes stále relativně vyšší věk obyvatel žijících v nesezdaném soužití, došlo mezi lety 1991 a 2001 ke snížení. Z hlediska rodinného stavu byli nejčastěji v nesezdaném soužití muž i žena rozvedení nebo ovdovělí (tabulka č. 13). Mezi lety 1991 a 2001 došlo k výraznému poklesu a zároveň se zvýšilo zastoupení kohabitací mezi svobodnými ženami a muži, což souvisí s klesajícím věkem partnerů. Častým typem nesezdaného soužití byl vztah svobodného muž a rozvedené nebo ovdovělé ženy. Zastoupení tohoto typu svazku během sledovaných let kolísalo. Oproti tomu byla kombinace rozvedený nebo ovdovělý muž a svobodná žena méně častá - její podíl nedosáhl ve vybraných letech ani 10 %. Zároveň se ale podíl kohabitací rozvedených osob mezi lety 1991 a 2001 snížil u mužů z 60,3 %

¹³³ Fialová, L. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. str. 122.

¹³⁴ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 29.

na 51,4 % a u žen z 55,8 % na 47,6 %. Podíl svobodných v nesezdaných soužitích se naopak zvýšil.¹³⁵

Tabulka č. 13: Nesezdaná soužití podle rodinného stavu v %

rodinný stav	1970	1980	1991	2001
Muž a žena svobodní	13,1	5,9	9,8	24,9
Muž svobodný – žena rozvedená nebo ovdovělá	19,1	13,4	19,4	15,8
Muž rozvedený nebo ovdovělý – žena svobodná	7,3	4,7	8,1	9,4
Muž i žena rozvedení nebo ovdovělí	46,5	38,7	60,1	45,6
Alespoň jeden z partnerů ženatý (vdaná)	14,0	37,3	2,6	4,3

Zdroj: Černá, K. Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005.

Během let 1991 až 2001 se nesezdané soužití v České republice více rozšířilo. V celé republice se podíl úplných rodin žijících v nesezdaném soužití mezi lety 1991 a 2001 zvýšil z 3,4 % na 5,4 %. Největší relativní nárůst byl zaznamenán v Tachově, kde se tento podíl zvýšil o 4,2 procentní body, dále v Sokolově, Děčíně, Ústí nad Labem, Mostě a Chomutově. V žádné oblasti České republiky nedošlo ke snížení.¹³⁶

Celkově lze říci, že kohabitace je v České republice rozšířena spíše mezi obyvateli s nižším ukončeným vzděláním. Data, která vychází ze sčítání lidu uskutečněných v letech 1991 a 2001, ukazují, že v nesezdaném soužití žilo nejvíce mužů i žen se základním vzděláním, bez vzdělání a s nezjištěným vzděláním 2,9 % mužů a 2,3 % žen. V roce 2001 byl nejvyšší podíl osob žijících v kohabitaci u mužů i žen se středním vzděláním bez maturity 3,5 % mužů a 3,3 % žen. Mezi lety 1991 a 2001 došlo u obou pohlaví ve všech kategoriích vzdělání k nárůstu.¹³⁷ Zajímavé je, že nesezdané soužití není typické pro studenty, jako v západních zemích. Jen 8% studujících mužů a 10% studujících žen žije v nesezdaném soužití.¹³⁸

¹³⁵ Černá, K. Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65.

¹³⁶ Černá, K. Regionální diferenciacie nesezdaných soužití v ČR. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=289.

¹³⁷ Černá, K. Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65.

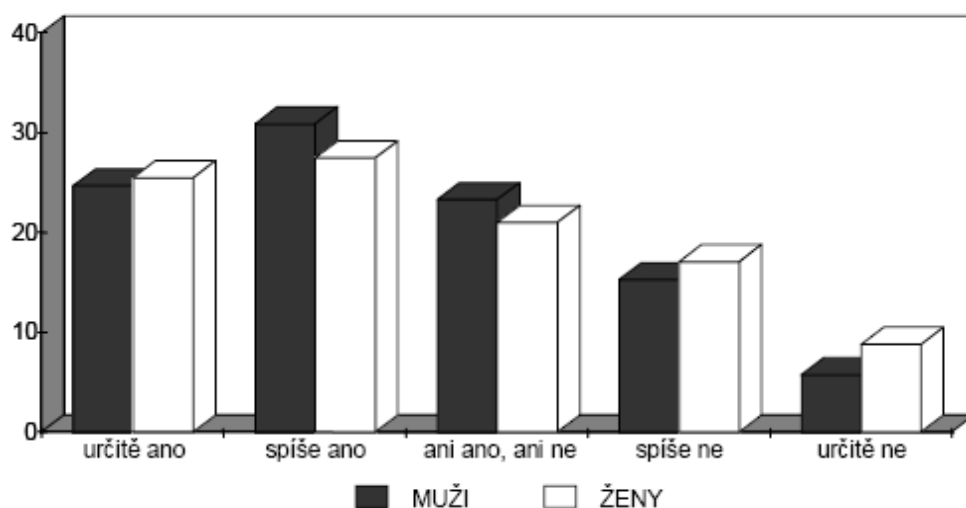
¹³⁸ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 31.

Délka samotného soužití hraje velkou roli v budoucích plánech dvojce. Čím je tato doba delší, tím se pravděpodobně nesezdané soužití stává trvalejší. Nejdelší kohabitace byla zaznamenána u mladých lidí ve věku 25 až 29 let, a to celkem 2, 9 let vztahu.¹³⁹

5.1.2.1 Postoje společnosti k nesezdanému soužití

Výzkumy z roku 1994, 1997 a 2002 potvrdily, že Češi jsou k netradičním formám rodinného soužití tolerantní. Nesezdané soužití má v současné době vysokou sociální preferenci. Tento způsob partnerského soužití akceptovalo v roce 1997 55% mužů a 53% žen (graf č. 7). Moderní trend faktického soužití bez sňatku je akceptován a realizován v současném světě téměř bez výjimek.¹⁴⁰ Z hlediska evropského srovnání se nachází Česká republika na pomyslné přímce mezi západoevropskými státy a státy východní Evropy, ve kterých převažují zastánci tradičních rodinných hodnot.

Graf č. 7: Míra souhlasu s výrokem: „Je v pořádku, když lidé žijí spolu, aniž by plánovali sňatek“ dle genderu (v %).

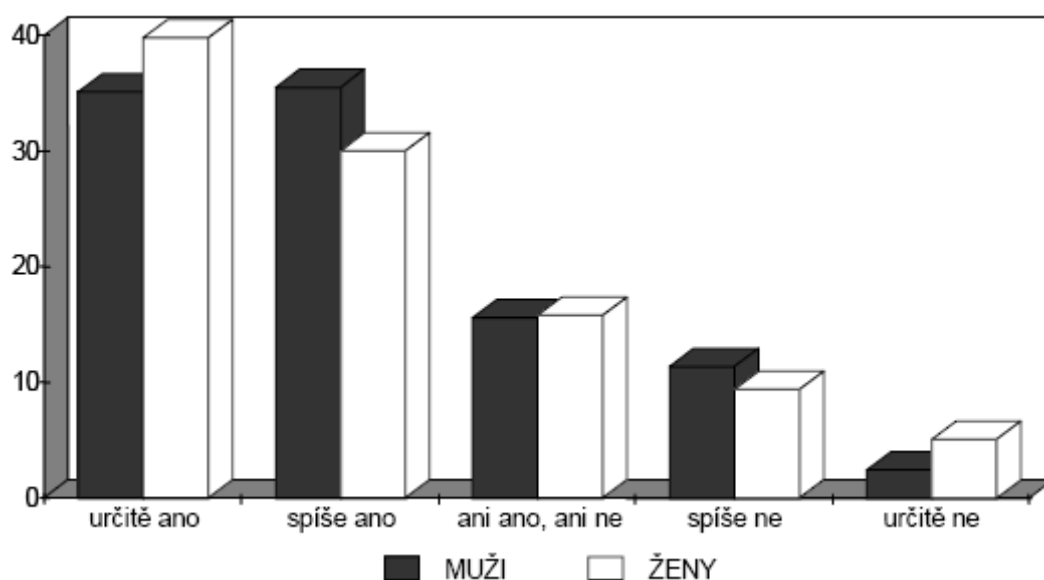
Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 61.

¹³⁹ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 31.

¹⁴⁰ Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. str. 60.

Nesezdané soužití „na zkoušku“ před vstupem do manželství schvalovalo v roce 2002 téměř tři čtvrtiny respondentů, což je srovnatelné s výsledky z roku 1994.¹⁴¹ Vysoká míra souhlasu u mužů i žen (70%) se objevila v roce 1997. Je zajímavé, že muži i ženy zaujímají téměř shodně i podíly v dalších variantách odpovědí (graf č. 8). Z výsledků vyplývá, že názory na soužití na zkoušku jsou poměrně stabilní, jak v časovém horizontu, tak i z hlediska genderu.¹⁴²

Graf č. 8: Míra souhlasu s výrokem: „Je dobré, když lidé, kteří hodlají uzavřít sňatek, spolu nejdříve žijí“ dle genderu (v %).

Zdroj: Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. str. 61

Ve společnost podporují nesezdané soužití spíše bezdětní, svobodní a mladí lidé. Střední generace se podporou přibližovala spíše mladší generaci, než nejstarším respondentům. Lidé starší 50 let naopak upřednostňovali výroky podporující manželství. Stejné postoje vyjadřovali také lidé, kteří mají jen základní vzdělání a ti, kteří pravidelně chodí na bohoslužby.¹⁴³

¹⁴¹ Chaloupková Jana, Soukupová Eva (2007) „Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství“ s. 29 – 48 in D. Hamplová (ed.), Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR Praha: Sociologický ústav AV ČR. str. 30.

¹⁴² Čermáková, M. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. [online]. str. 61.

¹⁴³ Chaloupková, J., Šalamounová, P. Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě. str. 23.

Tento přehled postojů ukazuje obecný názor na různé formy partnerského uspořádání ve společnosti. Nezkoumá skutečné rodinné uspořádání, ve kterém by chtěli respondenti přímo žít. Osobní preference a obecné postoje se mohou výrazně lišit. Jaké uspořádání rodinného života považují pro sebe lidé za nejlepší, zjišťoval výzkum z roku 2002.¹⁴⁴ Výzkum odhalil, že více než 80 procent dotázaných považuje za nejlepší variantu partnerského života manželství, třetina respondentů upřednostňuje manželství po předchozím soužití na zkoušku a polovina dotázaných přímé manželství bez zkoušky. Dlouhodobému nesezdanému soužití dává přednost pouze 7 procent respondentů a stejně tak 7 procent dotázaných preferuje oddělené bydlení partnerů (LAT). Nesezdná soužití volili častěji mladší lidé, starší respondenti naopak oddělené bydlení partnerů a lidé věřící volili přímé manželství. Názory mužů a žen na partnerské svazky se nelišily. Srovnání obecných postojů a osobních preferencí nám poskytlo informaci, že česká společnost je výrazně promanželsky orientovaná. Z toho vyplývá, že obecná tolerance je výrazně vyšší než osobní upřednostňování netradičních forem partnerského uspořádání.¹⁴⁵

5.2 Registrované partnerství

Registrované partnerství je symbolem uznání a tolerance společnosti k homosexuálním párům. Všeobecně se uvádí, že homosexuálové jsou skupinou, která tvoří 3% společnosti. Přesněji četnost je u mužů 4% a u žen 1% i více. Průzkum provedený v České republice (Weiss a kol. 1994) vykázal mnohem nižší procento lidí identifikujících se s homosexuální skupinou. Za menšinově orientované se považovalo pouze 0,4% mužů a 0,3% žen a další 1,4% mužů a 2,0% žen si nebylo jisto. Tento fakt se obecně přičítá tomu, že homosexualita je záležitostí osobní a není vždy zřejmá i samotnému nositeli. Není zcela jisté, zda se homosexualita vyskytuje u mužů častěji než u žen, jak je na první pohled patrné z výzkumů. Ale zároveň všeobecně platí, že mužská

¹⁴⁴ Population Policy Attitudes and Acceptance II. který se v České republice zahrnoval vzorek 1073 respondentů ve věku 18 – 75 let.

¹⁴⁵ Paloncyová, J. Rodinné chování mladé generace. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf. str. 31.

sexualita je zranitelnější a že muži jsou z větší míry postiženi sexuálními poruchami dysfunkčního charakteru.¹⁴⁶ „Registrované partnerství je instituce, která má zajistit právní jistotu pro soužití dvojic stejného pohlaví. Zákon má upravovat uzavírání partnerství, podmínky pro jeho zrušení nebo zánik, vzájemné majetkoprávní vztahy partnerů, jejich práva a povinnosti vůči sobě navzájem, vůči institucím a vůči státu.“¹⁴⁷

Pokud srovnáme instituci manželství s registrovaným partnerstvím. Musíme konstatovat, že se liší ve své podstatě, méně už ve vlastní formě. „Partnerské soužití není totéž co manželství. Zástupci homosexuální minority, ale i ostatní politicky činní lidé, kteří usilují o přijetí tohoto zákona, si rozdíl plně uvědomují. Manželství svou podstatou směřuje k naplnění rodičovské role a k výchově dětí, což u stejnopohlavního svazku za běžných okolností není možné. Hlavní význam registrovaného partnerství tkví v úpravě majetkoprávních poměrů. Cílem je, aby tyto vztahy byly zrovnoprávněny s manželskou dvojicí. Registrovaným dvojicím nebude umožněno církevní uzavírání jejich svazku a ani případná adopce. Partnerské soužití je vnějším stvrzením jedince, že ten, s nímž žije ve společné domácnosti, je mu opravdu nejbližší, že mu v zásadních záležitostech (otázky práv a majetku) náleží spolurozhodování.“¹⁴⁸

Co vlastně zákon o registrovaném partnerství obsahuje a upravuje. Především je to právo partnerů dědit po sobě. Dále obsahuje pravidla pro společné zdanění partnerů, právo na informace o zdravotním stavu partnera a vyživovací povinnost. Mezi věci, o kterých se mluví už méně, patří právo užívat byt partnera, právo odmítnout svědectví proti partnerovi a právo zastupovat partnera při styku s úřady.

Evropské země jsou liberální, tedy nezakazují homosexuální aktivity. První země, která uzákonila institut registrovaného partnerství, bylo v roce 1989 Dánsko. V České republice nabyl zákon o registrovaném partnerství platnosti 1. července 2006. První náznak uvědomování si existence lidí s menšinovou orientací se však objevil o několik let dříve (tabulka č. 14).

¹⁴⁶ Janoušková, P. Homosexualita v názorech současné společnosti. Praha: Karolinum, 2000. str. 73.

¹⁴⁷ Vandrovává, T., Urbánek, V. Registrované partnerství – krok na cestě k otevřené společnosti. [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=205&lst=116>.

¹⁴⁸ Janoušková, P. Homosexualita v názorech současné společnosti. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. str. 60.

Tabulka č. 14: Vývoj procesu uzákonění registrovaného partnerství.

1995	První obecnou představu partnerství ministra spravedlnosti Jiřího Nováka odmítla Klausova vláda už ve fázi legislativního záměru. Do parlamentu se zákon vůbec nedostal.
1998	První konkrétní návrh připravila skupina poslanců ODS, ČSSD, KSČM. Zákon sněmovna odmítla hned v prvním čtení o tři hlasy.
1999	Další poslanecký návrh zástupců ČSSD, ODS, KSČM a US sněmovna odmítla ve druhém čtení o čtyři hlasy.
2001	Poslanci projednali první vládní návrh, který připravil ministr spravedlnosti Jaroslav Bureš. Převahou dvou hlasů jej sněmovna hned v prvním čtení vrátila vládě k přepracování, což se vzhledem k blízkým volbám rovnalo odmítnutí.
2004	sněmovna začala projednávat zákon o registrovaném partnerství, na kterém se podíleli zástupci Gay a lesbické ligy. Opět zamítne ale pouze o jeden hlas.
2006	zákon schválen sněmovnou i senátem, ale prezident Václav Klaus zákon vetoval. Sněmovna ale jeho veto v květnu 2006 přehlasovala.

Zdroj: Historický přehled. [online]. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.glpartnerstvi.cz/historicky-prehled/>.

Co znamená přijetí tohoto zákona pro homosexuální páry? Na základě výzkumu, který byl proveden v roce 2006, je možné říci, že většina cítila štěstí, když zákon nabyl platnosti.¹⁴⁹ Do registrovaného partnerství chtěli vstoupit převážně lidi, kteří měli stálého partnera (62,3%). Je nutné dodat, že ženy pravděpodobně ztrácí důvěru ke stálým vztahům, naopak u mužů zájem roste. V roce 1995 žilo ve stálem vztahu 38% žen a 23% homosexuálních mužů, zatímco v roce 2007 to je 17% žen a 31% mužů. Většina také věřila, že tento zákon je přínosem v legalizaci homosexuálních vztahů.¹⁵⁰

Co v zákoně mělo být a není? Respondenti uváděli, že v zákoně chybí úprava vdovského/vdoveckého důchodu a společné jmění registrovaných partnerů. Třetí nejčastěji uváděná chybějící zmínka, byl nárok na dávky při ošetřování člena rodiny. Současná podoba Zákona o RP neumožňuje totiž nárok na peněžitě dávky nemocenského pojištění. Nejzajímavější je, že v celkovém hodnocení adopce dětí, skončila až na čtvrtém místě s 55,42 %. Z šetření tedy vyplývá, že respondenti nejprve

¹⁴⁹ Výzkum vznikl za podpory organizace STUD. Celkem se zúčastnilo 498. Z toho bylo 150 žen, tj. 30,12 %, mužů 336, tj. 67,47 %, a jiných 12, tj. 2,41 %.

¹⁵⁰ Hofmann, I. Očekávání spojena s fungováním zákona o registrovaném partnerství v České republice. [online]. Absolventská práce. Brno: Vyšší odborná škola sociální v Brně, 2007. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view/folder/ str. 52.

myslí na svoje materiální a finanční zabezpečení a až později na další práva svého partnera.

5.2.1 Postoje společnosti k registrovanému partnerství

Vztah společnosti k homosexualitě se historicky vyvíjí. V zásadě vývoj směřuje k větší toleranci k odlišným životním stylům. Homosexualita je sexuální orientace na osoby stejného pohlaví. Nejříve byla považována za amorální zvrácenost, poté za sexuální úchylku a dnes je v mnoha zemích považována za rovnocennou pohlavní orientaci. Důkazem toho je možnost uzavírat registrovaná partnerství. Hodnocení homosexuality závisí také na kultuře dané země. Existují společnosti, kde je stále homosexualita považována za trestnou.

Gender a sexualita jdou ruku v ruce jako organizační principy společnosti, stejně tak sexismus a homofobie jdou ruku v ruce jako příčina asymetrického postavení mužů a žen ve společnosti a jako neochota přiznat genderovou podstatu fungování společnosti. Podstata homofobie má svůj základ v genderových stereotypech, které omezují všechny muže a ženy bez ohledu na jejich sexuální orientaci. Nicméně stereotypy mužství a ženství jsou založené na heterosexuální orientaci, odvolávají se na "ženské" a "mužské" vlastnosti, které jsou údajně totožné s biologickým pohlavím ženy a muže. Tyto normy tak mají daleko závažnější důsledky pro gaye a lesby, které svým životem dokazují, jak flexibilní život je. Stejně tak jako genderová analýza pomáhá rozkrývat podstatu nerovného postavení žen a mužů ve společnosti, je feministická kritika genderových stereotypů naprosto zásadní pro chápání podstaty homofobie.¹⁵¹

Obecně lze říci, že vývoj směrem k akceptaci homosexuálního partnerství probíhá ve třech krocích, z nichž žádný nelze obejít. Prvním krokem je dekriminlizace, která v České republice proběhla již v roce 1961. Trestnost homosexuality byla všeobecně zrušena. Diskriminace ale stále pokračovala, státní bezpečnost vlastnila zneužitelné seznamy gayů. Širší veřejnost zaujímala negativní postoje skrze neinformovanost. V devadesátých letech byly vytvořeny základní společenské, politické a právní předpoklady pro přijetí antidiskriminačních zákonů. Společnost se přiklonila k liberálním hodnotám, což zapříčinilo vznik několika organizací (Gay iniciativa, Gay a

¹⁵¹ Sokolová, V. Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě. [online]. Brno, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://liga.gl.cz/rp-informace/vera-sokolova_rodina-01.phtml

lesbické ligy), a podobně tematicky založených spolků, časopisů nebo internetových portálů. Posledním krokem je legalizace partnerských vztahů gayů a lesbiček.¹⁵²

Společnost snadno podléhá stereotypním názorům. Hlavní argumenty, které se objevují proti registrovanému partnerství, je možné označit za předsudky.

- Homosexuální svazky mají větší tendence k nestálosti, nevěře, promiskuitnímu jednání.
- Homosexualita je nepřirozená a nikdy se nevyrovná vztahu muže a ženy
- Homosexuálové trvali na zákonu o registrovaném partnerství, aby mohli později adoptovat děti.
- Zákon o registrovaném partnerství ohrožuje tradiční rodinu.

Co se týče mínění o vybraných právech homosexuálních mužů a žen, téměř tři čtvrtiny českých občanů si myslí, že by gayové a lesby měli mít právo uzavřít registrované partnerství. Významný podíl obyvatel se domnívá, že by měli mít i právo uzavřít sňatek. Z časového srovnání vyplývá, že názory se výrazně nemění (tabulka č. 15). Společnost je během let vstřícnější k právu uzavřít sňatek. Odlišnosti v názorech na jednotlivá práva homosexuálních mužů a žen se projevují zejména v souvislosti s věkem. Starší lidé souhlasí s registrovaným partnerstvím méně často než mladší věkové skupiny. Co se týče uzavření sňatku, s přibývajícím věkem lze zaznamenat větší míru nesouhlasu. Rozdíl se objevují také podle osobní zkušenosti s homosexuálními muži a ženami. Lidé, kteří deklarují, že nějakého gaye nebo lesbu znají, u všech třech práv mnohem častěji souhlasí, aby je homosexuální muži a ženy měli, a v případech vyjádřených nesouhlasných postojů nejsou natolik rozhodní.¹⁵³

¹⁵² Vandrová, T., Urbánek, V. registrované partnerství – krok na cestě k otevřené společnosti. [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=205&lst=116>.

¹⁵³ Tabery, P. Postoje české veřejnosti k právům homosexuálních párů. [online]. Centrum pro výzkum. Praha: Český sociologický ústav, 2009. [cit. 29. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&shw=100933>.

Tabulka č. 15: Přehled názorů společnosti na práva homosexuálních párů (v %).

Homosexuální páry by měli mít právo ...	2005		2007		2008		2009	
	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE
uzavřít registrované partnerství	62	30	69	24	75	19	73	23
uzavřít sňatek	42	58	36	57	38	55	47	46
adoptovat děti	28	72	22	67	23	65	27	63

Zdroj: Tabery, P. Postoje české veřejnosti k právům homosexuálních párů. [online]. Centrum pro výzkum. Praha: Český sociologický ústav, 2009.

Poznámka: Dopočet do 100% tvoří odpovědi nevím.

Postoje veřejnosti k homosexuálům se často liší také v tom, koho přesně se tato orientace týká. Něžnosti mezi dvěma ženami lidé nepovažují za tak vulgární, jako když se totéž týká dvou mužů. Žebříček uzavřených registrovaných partnerství přitom suverénně vedou právě muži. Podle nejnovějších údajů dosud registrované partnerství uzavřelo 643 mužských a 274 ženských párů.¹⁵⁴

Je zajímavé, že nutnost zákona si společnost uvědomovala už v roce 2000, tedy 6 let před jeho platností. Výzkum, který na téma homosexualita v názorech současné společnosti prováděla v roce 2000 Pavlína Janošová na vzorku převážně věřících vysokoškolských studentů, přinesl zajímavé výsledky.¹⁵⁵ Na otázku, zda by podle respondentů významně ovlivnil zákon o registrovaném partnerství sociální situaci homosexuálů, odpovědělo 43,63 % ano, možná 30,15 % a ne 13,73 %. Při podrobnějším rozboru vychází, že ženy byly v postoji k registrovanému partnerství významně liberálnější.¹⁵⁶

Jak nám ukazují průzkumy v České republice, vládne tolerantní atmosféra. I ve srovnání s jinými evropskými státy vykazuje vyšší dávku snášenlivosti k homosexuálním párům. Česká republika byla zapojena do výzkumu veřejného mínění provedeného v roce 2003 Evropskou sekci Gallupova ústavu.¹⁵⁷ Byly mapovány názory

¹⁵⁴ Macků, I. Buď si gay, ale bez dítěte. [online]. Lidové noviny, 13. 3. 2010. roč. XXIII., č. 61. dostupné na internetu. http://www.lidovky.cz/ln_noviny.asp?klic=235947&mes=20100313&pdf=1.

¹⁵⁵ Celkový její soubor zahrnoval 408 respondentů. Z toho 251 žen a 115 mužů, výzkum probíhal dotazníkovou metodou.

¹⁵⁶ Janošová, P. Homosexualita v názorech současné společnosti. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000.

¹⁵⁷ (EOS Gallup Europe). Tento průzkum, který proběhl ve 30 zemích Evropy, se zabýval postoji veřejnosti k sňatkům homosexuálních párů a k adopcím dětí těmito páry. Prostřednictvím sítě místních institucí bylo sebráno celkem 15 074 dotazníků (v období mezi 21. a 27. lednem 2003), počet respondentů v každé zemi se pohyboval okolo 500.

jednotlivých zemí na uznání práva homosexuálních sňatků. Nejvyšší procento schvalující odpovědí (82%) se vyskytlo v Dánsku. Naopak, nejvíce záporných odpovědí vyšlo z Řecka (80%). V rámci celé Evropské unie byl celkový postoj souhlasný (57%). Česká republika dosáhla z přístupujících zemí nejvyššího souhlasného procenta (50%). Sňatky homosexuálů jsou tedy přijímány většinou populace, přibližně 6 z deseti občanů EU souhlasí s všeobecným uznáním sňatků homosexuálů v Evropě. V rozdílných socio-demografických kategoriích bylo zjištěno, že ženy jsou příznivěji nakloněny uznání homosexuálních partnerství než muži. Nejvstřícnější kategorií jsou mladí lidé mezi 15 a 24 lety (70%) a mezi 25 a 39 lety (71%). Co se týče náboženského vyznání, nejkladněji se k problematice staví nevěřící (74%), z hlediska politického postoje jsou spíše homosexuálnímu partnerství nakloněni lidé blízcí levicovým stranám.¹⁵⁸

5.2.2 Registrovaní partneři a rodičovství

Diskuse o homosexualitě a registrovaném partnerství jsou od pádu komunistického režimu nedílnou součástí veřejných debat o lidských právech. Jakmile se však v diskusi objeví téma rodiny, či rodičovství, debata nabere emocionální obrátky. Je možné označit otázku "homosexuální rodiny" za jakousi rozbuškou intolerance české společnosti.

Česká společnost má v otázce adopce dětí homosexuálními páry jasno. Více než polovina lidí nesouhlasí (63 %), poměrně důrazný podíl 37 % dokonce kategoricky nesouhlasí. Část obyvatel právo schvaluje, a není zcela zanedbatelná, je přibližně čtvrtinová (27 %). Platí pravidlo, že se zvyšujícím věkem jsou lidé méně vstřícní k tomu právu. Nejvyšší procento souhlasu je ve věkové skupině od 15 do 24 let.¹⁵⁹ Z hlediska evropského srovnání se opět česká republika řadí k více přející části Evropy. Z přístupujících zemí do Evropské unie to byla Česká republika, jejíž postoj byl nejvstřícnější, třebaže celkově rovněž negativní (35% pro adopce v rámci Evropy). Evropané jsou zdrženliví k adopcím dětí homosexuálními páry. Konečné zjištění

¹⁵⁸ Lidická, J., Tlamicha, M. Postoje studentů pražských vysokých škol k registrovanému partnerství. [online]. Praha: Filozofická fakulta Karlovy univerzity v Praze, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view/folder/.

¹⁵⁹ Tabery, P. Postoje české veřejnosti k právům homosexuálních párů. [online]. Centrum pro výzkum. Praha: Český sociologický ústav, 2009. [cit. 29. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&shw=100933>.

signalizuje, že Evropané jsou připraveni přijmout rozsáhlé uznání homosexuálních sňatku, ale vyjadřují stále nechuť, pokud jde o adopci páry stejného pohlaví. V evropském měřítku jsou ženy, mladí lidé a vzdělanější lidé skupiny nejvíce nakloněné gay a lesbickým sňatkům i adopcím.¹⁶⁰

V současné době oficiální legislativní postoj české společnosti říká, že gayové a lesby jsou lidé, kteří by neměli vychovávat děti. Takový argument vlastně naznačuje, že homosexuálové jsou nežádoucí pro společnost. Argumenty o údajné nezpůsobilosti homosexuální rodiny jsou dvojího typu. První skupinu tvoří ty, které se týkají rodičů, gayů a lesbických žen, kteří jsou hodnoceni jako nepřijatelní rodiče. A druhé se odvolávají na děti, jako "oběti" vyrůstající v homosexuálním prostředí. Termín homosexuální rodina je zavádějící. Co si pod ním vlastně máme představit? Je to rodina, kde jeden rodič nebo oba jsou gayové či lesby? Nebo rodiny, kde jsou děti, či jedno z dětí homosexuální? Nebo stačí, že prarodič, teta, strýc, bratranec, sestřenice, je gay nebo lesba? Se všemi těmito typy rodiny se můžeme v české společnosti jednoduše setkat. V naší společnosti je zřejmě pro sexuální hodnocení rodiny určující orientace rodičů. Tato tendence poukazuje na to, že tolerance ke gayům a lesbám se začíná měnit v okamžiku, kdy se "dětí" stanou dospělí homosexuálové, kteří stejně jako jejich rodiče začnou toužit po vlastních dětech a rodině.¹⁶¹

Z hlediska pocitů dětí nám poslouží srovnání situace dětí v dětských domovech. Zde je o děti dobře postaráno, co se týká materiální stránky, ale v žádném případě zařízení nemohou dětem poskytnout rodinné zázemí, které dítěti dává pocit bezpečí, sounáležitosti nebo prostor pro formování vlastních názorů a postojů. Rada sexuologu zastává odmítavý postoj z hlediska sexuální identifikace dítěte, která by byla znesnadněná vzhledem k tomu, že by v rodině byl zastoupen rodič pouze jednoho pohlaví. Však dítě vyrůstající v tradiční rodině nemusí mít oba rodičovské vzory. Dále bychom mohli srovnávat vývoj dětí z rozvedených nebo neúplných rodin, které žijí jen s jedním rodičem, tudíž postrádají tradiční rodinný vzor. *Americká pediatrická asociace nedávno publikovala výzkum, který došel k závěru, že v homosexuálních rodinách děti*

¹⁶⁰ Lidická, J., Tlamicha, M. Postoje studentů pražských vysokých škol k registrovanému partnerství. [online]. Praha: Filozofická fakulta Karlovy univerzity v Praze, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view/folder/.

¹⁶¹ Sokolová, V. Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě. [online]. Brno, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://liga.gl.cz/rp-informace/vera-sokolova_rodina-01.phtml

žádnou újmu nezakouší. Ve vzorku 300 dětí z homosexuálních rodin, které tato studie zkoumala, žádné nevykazovalo zmatky v genderové identitě. Tato studie také uvádí, že lesbické matky měly sklon být starostlivější při poskytování mužské role pro své děti oproti rozvedeným heterosexuálním matkám. Výzkum dále uvádí, že děti gay a lesbických rodičů byly stejně společensky a psychologicky vyrovnané jako děti z heterosexuálních rodin.¹⁶² Důležité je tedy dát rodičům a dětem v těchto rodinách stejná práva a stabilitu, jakou mají ostatní členové společnosti.

Tyto představy také úzce souvisí s obrazem rodičů, matek a otců v médiích, který významně ovlivňuje představy společnosti o tom, jak by vypadala rodina dvou žen a dětí, resp. dvou mužů a dětí. Z tohoto úhlu pohledu je sporné, zda se vůbec dá hovořit o homosexuálním rodičovství, či zda je nutné rozlišovat gay a lesbické rodičovství, neboť obraz rodiče gaye a rodiče lesbické ženy není v žádném případě stejný. Zde je nutné říci, že z argumentů vyplývá, že obava z rodičovství dvou mužů je, opět díky genderovým stereotypům o "přirozeném mateřství", větší než je tomu u rodičovství dvou žen a gayové tak mají v tomto ohledu společenskou situaci těžší.¹⁶³ I přístup k rodičovství je zásadně odlišný, lesbické ženy mohou využít alespoň některých forem asistované reprodukce. Muži tuto možnost nemají. Pro gay muže je možná v podstatě pouze adopce. Možnost adopce je ale díky genderovým stereotypům pro muže nesrovnatelně těžší než pro ženy, a v ČR téměř nemožná. V České republice může podle zákona o rodině adoptovat dítě každá žena nebo muž bez ohledu na sexuální orientaci. Pokud však homosexuálové uzavřou registrované partnerství, je situace jiná, neboť registrované osoby nemohou adoptovat. Ve srovnání s manželstvím dochází k diskriminaci. Pokud si tedy chtějí homosexuálové osvojit dítě, současná právní úprava je tlačí k životu v neformálních vztazích.

5.2.2.1 Lesbické rodičovství

Jak již bylo uvedeno, děti, které jsou vychovávány v ČR dvěma lesbickými ženami, pocházejí z předchozích heterosexuálních svazků. V našem státě není povoleno

¹⁶² Sokolová, V. Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě. [online]. Brno, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://liga.gl.cz/rp-informace/vera-sokolova_rodina-01.phtml

¹⁶³ Sokolová, V. Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě. [online]. Brno, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://liga.gl.cz/rp-informace/vera-sokolova_rodina-01.phtml

umělé oplodnění těmto ženám, ale jsou případy, kdy ženy za touto možností vycestují do zahraničí. Řada lesbických žen v budoucnu chce děti vychovávat. Nejčastějším způsobem jak toho dosáhnout, byla uvedena možnost pohlavního styku za účelem oplodnění s mužem, kterého si ženy vybraly ze svého okolí. V ČR může tuto možnost využít neplodný pár, tj. muž a žena, u nichž není podmínkou, aby byli manželé. Znamená to, že umělé oplodnění nemůže využít ani lesbický pár, ani žena bez partnera.

Na základě výzkumu Ch. J. Pattersona, J. Stacey a L. A. Kurdeka můžeme rozlišit hlavní argumenty, které používají odpůrci homosexuální výchovy.

- Lesbické matky by mohly nezdravě působit na děti svou nepřiměřenou maskulinitou – ve výzkumu se nepotvrdilo, naopak matky podporují více kontakt dítěte s otcem než rozvedené heterosexuální matky.
- V homosexuálním páru vždy jedna žena přebírá roli mužskou a druhá ženskou. Z výzkumu vyplynulo, že lesbické páry mají uvnitř partnerského vztahu rozloženou práci rovnoměrně. Znamená to, že stereotypní rozdělení na ženskou a mužskou roli neexistuje nebo jen velmi zřídka.
- Homosexuální rodiče budou sexuálně obtěžovat své děti. Podle statistik jsou pachatelé sexuálního zneužívání většinou muži, a proto je velice nepravděpodobně, že by k takovému zneužívání docházelo v lesbických rodinách.
- Vliv na budoucí sexuální orientaci dětí – dosud provedené výzkumy nevykazovaly žádnou souvislost mezi homosexualitou rodičů a případnou homosexuální orientací dětí. Většina dětí inklinuje k navazování heterosexuálních partnerských vztahů. Děti heterosexuálních rodičů dokonce častěji trávily volný čas s dětmi stejného pohlaví než děti lesbických matek. Lesbické matky mají více přátel mezi muži, než je tomu u matek heterosexuálních. Faktem je, že dcery lesbických matek v průběhu svého dospívání často zpochybňují svoji sexuální orientaci. Výzkumy však dokazují, že homosexualita je vrozená, takže orientace rodičů nezvyšuje její pravděpodobnost.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Sokolová, V. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288. str. 12.

5.2.2.2 Rodičovství gayů

Na základě výzkumu, který byl proveden v České republice v letech 2004 až 2006, je možné zmapovat plány gayů.¹⁶⁵ Studie postojů gay mužů k otázce homosexuálního rodičovství a otcovství přinesla pohled na problematiku z perspektivy samotných gayů. Odpovědi dotázaných mužů odhalily bariéry, kterým jsou gay muži v naší společnosti v otázce rodičovství vystavováni. Názory respondentů byly často v určitých oblastech rozporuplné.

Jedním ze základních poznatků tohoto výzkumu byla skutečnost, že podstatná většina dotázaných uvedla, že by si přála mít a vychovávat dítě. I vzhledem k tomu, že věkový průměr respondentů byl pouze 27,5 let, což bourá mýtus, že gayové o děti nestojí. Většina respondentů se také shodla na tom, že otázka gay rodičovství je v naší společnosti neviditelná. Nicméně, dotázaní muži si zároveň byli velmi dobře vědomi toho, že tato představa ve společnosti nevzniká nijak náhodně, ale vinou absolutní antipodpory médií a společnosti.¹⁶⁶

Rok 1989 a sametová revoluce se v odpovědích často objevovaly jako explicitně zmiňované mezníky rozdělující „starší“ a „mladší“ generaci gayů. Starší generace gayů se musela potýkat velkým odporem společnosti. Většinu svého života vyrůstali v komunisticky zatuchlé společnosti, která byla značně homofobní. Tato generace nemyslí na rodinu, podle jejich názorů, je to pro ně naprosto nepřijatelné. Otázku rodičovství většina mladších vnímala jako podobnou otázkám registrovaného partnerství a homosexuality obecně v tom, že pro ně představují témata k častým diskuzím.¹⁶⁷

Zajímavé bylo zjištění, že gayové jsou přesvědčení o své neschopnosti plnit roli rodiče, a to u více než poloviny dotázaných mužů. Tato představa byla podpořena genderově stereotypními argumenty o větší „přirozenosti“ žen jako rodičů. Ze všeho nejčastěji se však respondenti báli nerušeného dětství svých dětí, které by mohlo být způsobeno odmítavým nebo agresivním chováním ze strany společnosti skrze orientaci

¹⁶⁵ Výzkum byl vytvořen na základě rozhovorů s 30 muži mezi 15 až 30 z celé České republiky.

¹⁶⁶ Sokolová, V. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288. str. 126.

¹⁶⁷ Sokolová, V. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288. str. 129.

rodičů. Tento motiv byl tak silný, že téměř dvě třetiny respondentů ovlivnil ve zvažování o „správnosti“ a „přijatelnosti“ vlastních rodičovských plánů.¹⁶⁸

Je nepochybné, že lesbické ženy, které si v České republice přejí mít dítě, mají situaci snazší. V kontextu reprodukčních strategií je podstatné přesvědčení drtivé většiny respondentů, že i když o dítě velmi stojí, „není to možné“. Na rozdíl od životních příběhů gay mužů-otců ze zahraničí, které dokládají, že i přes nemožnost porodit si dítě ve vlastním vztahu, jsou gayové přesvědčeni, že mít děti je zcela normální. Pouze je nutné najít tu správnou cestu k jejich získání, čeští respondenti vidí hlavní překážku v nemožnosti mít dítě prostřednictvím sexuálního styku se ženou. Naopak v této studii opakovaně zmiňovali svůj biologický handicap.¹⁶⁹

Z výzkumu tedy vyplynulo, že česká společnost je viditelně proti adopci gayů, ačkoliv se sama vnímá, jako tolerantní, v tomto případě se projevuje velmi netolerantně. Svými latentními projevy ovlivňuje mínění i samotných gayů, kteří nemají odvahu se více zapojit do boje o svá rodičovská práva. Na rozdíl od jiných zemí Česká republika zaostává ve větší cílené propagandě v podobě internetových portálů a časopisů.

¹⁶⁸ Sokolová, V. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288. str. 133.

¹⁶⁹ Sokolová, V. Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288. str. 135.

ZÁVĚR

Za cíl jsem si určila rozpoznat z dosavadních výzkumů, jestli je manželství stále umístěno v žebříčku důležitých hodnot mladých lidí. Rodina po roce 1989 přišla o svojí univerzální podobu. Otevřely se nové cesty v budování kariéry, v cestování a ve studiu. Změna životního stylu a nové zkušenosti vedly k odkládání nebo nenaplnění sňatků. Tato změna potvrzuje zvyšování touhy společnosti po materiálním zajištění a nárůstu odpovědnosti. Jednou z hlavních příčin odsouvání sňatků je svoboda v rozhodování o vlastním životě. Mladí lidé se shodují, že i ekonomické podmínky hrají v odkládání sňatků velkou roli, pomoc vlastních rodičů je v počátečním budování nezbytná. Za největší překážku v uzavírání sňatků shodně mladí lidé označují situaci v oblasti bydlení. Většina chce mít vlastní byt a určité ekonomické zázemí ještě před sňatkem. S tím souvisí i zvyšování sňatkového věku a rozšíření nesezdaného soužití. Podobný věk vstupu do prvního manželství byl zaznamenán na počátku 20. století, takže dnešní generace mladých lidí vstupuje do manželství ve stejném věku, jako jejich prababičky.

V souvislosti s větší dostupností účinné antikoncepce a se společensky přijatým nesezdaným soužitím, začíná být manželství považováno za formalitu. Spolu s nástupem otevřené společnosti, se zvyšujícími se nároky na pracovní výkon, nacházejí někteří lidé seberealizaci v zaměstnání a dobrovolně volí život bez stálého partnera. I přesto mladí lidé stále věří v manželství, ačkoliv se méně z nich žení nebo vdává. Což nám dokazuje, že lidé své ideální představy méně realizují. Překvapivě nejvíce ctí manželství a rodinu vysokoškolsky vzdělaní lidé.

Názory na manželství se významně neliší z hlediska genderu. Pro současnou generaci se stává tradiční křesťanský model rodiny, v němž jsou role v manželství přesně vymezeny, zastaralý. Muž jako živitel rodiny, osoba uznávaná, kterou je nutno vždy respektovat, žena jako chůva, hospodyně, jejímž údělem je poslušnost a pokora. Mladí lidé naplňují své individuální tužby, které jsou stále častěji v rozporu s tradičními společenskými normami rodinného chování. Snaží se tak uspět v moderní, otevřené, ekonomicky zaměřené společnosti. Takový rostoucí individualismus oslabuje rodinné zázemí. Ve společnosti sílí ekonomický tlak na muže a ženy, protože se vyžaduje

ekonomická aktivita obou partnerů, vytěšňuje se tak prostor, který rodič tráví bezprostředně s rodinou a dětmi. Proto jsou v naší společnosti v takové míře potřebné instituce, které se věnují dětem, a vlastně suplují rodičovskou péči. Ženy si více uvědomují konfliktní situaci mezi zaměstnáním a rodinou, ale rozpor nedosahuje takových rozměrů, aby změnil ustálené normy v oblasti zaměstnanosti žen, nebo genderové dělby rolí v domácnosti.

Rodina je důležitá pro výchovu dětí, v podstatě utváří nové jedince s vlastními názory a postoji. Manželství je těsně spojováno s rodičovstvím a naopak. Většina společnosti je přesvědčena, že by se do manželství rodit měly. Mladá generace obecně oddaluje sňatek do doby, kdy se má dítě narodit. Stejně tak využívá moderní ochrany před otěhotněním do doby jistého zajištění (stabilnější zaměstnání, bydlení). V názorové rovině většina mladých lidí považuje za ideální vychovávat v manželství alespoň dvě děti. Jak jsme si dokázali je zcela bezvýznamné, jestli vychovávají dítě manželé nebo partneři. Základ jakéhokoli společného soužití, ale zůstává stále stejný vzájemná láska, tolerance a úcta.

Přibývá rozvedených manželství a my se děšíme, že naše společnost balancuje nad citovou propastí, ale fakta nám ukazují, že i v dobách minulých lidé žili odděleně a za svůj život stihli navázat několik vztahů. Obecně platí, že mladí lidé jsou tolerantní k rozvodům, a to bez ohledu na to, zda mají rozvádějící se manželé děti. Největší procento rozvodů je zaznamenáno u manželství, která trvají více než 10 let. Naopak rozvodovost mladých manželství klesá. Manželství je tedy v dnešní době založeno hlavně na citech. Pokud se city z manželství vytratí a vzniknou problémy, je rozvod pro většinu populace nejlepším řešením. Pokles rozvodovosti asi nemůžeme v budoucnu předpokládat. Teorie o nesezdaném soužití, jako předstádium manželství, kde se partneři učí společně žít, tak aby v manželství už neobjevili důvody k rozvodu, se nepotvrdila. Míry rozvodovosti to nikterak neovlivnilo. V příčinách rozvodu se zvyšuje podíl rozdílnost povah, jelikož je v moderní společnosti manželství založeno na dobrovolnosti, je snaha udržet manželství za každou cenu neefektivní.

Mladí lidé jsou tolerantní k nově vznikajícím variantám rodiny (nesezdané soužití, registrované partnerství apod.), většina vlastním životě dává přednost tradičnímu modelu rodiny. Nesezdané soužití nekonkuruje manželství v pravém slova smyslu. Obecně se považuje za dobrou životní zkušenost před sňatkem, kterou většina

mladých lidí označuje za správnou. Pouze malá část si ji zvolí jako trvalý způsob života. Nejrozšířenější je u mladých lidí ve věku 25 a 29 let, a to hlavně díky současné bytové situaci. V České republice v něm ale také žije velké procento starších lidí, kteří už manželstvím prošli a znovu do něho vstoupit nechtějí. Opět se ukazuje, že jako hlavní příčinu vzniku těchto nových variant rodiny, je možné označit nedostačující ekonomické zázemí mladých lidí.

Registrované partnerství jako nově legalizovaný druh soužití je přijímán společností kladně. Z hlediska vývoje názorů na homosexualitu, sympatie k homosexuálním párům ve společnosti stoupají. Tolerance však ustupuje v otázce rodičovství. Zde se projevují generové stereotypy a předsudky, které společnost používá jako hlavní argumenty proti povolení adopce registrovanými páry.

Manželství není mrtvou institucí, lidé do ní vstupují po úvaze a ve vyšším věku. Pokud bychom chtěli zvýšit sňatečnost obyvatelstva, potřebovali bychom větší státní podporu v oblasti bytové politiky a sociálního zabezpečení. Po vzoru západních zemí by mělo v 1. polovině 21. století dojít ke zvýšení porodnosti a úhrnná plodnost by se měla ustálit na průměru 1,5 dítěte na jednu ženu. Nicméně přirozený úbytek a stárnutí obyvatelstva bude dále narůstat. Stát by měl reagovat na tuto situaci a přizpůsobit se tomu v různých odvětvích. Podpora a zvýhodnění mladých rodin a partnerů by měla být základem sociální politiky.

PROSTUDOVANÁ LITERATURA

MONOGRAFIE a SBORNÍKY

1. Fialová, L. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: SLON, 2000. 163 s. Studie. sv. 24. ISBN 80-85850-87-7.
2. Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. 1.vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. 108 s. ISBN 80-7330-040-0.
3. Hamplová, D. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.
4. Kocourková, J., Rabuši, L. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? : proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006. 158 s. ISBN 80-86561-93-3.
5. Janoušková, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 218 s. ISBN 80-7184-954-5.
6. Machonin, P., Tuček, M. *Česká společnost v transformaci.: K proměnám sociální struktury*. 1 vyd. Praha: SLON, 1996. 364 s. ISBN 80-85850-17-6.
1. Maříková, H. *Genderový aspekt rodičovství*. In Hamplová, D., Šalamounová, P., Šamanová, G. *Životní cyklus v sociologickodemografické perspektivě*. Praha: SOÚ AV ČR. 2006. s. 141-159. ISBN 80-7330-082-6.
7. Možný, I. *Moderní rodina: Mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
8. Možný, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. 251 s. ISBN 80-85850-75-3.
9. Možný, I. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1.vyd Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
10. Možný, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: SLON, 2006. 303 s.
11. Plaňava, I. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.

12. Plaňava, I. *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 218 s. ISBN 80-7106-292-8.
13. Rabušíč, L. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Vyd. 1. Praha: SLON, 2001. 265 s. Studie; sv. 32. ISBN 80-86429-01-6.
14. Trnková, Z., Heitlingerová, A. *Životy mladých pražských žen*. 1. vyd. Praha: SLON, 1998. 207. ISBN 80-85850-56-7.
15. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. 305 s. ISBN 80-7330-082-6.

PERIODIKA

1. Maříková, H. *Pečující otcové: Příběhy plné odlišností*. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 89-114. ISSN 0038-0288.
2. Kastrňák, T. *Determinanty poklesu sňatečnosti v 90. letech 20. století v České republice*. Demografie. 2004. Praha: Český statistický úřad, 2004, 4, od s. 256-263, 8 s.
3. Kastrňák, T. *Moderní partnerské vztahy a jejich proměna v době pozdní modernity*. Sociologický časopis, 2000. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 36, 3s. 307-316.
4. Kastrňák, T. *Strukturální příčiny poklesu sňatečnosti a nárůstu svobodných v 90 letech v České republice*. Sociologický časopis, 2001. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 37, 2s. 225-239.
5. Šťastná, A. *Druhé dítě v rodině – preference a hodnotové orientace českých žen*. Sociologický časopis, 2007, roč. 43, č. 4, s. 721 – 745. ISSN 0038-0288.
6. Sokolová, V. *Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství*. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1, s. 115-142. ISSN 0038-0288.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

1. Čermáková, M. *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. [online]. Socioweb, 1997. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/153_97-8wptext.pdf.
2. Černá, K. *Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB*. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 28. března

- 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=65.
3. Černá, K. *Regionální diferenciace nesezdaných soužití v ČR*. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=289.
 4. Černý, J. *Manželství v transformaci*. [online]. In Socioweb, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=116&lst=103>.
 5. Dudová, R. *Rozporuplné diskursy otcovství*. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum, roč. 7, č. 2, Praha: Sociologický ústav AVČR, 2006. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2007010403>.
 6. Dudová, R. *Genderové aspekty rozchodu manželství*. [online]. In Gender, rovné příležitosti, výzkum roč. 7, č. 2, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz.
 7. Dudová, R. *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online]. In Socioweb, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=233&lst=108>.
 8. Dudová, R., Vohlídalová, M. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005. [cit. 29. března 2010]. Dostupné na internetu:
<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2005112901>.
 9. Důrasová, Š. *Postoje společnosti k možnosti adopce homosexuálními páry*. [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,64/view,file/.
 10. Fialová, L. *Ke změnám sňatkového chování*. [online]. In Česká demografická společnost. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=232.

11. Fučík, P. *Věková homogamie českých sňatků 1920–2000*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2cb9930f9deeb5612f9ad06e830ab017a3c435e_220_07fucik17.pdf.
12. Hamplová, D. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/198_034%20text%20pro%20tisk.pdf.
13. Hamplová, D. *Dítě bez otce nebo bez prstýnku?* [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=294&lst=120>.
14. Hofmann, I. *Očekávání spojena s fungováním zákona o registrovaném partnerství v České republice*. [online]. Absolventská práce. Brno: Vyšší odborná škola sociální v Brně, 2007. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view_folder/.
15. Chaloupková, J. *Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. března 2010]. Dostupné na internetu: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/662faba09afbab130d7452e72004b5709000cea1_612_08Chaloupkova20.pdf.
16. Chaloupková, J., Šalamounová, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu: <http://www.soc.cas.cz/articles/cz/5/154/Chaloupkova-J.-Salamounova-P.-2004.-Postoje-k-manzelstvi-rodicovstvi-a-k-rolim-v-rodine-v-Ceske-republice-a-v-Evrope-Sociologicke-studie-04-07-Praha-Sociologicky-ustav-AV-CR.html>.
17. Chaloupková, J. *Diferenciace svobodného mateřství: proč svobodné matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství*. [online]. Sda Inko. roč. 2, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. [cit. 29. března

- 2009]. Dostupné na internetu:
http://archiv.soc.cas.cz/download/624/DaV0702_p127_140.pdf.
18. Juříčková, L. *Bezdětnost v České republice*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118.
19. Kasalová Daňková, Š. *Porodnost a plodnost mimo manželství po roce 1989*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=53.
20. Kozlová, L., Tomanová, N. *Dobrovolné mateřství bez partnera*. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu:
<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2006011603>.
21. Kubíčková, K. *Matkové: Mateřští otcové*. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 3, č. 4, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz.
22. Kuchařová, V. *Postoje k manželství a rodičovství a reflexe změn podmínek pro rodičovství*. [online]. VÚPSV. [cit. 28. března 2009]. Dostupné na internetu:
http://katedraspsp.internetovestranky.com/Images/Documents/Katedra_SPSP/prjekty/RZV_SEN4_Kucharova.pdf.
23. Lidická, J., Tlamicha, M. *Postoje studentů pražských vysokých škol k registrovanému partnerství*. [online]. Praha: Filozofická fakulta Karlovy univerzity v Praze, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu:
http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view_folder/.
24. Macků, I. *Bud' si gay, ale bez dítěte*. [online]. Lidové noviny, 13. 3. 2010. roč. XXIII., č. 61. Dostupné na internetu:
http://www.lidovky.cz/ln_noviny.asp?klic=235947&mes=20100313&pdf=1.
25. Maříková, H. *Když dva dělají totéž ...*. [online]. Gender sociologie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu:
<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2008012715>.

26. Nešporová, O. *Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené*. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 7, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: www.genderonline.cz.
27. Otahalová, L. *Registrované partnerství nebo manželství osob stejného pohlaví*. [online]. Diplomová práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2004. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,14/view, folder/.
28. Paloncyová, J. *Rodinné chování mladé generace*. [online]. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na http://www.vupsv.cz/Paloncyova_Rodinne_chovani.pdf.
29. *Populační vývoj v České republice - III. Rozvod*. [online]. ČSÚ, 2003. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/D800380070/\\$File/4007rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/D800380070/$File/4007rra.pdf).
30. Radimská, R. *Mateřství, otcovství a moc*. [online]. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 4, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. s. 1-3. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.google.com/search?q=Radimsk%C3%A1%2C+R.+Mate%C5%99stv%C3%AD%2C+otcovstv%C3%AD+a+moc.+&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a>.
31. Rychtaříková, J. *Je % nemanželsky narozených v ČR projevem westernizace?* [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2007. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=430.
32. Sokolová, V. *Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě*. [online]. Brno, 2006. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://liga.gl.cz/rp-informace/vera-sokolova_rodina-01.phtml.
33. Šťastná, A. *Vybrané faktory rozvodovosti*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 29. března 2009]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=46.

34. Šťastná, A. *Neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi*. [online]. Demografie. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 16. března 2010]. Dostupné na internetu: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=28.
35. Tabery, P. *Postoje české veřejnosti k právům homosexuálních párů*. [online]. Centrum pro výzkum. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009. [cit. 29. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=zpravy&r=1&shw=100933>.
36. Tuček, M. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. [online]. ČSU, 1998. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/152_98-3wptext.pdf.
37. Vandrovává, T., Urbánek, V. *Registrované partnerství – krok na cestě k otevřené společnosti*. [online]. In Socioweb. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 8. března 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=205&lst=116>.
38. *Vývoj obyvatelstva české republiky 2008*. [online]. ČSU, 2008. [cit. 28. února 2010]. Dostupné na internetu: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf).